

Mala biblioteka
Godišnjaka zaštite
spomenika kulture
Hrvatske

Tajana Pleše
Petar Sekulić, Andrej Janeš, Hrvoje Kalafatić, Kristina Jelinčić Vučković

PETROVA GORA – PAVLINSKI
SAMOSTAN SV. PETRA

Mala biblioteka Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske
Svezak 19
The Preservation of Cultural Heritage in Croatia Annual,
Special Edition Vol. 19

Izdavač/ Ministarstvo kulture RH
Uprava za zaštitu kulturne baštine
Publisher/Ministry of Culture of the Republic of Croatia
Directorate for the Protection of the Cultural heritage

Za izdavača/for the Publisher
Nina Obuljen Koržinek

Uredništvo/Editorial Board
Ivan Alduk, Biserka Dumbović Bilušić, Marijan Bradanović,
Anuška Deranja Crnokić, Ivo Glavaš, Viki Jakaša Borić,
Martina Juranović Tonejc, Vanja Kovačić, Zrinka Paladino, Petar Puhmajer

Glavni i odgovorni urednik/Editor-in-chief
Franko Ćorić

Tajnica i izvršna urednica/Managing editor
Gordana Jerabek

Autori
Tajana Pleše, Petar Sekulić, Andrej Janeš, Hrvoje Kalafatić, Kristina Jelinčić Vučković

Suradnici
Mario Novak, Ivan Mirnik, Tomislav Bilić

Recenzenti/Reviewers:
Ane Azinović Bebek, Silvija Pisk

Lektura /Proofreading
Silvija Brkić Midžić

Prijevod na engleski/English Translation
Danijel Lončar

Grafičko oblikovanje/Graphic design
Ivo Mađor, Kofein d.o.o., Zagreb

Adresa uredništva/Editorial address
Ministarstvo kulture RH
Uprava za zaštitu kulturne baštine
HR – 10 000 Zagreb, Ulica Ivana Runjanina 2

Tisak/Printed by:
Printera d.o.o.

Tiskanje dovršeno/Printing completed:
2017.

ISBN 978-953-312-038-6
CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000967415.

Tajana Pleše
Petar Sekulić, Andrej Janež, Hrvoje Kalafatić, Kristina Jelinčić Vučković

PETROVA GORA – PAVLINSKI SAMOSTAN SV. PETRA

SADRŽAJ

- 7 Ukratko o dugoj povijesti Malog Petrovca**
- 9 Ukratko o arheološkim istraživanjima Malog Petrovca**
- 11 O Malom Petrovcu do izgradnje samostana sv. Petra**
 - 11 O Malom Petrovcu u prapovijesno i rimsko doba
 - 19 O Malom Petrovcu u ranom srednjem vijeku te na početku kasnosrednjovjekovlja
- 23 O Malom Petrovcu u kasnom srednjem vijeku**
 - 23 O prvom spomenu posjeda Zlat
 - 23 O osnutku pavlinskog samostana sv. Petra na Zlatu
 - 24 O smještaju zlatkog samostana na području goričke županije
 - 25 O prvom stradanju zlatkog samostana krajem 14. stoljeća
 - 26 O događajima od povratka redovnika na Zlat do sredine 15. stoljeća
 - 27 O drugom stradanju zlatkog samostana kao povodu za spajanje s pavlinskim samostanom u Kamenskom
 - 29 O zlatskom samostanu nakon sredine 15. stoljeća
 - 30 O posljednjoj obnovi zlatkog samostana
 - 30 O posljednjoj poznatoj ispravi zlatkog samostana
 - 31 O posjedima i priorima
 - 31 O oblikovanju zlatkog samostana
 - 34 O političkoj situaciji u osvit konačnog napuštanja zlatkog samostana
 - 34 O trećem, posljednjem stradanju zlatkog samostana
 - 35 O vojnim događanjima na širem prostoru Petrove gore tijekom druge polovine 16. stoljeća
- 37 O Malom Petrovcu u ranom novom vijeku**
 - 37 O vojnoj ulozi bivšeg pavlinskog samostana u vremenu do kraja 16. stoljeća
 - 42 O vojnoj ulozi bivšeg pavlinskog samostana tijekom 17. i prve polovine 18. stoljeća
 - 47 O oblikovanju petrovačkog čardaka
- 49 O pronađenim nalazima kasnosrednjovjekovnog i ranonovovjekovnog konteksta**
 - 49 O istraženim grobovima
 - 50 O keramičkim i kovinskim nalazima
 - 60 O novcu
- 61 O ulozi Malog Petrovca u drugoj polovini 18. stoljeća**
 - 63 O petrovačkom hramu
- 65 O stanju bivšeg pavlinskog samostana u 19. stoljeću**
- 67 O prezentiranju pavlinskog samostana i njegovih kasnijih pregradnji**
- 81 O neriješenim pitanjima umjesto zaključka**
- 83 Summary Petrova Gora, Monastery of St. Peter**
- 86 Popis korištenih izvora i literature**
- 93 Bilješka o autorici**

Ukratko o dugoj povijesti Malog Petrovca

Petrova gora, nekoć znana kao Gvozd, dominira kao najistaknutija točka u širem prostoru Pokuplja. Gusti šumski pokrov koji joj je dao drevno ime krasi je najvećim dijelom i danas. Njene geografske karakteristike igrale su važnu ulogu u povijesti ljudskog naseljavanja njenih obronaka.

Petrova gora (Zlat, Slatska gora, *Patur gozdia*), jedan od najljepših i najbolje očuvanih gorskih šumovitih krajobrazu u Hrvatskoj, stanište je velikog broja biljnih i životinjskih vrsta. Radi bogate biološke raznolikosti središnji dio Petrove gore zaštićen je 1969. godine kao značajni krajobraz. Kulturno-povijesne znamenitosti (pavlini samostan sv. Petra, Spomenik revoluciji Vojina Bakića i dr.) te rekreativno-edukativni sadržaji (planinarska obilaznica Petrova gora, ornitološki park Petrovac i dr.) objedinjeni su unutar Turističkog centra Petrova gora sa središtem u lovačkom domu Muljava.

1 Karta s označenim položajem Velikog Petrovca (obrada: Lj. Gamulin, 2016.)
Map with the location of Veliki Petrovac (edited by: Lj. Gamulin, 2016.)

Petrovac, najviši vrh Petrove gore, prostrana je šumovita visoravan s dva neznatno istaknuta vrška podjednake visine (Veliki i Mali Petrovac) (sl. 1, 2). Dugotrajni kontinuitet naseljavanja Malog Petrovca potvrđen je arheološkim istraživanjima tijekom kojih su pronađeni prapovijesni (12. – 9./8. stoljeće pr. n. e.) i rimski (1. – 4. stoljeće) nalazi. Vršni je plato bio naseljen i tijekom ranog srednjeg vijeka. U 14. stoljeću na Malom je Petrovcu izgrađen pavlini samostan sv. Petra koji je tijekom druge polovine 16. stoljeća prenamijenjen u vojni objekt, a na samom kraju 18. stoljeća u pravoslavni hram. Ostatci samostana, koji se danas nalaze na prostoru Sisačko-moslavačke županije (gospodarska jedinica Petrova gora, šumarija Vojnić, UŠP Karlovac, „Hrvatske šume d.o.o.“), zaštićeni su kao kulturno dobro (Z-3260).

2 Pogled na položaj Velikog i Malog Petrovca sa Spomenika Revoluciji (foto: T. Pleše, 2016.)

View from the Monument to the Revolution towards Veliki and Mali Petrovac (photo by: T. Pleše, 2016.)

Ukratko o arheološkim istraživanjima Malog Petrovca

Prva istraživanja pavlinskog samostana sv. Petra vodio je Milan Kruhek (Hrvatski povijesni muzej) 1987. i 1988. godine.¹ Tijekom dviju sezona radova u većoj je mjeri istražen prostor samostanske crkve. Iako je tlocrtna dispozicija samostana okvirno dobro pretpostavljena prema zatečenoj situaciji na terenu, ipak je došlo do nekih neispravnih zaključaka (npr. određivanje dimenzija i položaja svetišta, datiranje pregradnji i dr.) (sl. 3). Prema dnevniku teren-
skih istraživanja poznato je da su, osim veće količine kasnosrednjovjekovne i ranonovovjekovne stolne keramike i pećnjaka te nekoliko ulomaka glava lula, bila pronađena i dva elementa arhitektonske profilacije: jedan doprozornik

te jedna profilacija s uklesanim slovom „M“. Nažalost, nije poznato gdje se ti ulomci danas nalaze, a ne postoje niti njihove fotografije. Valja spomenuti i nalaz srebrne rimske fibule te dva komada kasnosrednjovjekovnog novca.

Samostan je nakon kraja istraživanja 1988. godine bio prepušten zaboravu i vegetaciji. Arheološka istraživanja nastavljena su 2006. godine. Tijekom dviju sezona radova koje je vodila Tajana Pleše (Hrvatski restauratorski zavod) u cijelosti je istražen zlati samostan i njegove kasnije pregradnje.² Istraživanja su bila financirana sredstvima Ministarstva kulture RH, a provedena su uz pomoć UŠP Karlovac „Hrvatskih šuma d.o.o.“ (sl. 4 - 7).

3 Tlocrt pavlinskog samostana sv. Petra nakon arheoloških istraživanja 1987. i 1988. godine (prema: M. Kruhek, 1998: 126; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

Ground plan of the Pauline monastery of St. Peter after the archaeological research in 1987 and 1988 (based on: M. Kruhek, 1998: 126; edited by: Lj. Gamulin, 2016.)

4 Pogled iz zraka na pavlini samostan sv. Petra i njegove kasnije pregradnje tijekom arheoloških istraživanja 2006. godine (foto: O. Vlanić, 2006.)

Aerial view of the Pauline monastery of St. Peter and its subsequent alterations during the archaeological research in 2006 (photo by: O. Vlanić, 2006.)

1 KRUHEK, MILAN, 1987. – 1988., 1 – 80; KRUHEK, MILAN, 1989., 77 – 79; HORVAT, ZORISLAV, 1989., 95 – 96.

2 PLEŠE, TAJANA, 2011., 319 – 350.

5 - 7 Pogled sa sjeverozapada na pavlinski samostan sv. Petra i njegove kasnije pregradnje prije, tijekom i nakon arheoloških istraživanja (foto: T. Pleše, 2005. i 2006.; M. Braun, 2007.)

View from the northwest towards the Pauline monastery of St. Peter and its subsequent alterations, during and after archaeological research (photo by: T. Pleše, 2005 and 2006; M. Braun, 2007)

O Malom Petrovcu do izgradnje samostana sv. Petra

Tijekom arheoloških istraživanja pavlinskog samostana sv. Petra 2006. i 2007. godine otkriveni su dokazi ranijeg naseljavanja Malog Petrovca. Pripremni radovi za gradnju srednjovjekovnog objekta uključivali su i niveliranje cijelog vršnog platoa kako bi se dobilo dovoljno prostora za njegov smještaj, a pri čemu su izbrisani mogući tragovi nepokretne strukture ranijeg naseljavanja. No, ostali su sačuvani, kao što često biva, brojni pokretni nalazi koji svjedoče o boravku ljudi na tom prostoru i davno prije izgradnje pavlinskog samostana.

Ansambl sačuvanih starijih nalaza sastoji se isključivo od fragmenata keramike, koja se i na ovom nalazištu pokazala kao najotpornija vrsta nalaza koja prkosi protoku vremena. Taj paradoks kod keramike, koja je najfragilnija dok je u upotrebi, a najotpornija nakon razbijanja, pomaže arheolozima u stvaranju slike prošlosti prostora. Njena prividna bezvrijednost tako danas postaje velika vrijednost.

O MALOM PETROVCU U PRAPOVIJESNO I RIMSKO DOBA

Unutar gabarita srednjovjekovnog pavlinskog samostana u jednom sloju (točnije, uz vanjsku građevinsku liniju jugozapadnog pročelja lađe te uz unutarnju građevinsku liniju svetišta samostanske crkve) pronađen je nevelik broj ulomaka keramike koji pripadaju prapovijesnom i rimskom razdoblju.

Od 45 dijagnostičkih prapovijesnih ulomaka uglavnom se mogu iščitati funkcionalni oblici brončanodobnih posuda (sl. 8, 9). Ukupna tipologija prapovijesne keramike s ovog nalazišta pokazuje da se radi o jednostavnim oblicima koji se javljaju kroz šire vremensko razdoblje. Iako nije kronološki signifikantna poput metalnih nalaza, tipologija ipak iskazuje dovoljno specifične odlike na temelju kojih se može

ustanoviti unutrašnja razlika u odnosu na posude kulture grobnih humaka ili starije faze kulture polja sa žarama.

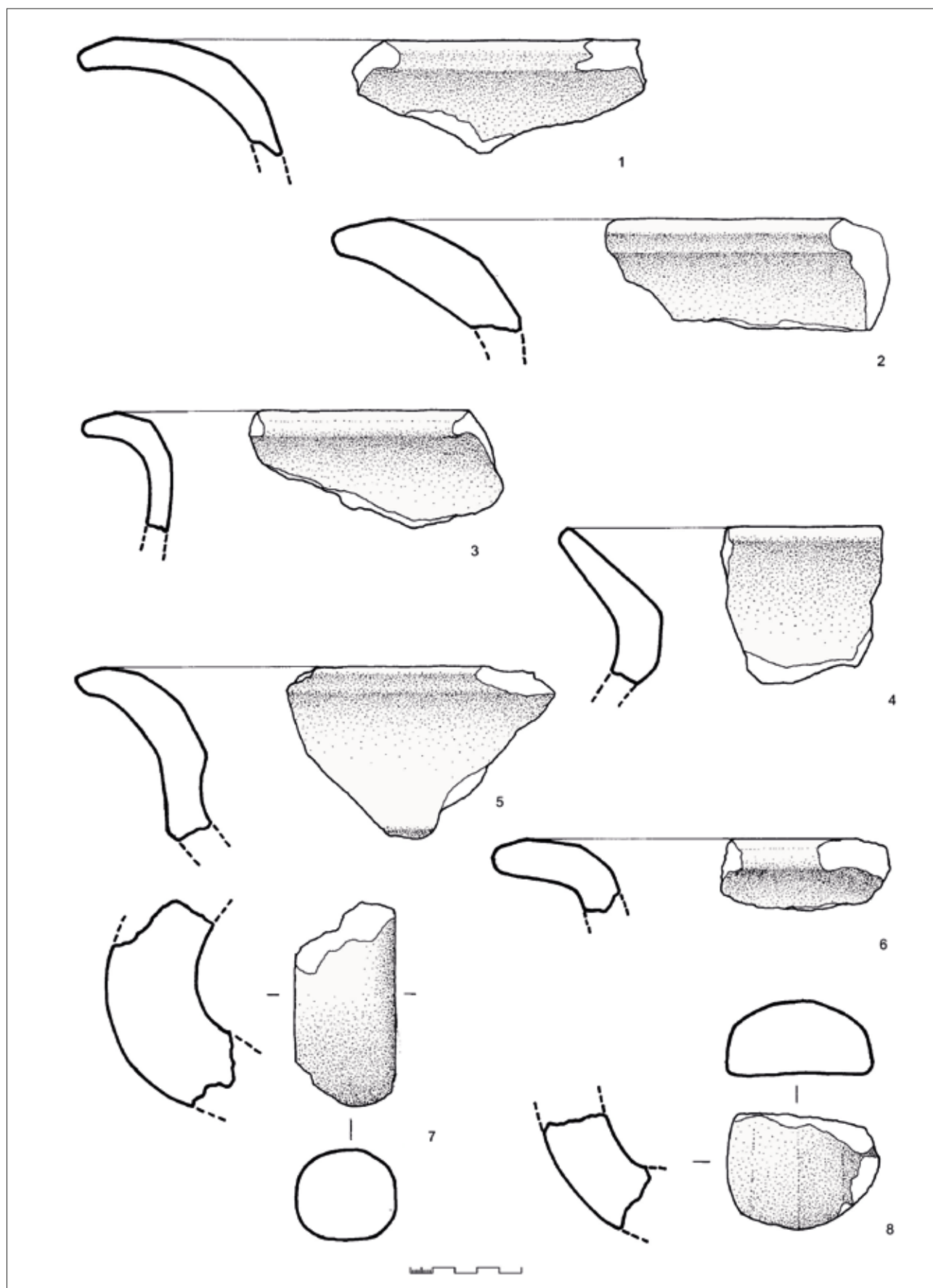
Tako se, primjerice, u usporedbi s istraženim i objavljenim posavskim nalazištem Novi Grad kod Slavonskog Broda (nekoć Novigrad na Savi) primjećuje podudarnost oblika lonaca s izvučenim fasetiranim rubom³ (sl. 8: 1 – 6). Istraženi dio nalazišta Novoga Grada prema brončanim je predmetima i usporedbi s bosanskim nalazištima Vis, Zecovi i Pivnica datiran u Ha A2 i Ha B1 (11. i 10. stoljeće pr. n. e.). U tom je smislu jasna uklopljenost Novoga Grada u mlađu fazu kulture polja sa žarama Posavine i Pokuplja, a čime se neposredno ustanovljuje i kulturna bliskost u odnosu na navedena nalazišta s Malim Petrovcem. Za datiranje nalaza s Malog Petrovca važnu ulogu ima i gradina Belaj južno od Karlovca, jer ti nalazi, koji se razlikuju od onih petrovačkih, pripadaju završim fazama kulture polja sa žarama.⁴ To također ukazuje da (trenutno raspoloživ) repertoar dijagnostičkih ulomaka s Malog Petrovca pokriva kraće vremensko razdoblje, a koje se može datirati ranije od nalaza s gradine Belaj. Analogije se donekle javljaju i u dijelu repertoara posuda pronađenih na visinskom naselju Kalnik – Igrišće.⁵ Iako to kompleksno nalazište iskazuje sve faze kulture polja sa žarama, dio građe objavljene 1994. godine ima elemente njegove starije i mlađe faze. No, kao i u slučaju Malog Petrovca, većina ovih nalaza nije stratigrafski izdvojiva.

Među najznačajnije nalaze s Petrovca ubraja se i zaobljena zdjela blago uvučenog, koso kaneliranog ruba (tzv. turbanasti rub) (sl. 9: 16). Fragment ovog tipa posude pripada prijelaznom, ranom obliku ovog tipa ukrasa koji se mijenja iz kosih faseta prema kosim kanelirama izvedenim

3 MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, NIVES, 2000., 123 – 125.

4 MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, NIVES, 1986a., 33.

5 VRDOLJAK, SNJEŽANA, 1994., 24 - 31.

8 Brončanodobni keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Krmpotić, 2008.)

Bronze age pottery found at Mali Petrovac (drawing by: M. Krmpotić, 2008)

horizontalnije u odnosu na one mlađe ili željeznodobne oblike. Zdjele turbanastog ruba mogu se pratiti kroz kasno brončano doba od sredine Ha A, najčešće su tijekom Ha B, a mogu se naći i u Ha C⁶ fazi starijeg željeznog doba. Pronađeni su i na većem broju posavskih nalazišta poput Mačkovca i Orubice. U Bosni su pak uočeni na tzv. gradinskoj keramici do kraja starijeg željeznog doba. Takve zdjele brojne su i na nalazištima bliže rijeci Dravi, poput Kalnika⁷ i Nove Bukovice⁸. U naselju mlađe kulture polja sa žarama Dolina – Babine grede pronađene su takve zdjele s razvijenijim, duljim i gušćim kanelirama.

Za kronološku poziciju Petrovca važna je grupa Novigrad – Donja Dolina⁹ kojom je definirana kulturna pojava mlađe faze kulture polja sa žarama rasprostranjena na prostoru Posavine. Predloženi naziv grupe najbolje ukazuje na dva dosad najznačajnija istraživana naselja te pritom u dvojnomo nazivu obuhvaća manifestacije te grupe na području Hrvatske, kao i na području Bosne i Hercegovine. Sâm Mali Petrovac nalazi se zapadno od navedenih nalazišta. No, trenutni stupanj istraženosti Banovine i Korduna ne omogućava nam donošenje konačnih zaključaka o užoj kulturnoj pripadnosti nalaza, a time i naselja na Malom Petrovcu.

Nalazi s Malog Petrovca koje obilježava dominacija oblika poput trbušastih lonaca izvučenog ruba, zdjela uvučenog ruba, te tehnike fasetiranja i kaneliranja, jasno se uklapaju u prijelazno razdoblje i početak mlađe faze kulture polja sa žarama. Unatoč fragmentiranosti keramičkih nalaza i izostanku metalnih nalaza moguće je uspostaviti analogije s nalazištima Cazin, Vis, Zecovi i Donja Dolina u sjevernoj Bosni, s već spomenutim Novim Gradom, kao i znatno udaljenijim nalazištima poput Kalnika. Gledajući prema sjeveru (doslovno i figurativno), analogije nalazimo na nalazištu Sv. Marija Okička¹⁰, kako u materijalu, tako i u podudarnosti logike naseljavanja, pri čemu se naselje smješta na planinskom grebenu s dobrim pregledom široke okolice terena i planinskim zaleđem pogodnim za uzmak u slučaju opasnosti.

Oblici trbušastih lonaca izvučenog ruba te zdjele uvučenih rubova dominiraju materijalom pronađenim na Malom Petrovcu. Trbušasti lonci izvučenog ruba mogu imati blago ili horizontalno izvučen rub te su najčešće ukrašeni plastičnim aplikacijama. Od plastičnih aplikacija zabilježeno je korištenje plastičnih traka s utisnutim vrhovima prstiju, noktima ili oštrim predmetom (sl. 9: 9 – 12).

Paralele za primjerke lonaca blago izvučenog ruba možemo naći na nalazištima Vis¹¹, Cazin¹², Donja Dolina¹³ i Kalnik – Igrišće¹⁴. Lonci horizontalno izvučenog ruba fasetirani iznutra također imaju paralele na nalazištima Cazin, Vis¹⁵ i Donja Dolina¹⁶ (sl. 8: 1 – 6).

Sukladno analogijama, keramički materijal s Malog Petrovca prema istraživanjima Ksenije Vinski-Gasparini moguće je povezati sa savsko-dravskim međurječjem i jugoistočno-predalpsko-podunavskim prostorom, no s lokalnim stilskim varijacijama.

Situacija u sjevernoj Bosni u većoj se mjeri podudara s Posavinom i Pokupljem i definira dvije grupe: grupu Zecovi – Donja Dolina na zapadu Bosne te grupu Vis – Pivnica u srednjem i istočnom dijelu sjeverne Bosne.¹⁷ Naziv *grupa Novigrad – Donja Dolina* za tu kulturnu pojavu, koji je predložila Nives Majnarić-Pandžić, znatno je pogodniji zbog činjenice da obuhvaća područje sjeverne Bosne i dijela hrvatske Posavine i Pokuplja, odnosno cijelo područje rasprostiranja.¹⁸ Iako navedeni autori izbjegavaju detaljniju kronološku determinaciju te se zadržavaju na širim kronološkim okvirima razdoblja Ha A i Ha B radi nedostatka zatvorenih cjelina, većina oblika jasno ukazuje na mlađu fazu kulture polja sa žarama.¹⁹

Kako niti danas u banovinskom i kordunskom prostoru nema većih kotlina, iznimno je važno za razumijevanje naseobinskog obrasca u prapovijesti i komunikacijske logike shvatiti prometnu važnost uskih dolina rijeka. Tako su rijeke Kupa, Korana, Una i manje pritoke poput rijeke Gline odigrale važnu ulogu u povezivanju šireg prostora.

U prilog uklopljenosti Petrove gore u šira previranja i događaje u kasnom brončanom dobu svjedoči i fenomen ostava koji se javlja i na tom prostoru. Tako je na obroncima i široj okolini Malog Petrovca pronađeno nekoliko brončanodobnih ostava koje su kronološki istovremene ili vrlo bliske. Najbliža (i zato važna) ostava za kronološko pozicioniranje prapovijesnog Malog Petrovca pronađena je u mjestu Malička (istočni obronci Petrove gore, oko 4 kilometra od Petrovca), a u kojoj su pronađena 124 brončana predmeta.²⁰ Pripada drugoj fazi ostava koja se dijelom vremenski podudara s keramičkim nalazima s Petrovca. Na Korani, oko 25 km prema zapadu, u mjestu Siča – Lučica

6 PATEK, ERZSÉBET VON, 1968., 102.

7 VRDOLJAK, SNJEŽANA 1994., 18.

8 KOVAČEVIĆ, SAŠA, 2001., 76, T. 3: 1 – 4.

9 MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, NIVES, 1998., 204.

10 LOŽNJAK, DARIA, 2001., 313 – 329.

11 MARIĆ, ZDRAVKO, 1961., 159, sl. 7 C – D, T. 6: 6, 10.

12 RAUNIG, BRANKA, 2001., 130 – 131.

13 MARIĆ, ZDRAVKO, 1964., T. V: 18.

14 VRDOLJAK, SNJEŽANA, 1994., T. 7: 2; T. 12: 1.

15 MARIĆ, ZDRAVKO, 1961., 159, sl. 7 B – C.

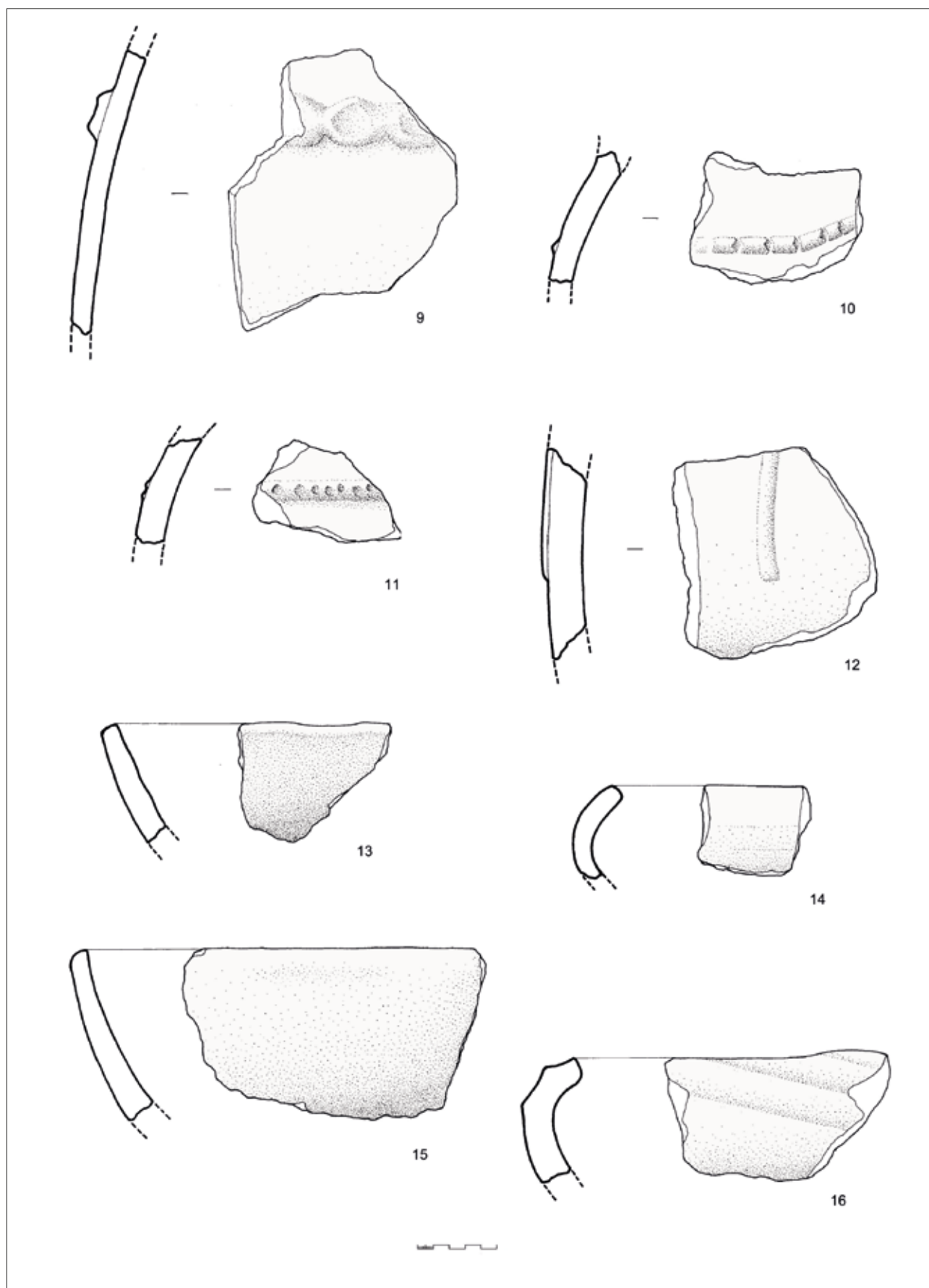
16 MARIĆ, ZDRAVKO, 1964., T. 2: 9, 17, 19.

17 VINSKI-GASPARINI, KSENIJA, 1983., BORIVOJ, ČOVIĆ, 1988., 102.; VINSKI-GASPARINI, KSENIJA, 1983., 635 – 636.

18 MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, NIVES, 1998., 204.

19 MARIĆ, ZDRAVKO, 1961., 167.; 627 – 628.

20 BALEN-LETUNIĆ, DUBRAVKA, 1985., 42.

9 Brončanodobni keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Krmpotić, 2008.)

Bronze age pottery found at Mali Petrovac (drawing by: M. Krmpotić, 2008)

pronađena je velika ostava mješovitoga sastava s 287 predmeta, koja se tipološkim značajkama predmeta može pripisati drugoj fazi ostava sjeverne Hrvatske, a vrijeme njezinog zakopavanja može se odrediti u 12. stoljeće pr. n. e.²¹ Na podjednakoj udaljenosti prema jugu, u mjestu Šumatac, otkriveno je brončanodobno naselje na ravnom terenu kod ušća potoka Šumatice u rječicu Pečinu – Kladušnicu. Rijekama Kladušnicom i Glinom to je područje povezano s istočnim dijelom Petrove gore. Iz istog mjesta postoje i dvije ostave brončanih predmeta.²²

Velik broj ostava druge faze u sjevernoj Hrvatskoj i sjevernoj Bosni ukazuje na veću opasnost ili nepogodu koja je očito nadvladala deponente ostava ili možda čak bila kobna, jer se nisu vratili po njih. Primjer promišljanja funkcionalnog aspekta ostava u proširenom tumačenju dolazi i od jedne od najznačajnijih hrvatskih arheoloških autorica Ksenije Vinski-Gasparini koja je problemu ostava posvetila mnogo vremena. Njena konstatacija koja je značajna za njihovu interpretaciju odražava tadašnje uvjerenje da ostave, koje su u prapovijesti predstavljale značajnu vrijednost, nisu bile napuštene, zaboravljene i zanemarene od strane osoba i zajednica koje su ih deponirale zbog „običnih mirnih seoba i lutanja stanovništva“. K. Vinski-Gasparini razloge deponiranja traži u naglim promjenama koje sugeriraju nemire i „etnička“ pomicanja te u seobama uzrokovanim potisnim faktorima nemira, što ostave čini „dragocjenim i zanimljivim materijalom“ upravo kao mjesta dokumentacije navedenih kulturnih i društvenih pojava.²³

Svi izneseni podatci ukazuju na to da je nalazište na Malom Petrovcu u kasnom brončanom dobu bilo snažno uklopljeno u komunikacijsku mrežu i kulturne tokove Pokuplja, Pounja i Posavine. No, samo bi buduća istraživanja neposredne i šire okolice samostana mogla dati precizniji odgovor je li Mali Petrovac u kasnom brončanom dobu bio utvrđeno visinsko naselje, refugij, sezonsko boravište stočara i lovaca ili je pak bio sve navedeno.

Zajedno s onom prapovijesnom keramikom pronađena je i manja količina rimske keramike datirana od 1. do 4. stoljeća. Prema strukturnim i tipološkim osobinama moguće ju je usporediti s onom pronađenom u susjednoj mikroregiji oko Topuskog, a šire s područjem Gornje Panonije. Osim panonskih proizvoda, pronađen je import iz Galije i Afrike.²⁴

Tipološki je ovu grupu nalaza moguće podijeliti u sedam grupa: tanjuri, vrčevi, lonci, zdjele, tarionici, amfore i tera sigilata (sl. 10 i 11).

Najzastupljenija grupa među rimskim nalazima jesu ulomci tanjura različitih oblikovanja (sl. 10: 17 – 31). Rijec je o posudama ravnog dna i bočnih stijenki koje su koso postavljene ili blago zaobljene, a obod im može i ne mora biti zadebljan prema unutrašnjoj strani. Napravljeni od dobro pročišćene gline bez primjesa, s unutrašnje strane nerijetko imaju premaz u raznim nijansama od narančaste i crvene do smeđe boje. Tanjuri ovakvih tipoloških obilježja ujedno su jedna od najbrojnijih grupa nalaza u Gornjoj Panoniji. Shodno brojnosti nalaza i varijanti oblika moguće je zaključiti da su bili proizvedeni u lokalnim radioničkim centrima.²⁵ Svojom strukturom petrovački tanjuri i zdjele srodni su onima pronađenim u Topuskom, a radi čega se može zaključiti da pripadaju istoj mikroregiji.²⁶

Vrčevi su, nakon tanjura, iduća najzastupljenija grupa pronađenih nalaza. Moguće je razlikovati tri tipa (vrč uskog oboda i vrata te vrč širokog oboda s jednom ručkom i s dvjema ručkama).

Vrč uskog oboda i vrata ima italski oblik i datira se od 1. do sredine 2. stoljeća (sl. 10: 32). Sličan primjerak pronađen je na obližnjoj Osječnici.²⁷ Glazirani vrč širokog oboda premazan maslinastozelenom glazurom moguće je okvirno datirati u kasnu antiku (sl. 10: 33). Tipološki ga ipak nije moguće odrediti jer su od njega pronađeni samo dio oboda, vrata i ručke.

Čest su nalaz u Panoniji vrčevi širokog oboda s jednom ručkom. Na Malom Petrovcu pronađeni su ulomci oboda i vrata izrađeni u karakterističnoj strukturi (sl. 10: 34) te ulomak oboda i ručke (sl. 10: 35) koji bi mogli pripadati tom tipu posuda. Oni se datiraju na prijelaz iz 1. u 2. stoljeće i proizvod su panonskih radionica.²⁸

Nadalje, na Malom Petrovcu pronađeno je više različitih ručki koje nam zbog fragmentiranosti ne mogu dati mnogo informacija o svom obliku i vremenu nastanka. No, *per analogiam* s nalazima iz Gornje Panonije moguće je zaključiti da su neke od njih bile dijelovi nekoliko varijanti vrčeva s dvjema ručkama koje se datiraju u vrijeme od 1. do 3. stoljeća.²⁹ U literaturi se ovi tipovi često nazivaju amforama (sl. 10: 36).

Među rimskim nalazima mogu se izdvojiti i tri ulomka posuda za koje se može pretpostaviti da su zbog oblikovanja, načina izrade i strukture bili dijelovi lonaca (sl. 11: 40 – 42). Lonci su služili za pripremu hrane, ali i čuvanje

21 PERKIĆ, DOMAGOJ; LOŽNJAK DIZDAR, DARIA, 2005., 98.

22 RAUNIG, BRANKA, 1983., 74; KÖNIG, PETER, 2004., 36 - 39.

23 VINSKI-GASPARINI, KSENIJA, 1973., 78.

24 JELINČIĆ VUČKOVIĆ, KRISTINA, 2013., 157 – 171

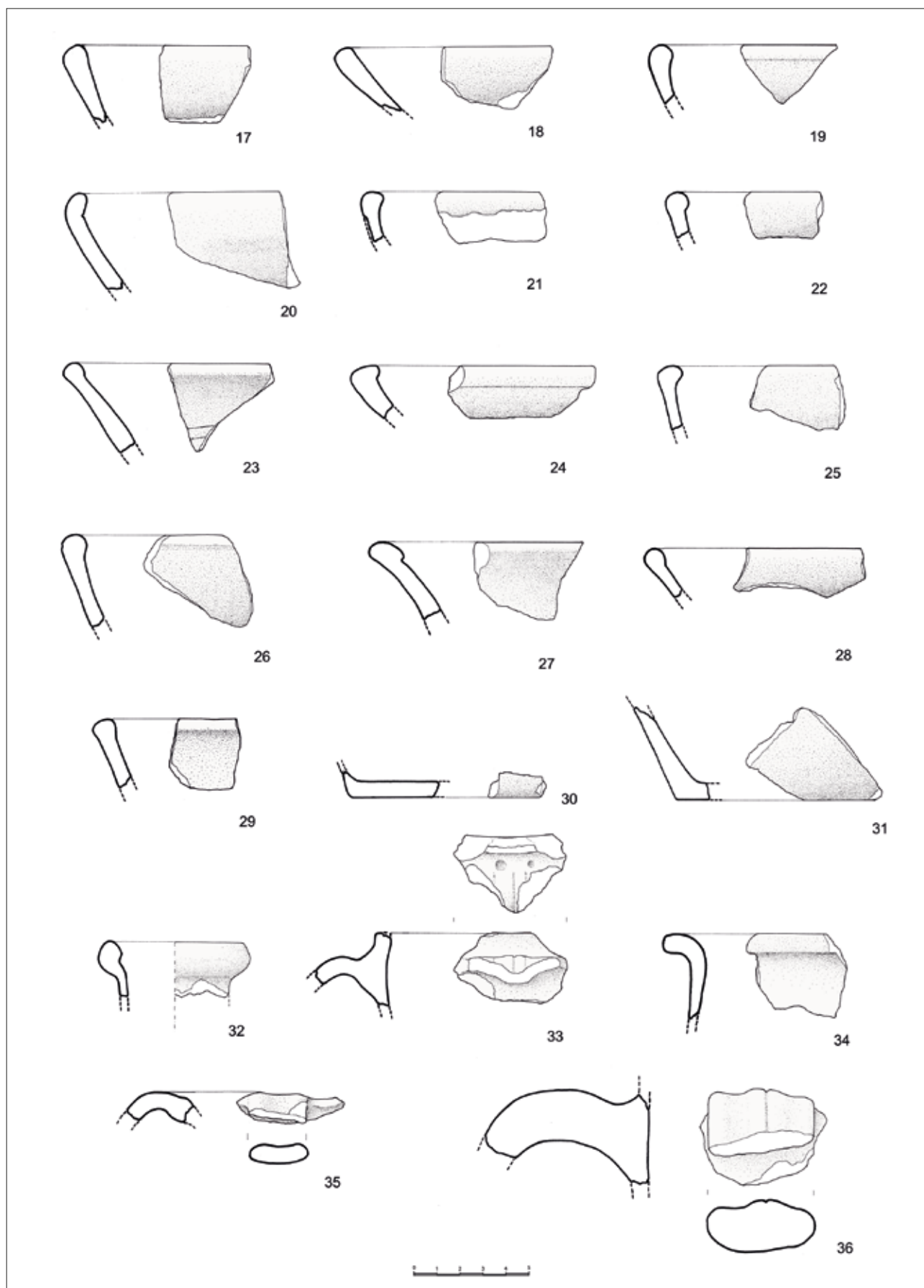
25 VIKIĆ-BELANČIĆ, BRANKA, 1965., 106.; OŽANIĆ, IVANA, 1998., 31, T. 4 – 7; BUGAR, ALEKSANDRA, 2000., T. 11 – 13; KORDIĆ, ANA, 2000., 40.; KATAVIĆ, VEDRAN, 2001., T. 5 – 8; KORDIĆ, ANA, 2001., T. 13 – 18; WIEWEGH, ZORAN, 2001., 95 – 96, T. 9 – 10; BOBOVEC, ANA, 2008., 35 : 5852, 5857; JELINČIĆ, KRISTINA, 2009., 233 – 234, T. 150 – 151; GREGL, ZORAN; JELINČIĆ, KRISTINA, 2010., 161, 164, 168, 174, T. 2: 21 – 22; T. 189: 90.

26 JELINČIĆ, KRISTINA, 2009., T. 106 – 107.

27 OŽANIĆ, IVANA, 1998., 32.

28 Isto, 32.

29 VIDOŠEVIĆ, IRENA, 2003., 21, T. 14: 4.

10 Rimski keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Krmpotić, 2008.)

Roman pottery found at Mali Petrovac (drawing by: M. Krmpotić, 2008)

manjih količina pripremljene hrane ili začina, te su kao oblik rašireni i prisutni u vrlo raznolikim oblicima. Radi malog broja pronađenih ulomaka nije moguće izvesti zaključak o njihovom datiranju.

Pronađeno je nekoliko loše očuvanih ulomaka tarionika na čijim su unutrašnjim stijenkama vidljivi karakteristični kamenčići. U Sisku (*Siscia*) na položaju Kovnica pronađeno je više tarionika koji su srodni primjerku s Malog Petrovca, a koji se prema obliku i glazuri datiraju u 3. i 4. stoljeće³⁰ (sl. 11: 43). Tarionik čiji vanjski rub oboda nadvisuje unutarnje rebro jest starija varijanta u odnosu na one čije unutarnje rebro nadvisuje vanjski rub oboda, a koji se datiraju od druge polovine 4. do kraja 5. stoljeća (iako su na prostoru Italije bili prisutni i do 7. stoljeća) (sl. 11: 44)³¹.

Nadalje, pronađen je ulomak bikonične zdjele, tamnosive boje i premaza (*Pannonische Glanztonware*) koji na donjem dijelu ima ukras izveden kotačićem (sl. 11: 45). Ovaj ulomak sličan je zdjeli pronađenoj na nalazištu Lašćinčak³², no njegove dimenzije su ipak premalene za sigurno definiranje oblika, a time i njegovu dataciju. Drugi ulomak zdjele jest tamnosive boje s nagnutim i zadebljanim obodom (sl. 11: 46). Ovaj oblik se javlja u Panoniji od 2. do kraja 3. stoljeća, a prema mišljenju O. Brukner riječ je o imitaciji tere sigilate Drag. 32.³³

Pronađen je ulomak ručke i dijela vrata amfore (sl. 11: 47). Prema strukturi je moguće pretpostaviti da je ovo ulomak Late Roman 7 amfore kapaciteta ispod 6 litara koja se proizvodila u Egiptu od kraja 4. sve do 8. stoljeća, a u kojima se prevozilo vino.³⁴

Na Malom Petrovcu pronađen je po jedan ulomak afričke i galske tere sigilate. Ulomak afričke „C“ sigilate (*African red slip ware*, mlađa varijanta tipa Hayes 50A³⁵) dio je većeg tanjura s ravnim dnom i koso postavljenim stijenkama te malom „lažnom“ nogom koja je smještena ispod ruba dna (sl. 11: 48). Datiranje je moguće potvrditi i debljinom stijenke (4–6 mm) te matiranim premazom koji se nalazi samo na unutrašnjoj stijenci. Oblik nije uniforman, a najbliža analogija prema obliku, premazu i sastavu jest primjerak pronađen na atenskoj Agori³⁶ datiran na kraj 3. i početak 4. stoljeća. Ovakvi tanjuri pronađeni su i u Sisku (*Siscia*), Ptuju (*Poetovio*) i na Hruščici (*Ad Pirum*), a

datirani su u početak 4. stoljeća. U Panoniju su, prema D. Gableru, stizali preko Italije.³⁷ Za kontekstualizaciju nalaza s Malog Petrovca svakako valja spomenuti nalaze afričkog podrijetla pronađene u Senju (*Senia*).³⁸ S obzirom na značenje velebitskog prijevoja Vratnik, kojim se otvarao put prema Gorskom Kotaru i Lici, i Senije kao glavne luke za opskrbu Like i Panonije³⁹, možda se može ponuditi odgovor na pitanje kojim je putem afrički import stigao do Malog Petrovca: iz Senja preko Prozora (*Arupium*) prema Sisku.

Za ulomak galske tere sigilate prema boji premaza i strukturi moguće je zaključiti da je bio napravljen u radionici Rheinzabern (sl. 11: 49). Najvjerojatnije je ulomak bio dio zdjele, moguće tipa Curle 15. Ako je ova pretpostavka točna, onda bi ovaj ulomak bilo moguće datirati od sredine 2. do 3. stoljeća. Taj tip zdjele, relativno rijedak u Panoniji, pronađen je u Vinkovcima (*Cibale*) i Osijeku (*Mursa*), gdje je datiran od vladavine cara Trajana do kasnoantoninskog razdoblja.⁴⁰

Ovdje valja navesti da je na Malom Petrovcu 1988. godine pronađena rimska srebrna T-fibula sa zglobnom konstrukcijom.⁴¹ Ovaj tip fibule povezuje se s vojničkim radionicama i vojnim logorima, a datira se na kraj 2. i u 3. stoljeće (sl. 12).⁴² Prema ovom jednom nalazu moguće je samo naslutiti prisutnost vojnika na Malom Petrovcu, odnosno odrediti ga kao moguć rimski kontrolni ili vojni položaj.

Tipološkom analizom pronađenih ulomaka rimske keramike na Malom Petrovcu te komparacijom sa srodnim primjerima iz mikroregije i Gornje Panonije moguće je predmetne nalaze datirati od 2. do kraja 4. stoljeća, s većim naglaskom na 3. i 4. stoljeće. Iako je količina keramičkih nalaza nedostatna za konačne zaključke, moguće je na osnovi strukturalnih obilježja zaključiti da pripada istoj mikroregiji kao i Topusko, osobito u slučaju tanjura. Većina

30 WIEWEGH, ZORAN, 2001., T. 12: 21, 24.

31 DELLA PORTA, CAROLA [et al.], 1998., 240, T. 172: 4 – 5; CVJETIČANIN, TATJANA, 2003., sl. 1: 6; PORTULANO, BRUNELLA, 2005., 130, T. 51: 4 – 5; CVJETIČANIN, TATJANA, 2006., 21 – 29.

32 GREG, ZORAN; JELINČIĆ, KRISTINA, 2010., 154, 160, 167, T. 2: 12.

33 BRUKNER, OLGA, 1981., 39, 88, T. 71: 19.

34 PEACOCK, D.P.S.; WILLIAMS, D.F., 1986., 204 – 205; EMPEREUR, JEAN-YVES; PICON, MAURICE; 1989., 244 – 245; TOMBER, ROBERTA; WILLIAMS, DAVID, 2000., 45.

35 HAYES, JOHN W., 1972., 68 – 73.

36 HAYES, JOHN W., 2008., 74, 221, sl. 31: 990 (15414).

37 GIESLER, ULRIKE, 1981., 85 – 86, T. 35: 6 – 12; GABLER, DÉNES, 1986., 137 – 138, 148 – 149, abb. 2 – 3; WIEWEGH, ZORAN, 2001., 126, T. 17: 9 – 10. Ovdje valja napomenuti da su ovakvi tanjuri pronađeni i u Vidu kod Metkovića (*Narona*). MARDEŠIĆ, JAGODA; ŠALOV, TEODORA, 2001., 106, 110, kat. br. 16; TOPIĆ, MIROSLAVA, 2002., 242 – 243, T. 30: 261 – 262, T. 31: 263 – 264. Osim ovog oblika tanjura, na istočnu jadransku obalu iz Afrike su uvožene znatne količine amfora, stolnog i kuhinjskog posuđa te uljanica. Veće količine tih nalaza pronađene su na brojnim nalazištima kao npr. u Solinu (*Salona*), Trsatu (*Tarsatica*), Polačama na Mljetu, Hvaru i Dioklecijanovoj palači u Splitu. BRUSIĆ, ZDENKO, 1988., 141.; DVORŽAK SCHRUNK, IVANČICA, 1989., 92 – 95.; MARDEŠIĆ, JAGODA, 1994., 265 – 270.; KATIĆ, MIROSLAV, 1999. – 2000., 43.; PERCAN, TIHOMIR, 2009., 69 – 98.; VIŠNJIĆ, JOSIP, 2009., 121 – 152.

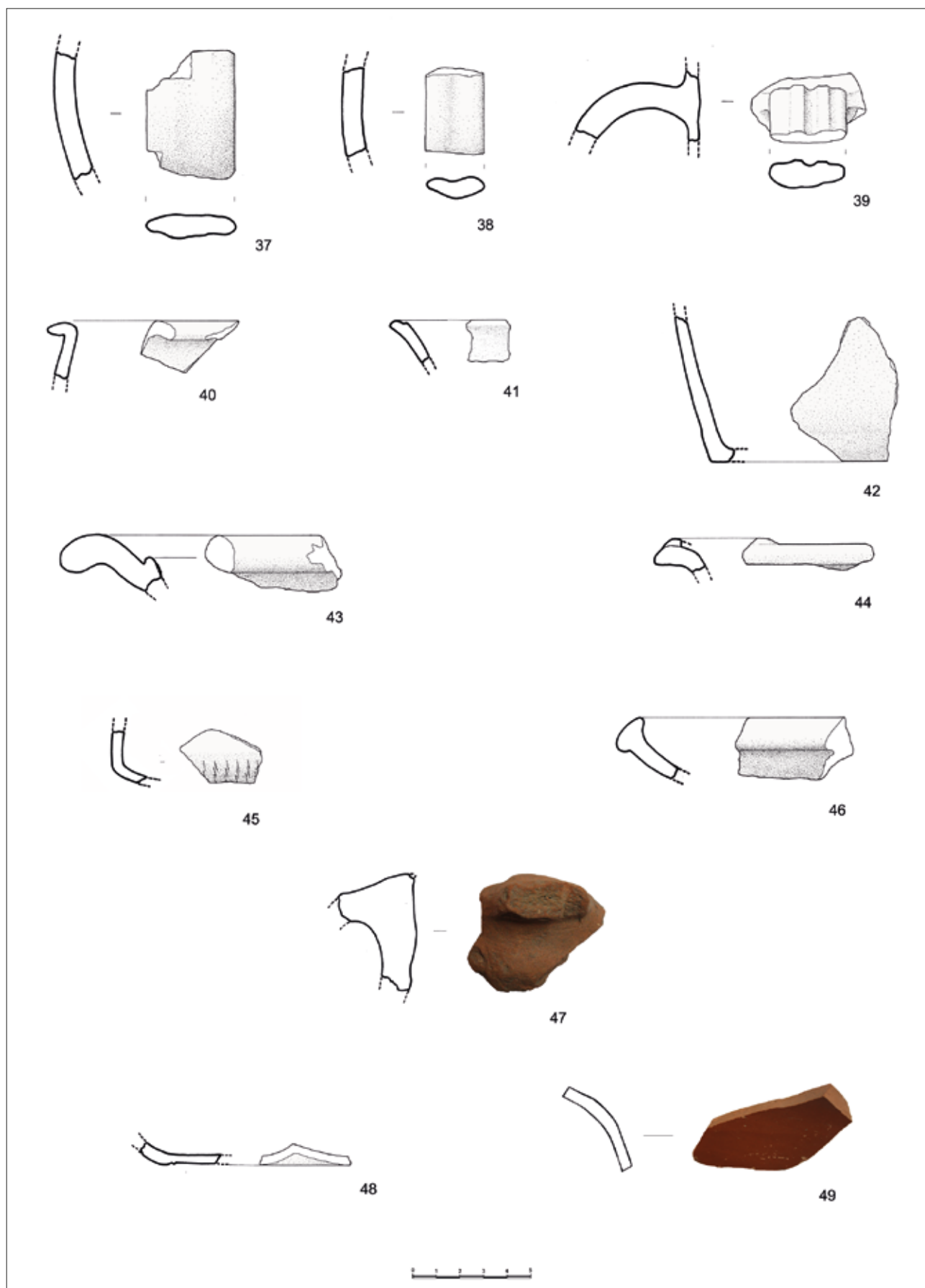
38 FADIĆ, IVO, 1988., 64.; FADIĆ, IVO, 1999., 51 – 70; STARAC, RANKO, 1999., 75.

39 GLAVAŠ, VEDRANA, 2010., 6 – 7, 11.

40 BRUKNER, OLGA, 1980., 63, T. 18: 7 – 9.

41 Pohrana: Hrvatski povijesni muzej (inv. br. 34752). KRUHEK, MILAN, 1998., 127; KRUHEK, MILAN, 2005., 8, 10.

42 PATEK, ERZSÉBET VON 1942., 144, T. 24: 2.

11 Rimski keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Krmpotić, 2008.)

Roman pottery found at Mali Petrovac (drawing by: M. Krmpotić, 2008)

12 Srebrna rimska T-fibula (fototeka Hrvatskoga povijesnog muzeja, inv. br. 34752)

Roman silver T-shaped brooch (photo archive of the Croatian History Museum, inv. no. 34752)

posuda pripada panonskoj proizvodnji, dok je manji dio bio proizveden u Galiji i Africi.

Malobrojnost nalaza te u pravilu nedostatna veličina za određivanje užeg tipa originalnog predmeta ne dopušta donošenje zaključaka o njihovom izvornom uporabnom kontekstu. No, opći položaj nalazišta na granici Panonije i Dalmacije svakako valja sagledavati u odnosu blizine Siscije i važnih cestovnih pravaca koji su vodili prema ovom značajnom urbanom centru.⁴³ Ako se položaj sagleda kroz strateški značaj te se u taj kontekst doda i nalaz vojničke fibule, moguće je naslutiti važnost koju je Mali Petrovac imao u kontroli cestovnih pravaca i šireg područja.

Prema svemu navedenom, moguće je pretpostaviti da je na Malom Petrovcu od 2. do 4. stoljeća postojalo naselje. Ono je pak u kasnoj antici moglo imati ulogu refugija. Za sada nije moguće sa sigurnošću zaključiti je li samo u jednom vremenskom intervalu imalo i bazične obrambene elemente ili je pak tako bilo osmišljeno od samog početka. Ujedno nije moguće zaključiti je li naselje samo kontroliralo obližnje cestovne pravce ili je pak bilo izravno uključeno u trgovačke putove koji su povezivali dalmatinska i panonska središta, a na što upućuju predmeti uvezeni iz istočne Galije i Afrike. Sudeći prema količini nalaza, ipak je vjerojatnije da Mali Petrovac nije imao ulogu distributivnog centra.

Bez obzira na velik broj nedoumica, rimski nalazi s Malog Petrovca značajni su kako zbog cjelovitog tumačenja kronološkog nastanjivanja ove pozicije, tako i zbog novih

spoznaja o antičkom periodu na širem, za sada još uvijek vrlo slabo istraženom prostoru Korduna.

O MALOM PETROVCU U RANOM SREDNJEM VIJEKU TE NA POČETKU KASNOSREDNJOVJEKOVLJA

Pregledom keramičkog materijala pronađenog tijekom arheoloških istraživanja 2006. i 2007. godine ustanovljeno je postojanje starijeg srednjovjekovnog (uvjetno rečeno) horizonta, koji je prethodio gradnji samostana sv. Petra. U tu grupu nalaza pripadaju isključivo ulomci lonaca (sl. 13: 50 – 57).

Tu grupu lonaca ranijeg „horizonta“, s jednostavnije oblikovanim obodom izvučenim prema van te bez profilacija karakterističnih za kasni srednji vijek, moguće je podijeliti u nekoliko grupa⁴⁴: zaobljeni (tip I), zaobljeni sa žljebićem (tip I.a), odrezani (tip II), odrezani sa zaobljenom donjom usnom (tip II.a) te oštro odrezani, oštro izvučene donje usne (tip II.b).

Jedini primjerak rukom izrađene keramike jest ulomak oboda lonca od slabo pročišćene gline s otiscima prstiju (sl. 13: 50). Ovakvi jednostavni obodi pronađeni su na više nalazišta srednje Europe (npr. u ranosrednjovjekovnom naselju Chl'aba u Slovačkoj datiranom od druge polovine 7. do početka 8. stoljeća⁴⁵ ili pak u jami SJ 33 u Blizni kod Jakopovca⁴⁶ datiranoj u prvu polovinu 8. stoljeća). Ostali nalazi pripadaju nešto mlađoj grupi, koja se može datirati od 9. ili 10. do 13. stoljeća. Karakteriziraju je zaobljeni obodi, zaobljeni obodi sa žljebićem te sve varijante odrezanih oboda. Primjerak lonca kratkog vrata značajan je za razdoblje ranog srednjeg vijeka (sl. 13: 51). Oblikom su mu slični nalazi iz Peteranca⁴⁷ (kraj 9. i 10. stoljeće), Beograda⁴⁸ (10. i početak 11. stoljeća), te s nalazišta Velika Gorica – Šepkovčica⁴⁹ (radiokarbonskom analizom datiran u prvu polovinu 11. do sredine 12. stoljeća).

Primjerak lonca suženog jednostavno zaobljenog oboda pripada razdoblju od sredine 10. do početka 12. stoljeća (sl. 13: 52). Analogije su pronađene na nalazištima Ivandvor – šuma Gaj⁵⁰ (10. stoljeće) i Vrba⁵¹ (10. do prve polovine 11. stoljeća). Primjerak sa slovenskog nalazišta Kompolje – Pod malnom⁵² datiran je u isto vremensko razdoblje te ukazuje na raširenost ovakvog posuđa u predalpskom prostoru.

44 Podjela jednostavnih oboda prema: SEKELJ IVANČAN, TAJANA, 2010., 112.

45 HANULIAK, MILAN, 1989., 156, T. 9: 18.

46 BEKIĆ, LUKA, 2008.b., kat. br. 11.

47 SEKELJ IVANČAN, TAJANA, 2001., 96, kat. br. 226.

48 BIKIĆ, VESNA, 1994., 36 – 37; sl. 14/3.

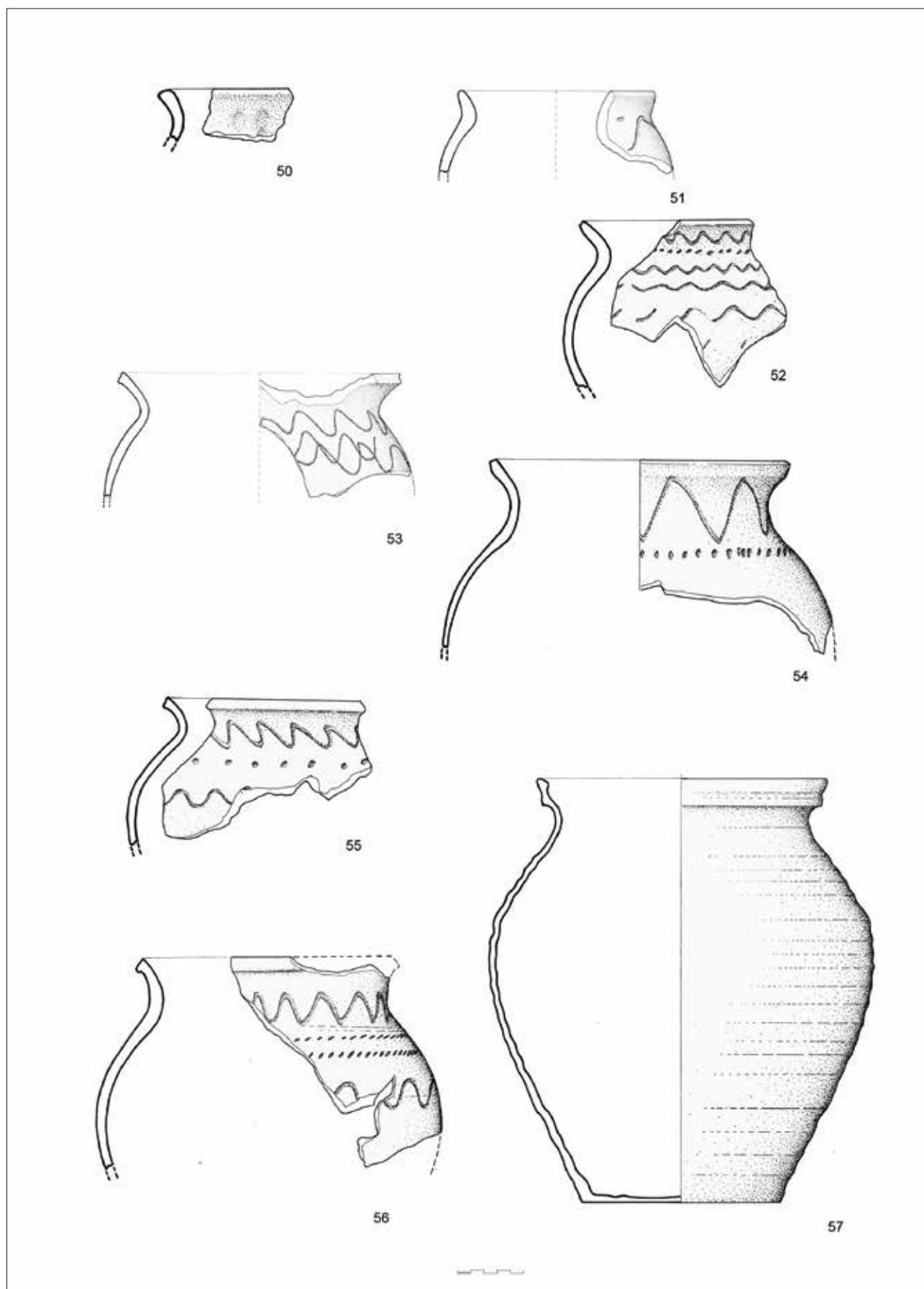
49 BUGAR, ALEKSANDRA, 2008., kat. br. 39.

50 BALEN, JACQUELINE [et al.], 2009., 46, T. 8: 4.

51 SEKELJ IVANČAN, TAJANA, 2001., 97, kat. br. 50.

52 TICA, GOJKO, 2008., 160, kat. br. 11.

43 DURMAN, ALEKSANDAR, 1992., 118, 126 – 127; GRAČANIN, HRVOJE, 2010., 13.

13 Srednjovjekovni keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Galić, T. Pleše, 2008.)

Medieval pottery found at Mali Petrovac (drawing by: M. Galić, T. Pleše, 2008)

Tip oboda I.a ima analogiju na nalazištu Vinkovci/33 datiranom u 12. i prvu polovinu 13. stoljeća (sl. 13: 53).⁵³ Lonac ravno odrezanog zadebljanog oboda pak ima analogiju u primjerku pronađenom u Erdutu⁵⁴ koji pripada u grupu A1c, tipu II.a (prema T. Sekelj Ivančan), a datiran je u kraj 12., tj. početak 13. stoljeća (sl. 13: 54).

Oblik posude i oboda datira se prema nalazima iz Obo-rova⁵⁵ i Borinaca – Crkvište⁵⁶ u razdoblje 12. i 13. stoljeća (sl. 13: 55). Ovakvi lonci pronađeni su i u ranim kamenim burgovima (Mali grad u Kamniku, burg Vrbovec), a datirani su na kraj 12. i početak 13. stoljeća.⁵⁷ Nalaz ovakvog tipa oboda s međimurskog nalazišta Stara ves kod Nedelišća datiran je radiokarbonskom analizom nešto ranije, u drugu polovinu 11. stoljeća.⁵⁸

Ulomak vrlo izražene donje usne također pripada razdoblju razvijenog srednjeg vijeka s analogijama u sjevernoj Hrvatskoj (Jalkovec – Police) i Slavoniji (Ivandvor – šuma Gaj, Borinci – Crkvište) (sl. 13: 56).⁵⁹

Lonci ove grupe ukrašeni su urezanim jednostrukim valovnicama, često u kombinaciji s kratkim ubodima. Ukrašavanje jednostrukom valovnicom pojavljuje se npr. na nalazima iz Njemačke od 12. stoljeća, na onima iz Slovačke u 12. i 13. stoljeću te na onima pronađenim na prostoru beogradske tvrđave u 12. stoljeću.⁶⁰ Najzastupljeniji način ukrašavanja jest kombinacija jednostruke valovnice i

okruglih ili kosih uboda. Ubodi mogu biti smješteni između dviju valovnica, iznad ili ispod valovnice. Način ukrašavanja vrlo sličan onima na ulomcima s Malog Petrovca uočen je na ulomku pronađenom u ranosrednjovjekovnoj fazi naselja Ivanovci Gorjanski – Palanka⁶¹ (10. do 12. stoljeće) te na loncu s burga Vrbovca⁶² (12. stoljeće).

Prema skromnoj količini nalaza datiranih od 9. do 13. stoljeća teško je izvesti zaključke o njihovom izvornom kontekstu. No, moguće je sa sigurnošću zaključiti da je u vremenskom razdoblju određenom datiranim nalazima na Malom Petrovcu postojalo naselje.

Kao što je razvidno iz brojem nevelike, ali ipak vrlo indikativne grupe ulomaka prapovijesnih, rimskih i srednjovjekovnih keramičkih nalaza, Mali je Petrovac kroz više stoljeća bio naseljavan.

Veličinu i tip naselja radi izostanka drugih oblika dokaza naseljavanja nije moguće odrediti niti za jedan period. Ujedno nije moguće zaključiti je li postojao kontinuitet naseljavanja od kasnobrončanodobnog do onog rimskog te od kasnoantičkog do ranosrednjovjekovnog naselja. Nije moguće zaključiti niti što se dogodilo sa srednjovjekovnim naseljem u vrijeme kada je Mali Petrovac postao vlasništvom pavlina te je li došlo do cezure u nastanjivanju prije izgradnje samostana.

53 SEKELJ IVANČAN, TAJANA, 2001., kat. br. 385.

54 Isto, kat. br. 65.

55 Isto, 193.

56 FILIPEC, KREŠIMIR, 2010., 266 – 267, 270, T. 2: 3.

57 ŠTULAR, BENJAMIN, 2005., 42; TKALČEC, TATJANA, 2010a., 64, kat. br. 21, 24.

58 BEKIĆ, LUKA, 2006., 218, T. 13: 5.

59 BALEN, JACQUELINE [et al.], 2009., T. 9: 2; BEKIĆ, LUKA, 2010., 228, T. 1: 2; FILIPEC, KREŠIMIR, 2010., 266 – 267, 270, T. 2: 1.

60 BIKIĆ, VESNA, 1994., 48, 52.; SEKELJ IVANČAN, TAJANA [et al.], 2003., 115.

61 ŠEGVIĆ, NERA, 2010., 37, T. 10: 2.

62 TKALČEC, TATJANA, 2010a., kat. br. 21.

O Malom Petrovcu u kasnom srednjem vijeku

O PRVOM SPOMENU POSJEDA ZLAT

Posjed Zlat (*possessionem Zlat*) prvi se put u (poznatim) sačuvanim ispravama spominje 1278. godine. Razdoblje nakon dolaska na vlast kralja Ladislava IV. obilježili su međusobni sukobi najsnažnijih plemićkih rodova srednjovjekovne Slavonije: Babonića, Gisingovaca i Gútkeleda.⁶³ Nakon sklapanja mirovnog sporazuma između Babonića i Gisingovaca 20. travnja 1278. godine u Dubici, kojim je knez Stjepan IV. Babonić stekao Gorsku, Drežničku, Gajsku, Novigradsku i obje Psetske županije te gradove Steničnjak i Petrinju, tijekom ljeta i jeseni nastavljeni su sukobi s pripadnicima roda Gútkeled.⁶⁴ Mirom sklopljenim 6. studenoga 1278. godine knez Nikola Gútkeled prepustio je knezu Stjepanu IV. Baboniću utvrdu Steničnjak u zemlji Hutini (Utinja?) (...*castrum suum Stenesnak vocatum existens in terra Hutyna...*) s pripadajućim posjedom i pravima.⁶⁵ Zauzvrat je Nikola Gútkeled dobio zalog od 1000 maraka te posjed Zlat (*terram et possessionem Zlat vocatam cum omnibus utilitatibus et pertinentiis*).⁶⁶

O OSNUTKU PAVLINSKOG SAMOSTANA SV. PETRA NA ZLATU

Svi se pavlinski kroničari slažu da je samostan sv. Petra na Zlatu (*Domus s. Petri de monte Zlath, Monasterium s. Petri de Szlatkagora, Monasterium s. Petri in Promontorio Zlath*) osnovao 1303. ili 1304. godine otac Grdoš.⁶⁷

63 KEKEZ, HRVOJE, 2012., 59.

64 CD VI: 240 – 242; KEKEZ, HRVOJE, 2012., 62.

65 CD VI: 261 – 266.

66 CD VI: 262.

67 KOVACHEVICH, TOMO, s.a., II S. Petri de Zlata Gora; KRISTOLOVEC, IOANNES, 1738., 123 – 124.; BENDER, NICOLAUS, c. 1740., 39 – 41.; ORO-SZ, FRANCISCUS, 1747., 388 – 389.; SZABO, GJURO, 1919., 23.; DOČKAL, KAMILO, 1953., 3 – 4.; SEKULIĆ, ANTE, 2007., 81 – 84.

Najstarija sačuvana isprava u kojoj se spominje samostan sv. Petra na Zlatu jest ona Zagrebačkog kaptola, sastavljena 6. lipnja 1328. godine, a kojom je potvrđena samostanska kupovina posjeda Dol.⁶⁸ Iz isprave saznajemo da je opat Grdoš (*Gerdas, Gerard, Gerdos, Geredos*) od predstavnika plemićke općine Zlat (*generatione Szlath*)⁶⁹ kupio posjed Dol (...*possessionem ipsorum hereditariam Doll vocatam...*).⁷⁰ Prema podacima iz isprave može se zaključiti da je u tom trenutku na Zlatu postojala samostanska zgrada (*conventus*) i crkva sv. Petra, te da su u njoj boravili prior i redovnici (*nominibus prioris et conventus fratrum Eremitarum ecclesiae beati Petri de monte Szlat*). Činjenicu da je Kaptol zadaću utvrđivanja granica posjeda povjerio župniku iz Steničnjaka (ujedno i goričkom podarhidakonu) također se može smatrati potvrdom da su spomenuti posjedi bili pod jurisdikcijom gospodara Steničnjaka.

Sačuvana isprava značajna je i zbog uvida u brojne podatke o širem području. Tako se u ispravi spominju posjedi stanovnika Perne (*populorum de Perna*), mjesto stare utvrde Gredech (*antiquum locum castris Gredech*), toponim Katteny⁷¹,

68 CD IX: 397 – 8.

69 Plemićka općina Zlat prostirala se na području Slatskog (odnosno Slavskog) polja sjeverno od Petrove gore. Na području zlatске plemićke općine u popisu župa Zagrebačke županije iz 1334. godine spominje se crkva Svih svetih (*ecclesia omnium sanctorum*), a u popisu iz 1501. godine spominju se župnik Antun (*Anthonius plebanus*) i kapelan Martin (*Martinus capellanus*). BUTURAC, JOSIP, 1980., 81.

70 CD IX: 398.

71 Pitanje ovog toponima do danas je ostalo otvoreno. Tadija Smičiklas je smatrao da je riječ o *Katteny*, a E. Mályusz da je to *Kerstine*. Prema potonjem je Kamil Dočkal zaključio da je riječ o Krstinji. DOČKAL, KAMILO, 1953., 6. Svakako treba upozoriti da je na karti J. Bussemachera (SCLAVONIA, / CROATIA, BOSNIA & / DALMATIAE PARS / MAIOR) s početka 17. stoljeća u blizini Perne označen toponim *Catterisich*.

cesta koja vodi prema gori Topolovec (...*viam publicam, que iacet per montem Topolovecz vocatam*...) te dva potoka ili riječice *Godoinicza* i *Cananicza*. Kako je uslijed osmanlijskih osvajanja došlo do promjene imena, teško je rekonstruirati točne granice kupljenog posjeda. No, moguće je pretpostaviti da je riječ o sjevernim obroncima Petrove gore. Ako uzmemo u obzir činjenice da je posjed kupljen od *generatione Szlath* (koji su se nalazili na području današnjeg Slavskog polja sjeverno od Petrove gore) te da je posjed graničio s posjedima građana Perne na istoku i posjedima plemićke općine Goričana (*nobilum de Goricza*) na zapadu, čini se malo vjerojatnim da je spomenuti posjed bio velik kako su tvrdili Kamilo Dočkal i Milan Kruhek.⁷²

O značaju posjeda svjedoče i kasnije potvrde transakcije iz 1328. godine. Naime, na molbu izaslanika samostana, dvojice laika Ivana i Blaža (*viri religiosi Joannes et Blasius*), kralj Ludovik potvrdio je kupoprodajni ugovor ispravom od 25. veljače 1364. godine.⁷³ Na molbu priora Andrije i redovnika Fabijana⁷⁴ Zagrebački kaptol izdao je 1369. godine prijemis iz isprave.⁷⁵ K. Dočkal je smatrao da je istoga dana Kaptol izdao i ovjereni prijemis kupoprodajnog ugovora iz 1328. godine na molbu priora Jurja iz samostana sv. Petra.⁷⁶ Kako Radoslav Lopašić molbu priora Jurja za prijemis kupoprodajnog ugovora datira u 1375. godinu, čini se izglednim da je došlo do zabune te da je riječ o dvjema odvojenim molbama iz 1369. i 1375. godine.⁷⁷ Ispravu je još jednom potvrdio kralj Žigmund Luksemburški 19. srpnja 1405. godine na molbu priora Petra i konverza Petra.⁷⁸

O SMJEŠTAJU ZLATSKOG SAMOSTANA NA PODRUČJU GORIČKE ŽUPANIJE

Za razliku od drugih samostana koji su bili smješteni u pitomim dolinama ili kotlinama te omeđeni tokovima potoka i rijeka, pavlinski je samostan sv. Petra smješten na najvišem vrhu današnje Petrove gore. S te strateški važne točke pruža se pogled na sjever do današnje Slovenije, na istok do Moslavačke gore, na jug do sjevernobosanskih planina te na zapad do Velebita.

Samostan sv. Petra na Zlatu nalazio se na području srednjovjekovne goričke županije te je bio dio vlastelinstva Steničnjak. Gorička županija prvi se (poznati) put spominje u sačuvanim povijesnim vrelima na samom početku 13.

stoljeća, dok se županijska utvrda⁷⁹ po prvi put izravno spominje u ispravi o uvođenju u vlasništvo posjeda Kamen-sko 1261. godine⁸⁰. Ova je županija, smještena na prostoru između tokova rijeka Gline, Kupe i Korane (uključujući i Petrovu goru),⁸¹ sredinom 14. stoljeća bila dio Zagrebačke županije.⁸² Iako se prava lokacija županijske utvrde, tj. njenog sjedišta (za sada) sa sigurnošću ne može utvrditi⁸³, moguće je pretpostaviti da se nalazila u starom gradu Steničnjaku⁸⁴.

Uz rodove koji su pripadali visokom plemstvu (poput Babonića, Zrinskih i Frankopana), na području srednjovjekovne Goričke županije postojale su i slobodne plemićke općine.⁸⁵ To su bile teritorijalne zajednice pripadnika sitnog plemstva koje je nastalo prilikom raspada sustava kraljevskih županija te prelaska kraljevskih posjeda u ruke svjetovnih i crkvenih gospodara tijekom 13. stoljeća.⁸⁶

U suvremenoj historiografiji uvriježeno je mišljenje da je do nastanka sitnog plemstva došlo transformacijom jobagiona (*iobagiones castri*). Osnovna funkcija jobagiona u srednjovjekovnom društvu bila je nasljedna ratnička služba povezana s kraljevskim utverdama, a na temelju koje su ostvarivali određene povlastice. Već početkom 13. stoljeća započeo je proces razgradnje društvenog sloja jobagiona koji je tekao istovremeno s procesom prelaska kraljevskih posjeda u nasljedno dobro svjetovnih ili crkvenih velikaša. Dok je veći dio jobagiona ponovno sveden na razinu kmetova, jedan dio (najčešće uglednijih i bogatijih pripadnika) uspio se uz kraljevsku privolu uzdignuti na razinu niskog plemstva.⁸⁷ Početkom 13. stoljeća, odnosno u vrijeme kada se počinju sve češće spominjati u sačuvanim pisanim vrelima, jobagioni su nasljedno uživali svoje posjede kao i plemeniti ljudi (*nobiles*), iz čega je jasno da su pripadali

72 DOČKAL, KAMILO, 1953., 6.; KRUEK, MILAN, 1998., 16.

73 CD XIII: 336 – 338.

74 Prema mišljenju R. Lopašića molbu je, uz priora Andriju i redovnika Fabijana, podnio i redovnik Pavao. LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 224.

75 DOČKAL, KAMILO, 1953., 7.

76 Isto, 7.

77 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 224.

78 DOČKAL, KAMILO, 1953., 9.

79 Gorička utvrda neizravno se spominje u ispravi iz 1244. godine kojom je kralj Bela IV. dodijelio slobode Klokočanima, gradokmetovima županijske utvrde Goričke županije. CD 3: 238 – 240; KEKEZ HRVOJE, 2012., 370.

80 CD V: 204; KEKEZ, HRVOJE, 2012., 369.

81 Opis granica srednjovjekovne goričke županije detaljno je opisana u doktorskom radu H. Kekeza. KEKEZ, HRVOJE, 2012., 370 – 371.

82 Isto, 377.

83 Iako je prema nekim mišljenjima županijsko središte Gorica bio stari grad Budački, koji se nalazi u selu koje se i danas naziva Knez-Gorica (kraj današnjeg Vukmanića), već je R. Lopašić iznio mogućnost da je riječ i o Steničnjaku. LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 272. Osim povoljnog položaja i činjenice da se područje Goričke županije poklapa s područjem kasnijeg vlastelinstva Steničnjak, H. Kekez je ukazao na činjenicu da se nakon prve pojave imena Steničnjak u (sačuvanim) pisanim vrelima više ne pojavljuje utvrda Gorica. KEKEZ, HRVOJE, 2012., 376.

84 Vlastelinstvo Steničnjak bilo je jedno od najvećih na području srednjovjekovne Hrvatske te se prostiralo s obje strane rijeke Kupe i obuhvaćalo Pokuplje (od današnjeg Karlovca do Kupčine), južno preko Petrove gore do rijeke Gline te rijekom Glinom prema Korani i Mrežnici do područja karlovačke Gaze, gdje je graničilo s posjedima Ozlja i Dubovca. LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 279.

85 R. Lopašić je koristio termin slobodne plemenske općine, dok su se oni sami nazivali bratstvom plemenitih ljudi. Isto, 11.

86 SZEBERÉNY, GÁBOR, 2012., 33 – 34.

87 KEKEZ, HRVOJE, 2012., 38 – 39.

višem sloju srednjovjekovnog društva.⁸⁸ Primjer tog procesa možemo pronaći u ispravi kojom je kralj Bela IV. 1222. godine uzdigao pripadnike roda Klokočana u sloj slobodnih plemića te ih oslobodio obveza prema županijskoj utvrdi srednjovjekovne županije Gorica.⁸⁹ Sličan primjer zabilježen je i za pripadnike roda Pribića iz Podgorske županije koji su kraljevskom ispravom 1244. godine također oslobođeni svojih obveza te su prestali biti jobagioni županijske utvrde.⁹⁰

Prema mišljenju Nade Klaić, upravo je područje oko Petrove gore i Gvozda još od vremena vladavine kralja Ladislava bilo od iznimnog značaja kao pogranično područje prema srednjovjekovnoj Hrvatskoj. Kako bi se pogranično područje vojno osiguralo, ustrojene su dvije županije organizirane oko kraljevskih utvrda Gore i Gorice. Prema mišljenju N. Klaić, baš je to bio razlog nastanka brojnih kraljevskih plemića koji se spominju u kraljevskim ispravama početkom 13. stoljeća.⁹¹

Pripadnici plemićkih općina bili su plemeniti ne samo kao pojedinci, već i kao zajednica koja je svoje povlastice uspjela zaštititi kraljevskim potvrdama, te su prema kraljevskoj vlasti nastupali kao kolektiv. Na čelu takvih „bratstava plemenitih ljudi“ stajao je „sudac braće“ (*iudex de generationes*), kojega su pripadnici sami izabirali. Općine su se pak dijelile na „sudčije“ ili „sučije“ (*iudictus*), koje su obuhvaćale jedno ili više sela.⁹² Prema mišljenju R. Lopašića, te su plemićke općine isprva bile potpuno slobodne, dok im je s vremenom samouprava ograničena od strane sve snažnijih feudalaca. Tako je 1464. godine gospodar Steničnjaka bio nadležan za *generationes* Hutina, Zlat, Otročić, Husići, Stojmerići, Kupišinci, Koranjani, Koranica, Gode-nica, Javorovac, Strelčani, Švarča i Otok.⁹³ Uslijed feudalnog pritiska dio je pripadnika plemićkih općina (najčešće plemići jednoselci bez kmetova) opterećen obvezama bio ponovno sveden na razinu kmetova, dok su se stare slobode sačuvale samo u nazivu „sudčija“. Tako su u 16. stoljeću seoske općine (*judicatus*) na području vlastelinstva Steničnjak obuhvaćale područja nekadašnjih plemićkih općina (*generationes*) na kojima je postojalo nekoliko kategorija podložnika – u njima su zajedno živjeli plemići sa svojim kmetovima, plemići bez kmetova i vlastelinski kmetovi. Na temelju sačuvanog urbara vlastelinstva Steničnjak iz 1509. godine i računa iz razdoblja od 1552. do 1555. godine, vidljivo je da se na području vlastelinstva nalazilo 17 seoskih općina (Lipje, Stojmerić, Hutina, Kupišinci, Kirinići, Slat, Javorovac, Strelča, Trebinja, Rečica, Otok, Radonja,

Koranjani, Velemerić, Koranica, Husić i Otročić). Iako u dijelu općina vlastelini nisu imali svoje kmetove te su one zapravo predstavljale plemićke općine, vlastelinstvo ih je tretiralo jednako kao općine u kojima ima svoje kmetove.⁹⁴ U spomenutoj društvenoj tranziciji ne smije se izostaviti razoran učinak učestalih pustošenja osmanlijskih postrojbi po područjima plemićkih općina, uslijed kojih je dio pripadnika „bratstva plemenitih ljudi“ svoju egzistenciju pronašao u vojnoj službi.⁹⁵

O PRVOM STRADANJU ZLATSKOG SAMOSTANA KRAJEM 14. STOLJEĆA

Zlatki je samostan prema navodima Andreasa Eggerera⁹⁶ i Ioannesa Kristolovca⁹⁷ prvi put bio uništen u provalama osmanlijskih postrojbi na pogranične prostore 1393. odnosno 1394. godine. A. Eggerer je u isto vrijeme datirao i prvo uništenje dubičkog samostana.

Gotovo svi pavlinski kroničari preuzeli su podatak koji je naveo A. Eggerer, a tek je K. Dočkal opravdano osporio spomenutu tvrdnju.⁹⁸ U spomenutoj kronici vijest o stradanju samostana sv. Petra (*Conventus S. Petri i Zlatkagora*) smještena je među događaje iz 1393. godine, no temeljitim čitanjem zapisa moguće je zaključiti da je zapravo riječ o događajima iz 1396. godine. Naime, autor kronike u prethodnoj rečenici spominje događaje iz 1393. godine⁹⁹, što je moglo dovesti do zabune, dok predmetnu rečenicu započinje bitkom kod Nikopola koja se dogodila 25. rujna 1396. godine. Prema navedenom može se pretpostaviti da je A. Eggerer prenio vijesti o stradanju nekoliko pavlinskih samostana iz druge polovine 1396. godine. Potvrdu tome možemo pronaći u činjenici da su osmanlijske postrojbe nakon bitke kod Nikopola zaposjele Srijemsku Mitrovicu, prilikom čega je vjerojatno stradao – u kronici također spomenuti – samostan sv. Petra u Slankamenu (*Monasterium S. Petri juxta Zalonkemen*), a opustošile su područje između Save i Drave do Štajerske.¹⁰⁰ Ako je autor, velikom

94 ADAMČEK, JOSIP, 1980., 444.

95 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 19, 22.

96 *Post infelicissimam enim ad Nicopolim pugnam Conventus S. Petri in Zlatkagora, duo item Claustra ultra fluvium Themes, Beloko & Gothai, nec non Monasterium S. Petri juxta Zalonkemen, ad informia rudera, cum magno Religionis sensu a Machometica superstitione damnata fuit.* EGGERER, ANDREAS, 1663., 178.

97 *A budući da naš arhiv glede samostana sv. Petra de Szlat ne kaže ništa o vremenu nakon rečene godine, preostaje nam da zaključimo kako je vjerojatno oko 1393. godine uništen od Turaka, koji su tada bili u zaletu, kako piše u Ljetopisu.* KRISTOLOVEC, IOANNES, 1789., 124.

98 I. Kristolovec svoju tvrdnju o stradanju 1393. godine temelji na nedostatku sačuvanih isprava u razdoblju između 1375. i 1451. godine. P. Pazman, G. Gyöngyösi i N. Benger pak stradanje datiraju u 1394. godinu. DOČKAL, KAMILO, 1953., 9 – 10.

99 Nakon neuspješnog pohoda vojske kralja Žigmunda protiv srpskih vazala sultana Bajazida 1392. godine, Osmanlije su u proljeće 1393. godine osvojile Bugarsku te opustošile Vlašku i Ugarsku. KLAJČ, VJEKOSLAV, 1981., 317 – 318.

100 KLAJČ, VJEKOSLAV, 1981., 322.

88 Isto, 20.

89 CD III: 238 – 240.

90 CD IV: 258; KEKEZ, HRVOJE, 2012., 38 – 39.

91 KLAJČ, NADA, 1976., 258 – 259.

92 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 111.

93 Isto, 285.

vremenskom odmaku unatoč, ipak ispravno prenio vijest o pustošenju samostana sv. Petra na Zlatu, čini se da se to ipak dogodilo tijekom 1396. godine.

S obzirom na povijesni kontekst, izglednijim se čini da je samostan stradao uslijed dinastičkih borbi koje su obilježile razdoblje kraja 14. i početka 15. stoljeća, a da je događaj tek kasnije pripisan napadu osmanlijskih postrojbi.

Naime, područje Petrove gore nalazilo se na samoj granici Ugarskog i Bosanskog kraljevstva, čiji su vladari i feudalci aktivno sudjelovali u dinastičkim borbama. U razdoblju posljednjeg desetljeća 14. i prvog desetljeća 15. stoljeća područje između rijeka Kupe i Une bilo je poprište učestalih vojnih djelovanja. Tako su postrojbe vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića, jednog od najvećih protivnika kralja Žigmunda Luksemburškog, krajem 14. stoljeća nekoliko puta opustošile posjede njegovih pristaša – knezova Krčkih, Blagajskih i Zrinskih. Nadalje, na temelju sačuvane isprave iz 1392. godine saznajemo da su bosanske snage opustošile cistercijski samostan u Topuskom.¹⁰¹ Valja podsjetiti i na to da su u spomenutom razdoblju osmanlijske postrojbe bile sastavni dio vojnih snaga brojnih bosanskih feudalaca, čime bi vijest o osmanlijskom pustošenju samostana sv. Petra zapravo mogla biti istinita. Unatoč činjenici što Nikola Benger u svom dijelu *Memoriale necrologicum* spominje pavlinske mučenike u Slatskoj gori 1396. godine, razmjeri stradanja samostana sv. Petra ostat će nam do daljnjega nepoznati.¹⁰²

O DOGAĐAJIMA OD POVRATKA REDOVNIKA NA ZLAT DO SREDINE 15. STOLJEĆA

Na temelju sačuvanih isprava većina autora (prvenstveno pavlinskih kroničara) zaključila je da se život u samostanu sv. Petra na Zlatu nastavio nakon ovog pustošenja krajem 14. stoljeća.

Isprava izdana od strane Zagrebačkog kaptola 1397. godine, a koja je ostala sačuvana u prijepisu iz 1406. godine, svjedoči o posjedovnim sporovima zlatških redovnika.¹⁰³ Iz teksta isprave razvidno je da je Lovro Toth Susedgradski priznao prava plemićke općine Zlat¹⁰⁴ i samostana sv. Petra na uživanje posjeda na području Perne. U ispravi se navodi da je spor prvo iznesen pred bana Slavonije te kasnije pred samog kralja Žigmunda. Iako se većina autora slaže da je spor vođen između zlatških plemića (zlatški načelnik Ilija, Petar Jančić s braćom Petrom, Jurjem, Valentom i Mavrom, Martin Rogač, Kvirin Ižić, Broz Radonić, Šimko

Ljubić, Antun Dijanković, Mirko Glažić te Fabijan Ižić) i pavlina s jedne, te Lovre Totha Susedgradskog s druge strane, otvorenim ostaje pitanje njegove uloge.¹⁰⁵

Naime, Lovro Toth Susedgradski (*magister Laurencius, filius Nicolai dicti Toth de Zemesdwar*) bio je pripadnik visokog slavonskog plemstva te osoba bliska kralju Žigmundu Luksemburškom. O njegovom visokom položaju svjedoči niz isprava o sporovima iz zadnjeg desetljeća 14. stoljeća u kojima je bio arbitar, kao i činjenica da ga je papa Bonifacije IX. planirao postaviti na čelo cistercijske opatije u Topuskom.¹⁰⁶ Kako prema (poznatim) sačuvanim vrelima nije moguće utvrditi je li Lovro Toth Susedgradski imao posjede u okolini Petrove gore, može se pretpostaviti da je spor bio povezan s Pernom. Naime, kralj Bela IV. je 1225. godine Perni dodijelio povlastice slobodnoga kraljevskog grada.¹⁰⁷ Iz isprave je vidljivo da se peranska općina prostirala na području zapadno od Petrove gore¹⁰⁸ te je tako graničila sa zlatškom plemićkom općinom i kasnije sa samostanom sv. Petra na Zlatu.¹⁰⁹ Druga zanimljiva činjenica, uočljiva iz povlastica kralja Bele IV., jest postojanje institucije pokrovitelja (*defensor*) tj. od kralja postavljene osobe koja ima sudske ovlasti.¹¹⁰

Ako uzmemo u obzir sve navedene podatke, može se uzeti u obzir mogućnost da se Lovro Toth Susedgradski u spomenutom sporu našao u ulozi predstavnika peranske općine, a ne u svoje osobno ime. Nadalje, kako je riječ o prijepisu isprave nastalom 1405. godine na zahtjev literata Valenta, sina Nikole iz Zlata, odnosno isprave naručene za potrebe plemićke općine Zlat, ne možemo ju smatrati potvrdom funkcioniranja samostana sv. Petra na Zlatu u to vrijeme.

Za razliku od gore navedene, isprava iz 1402. godine kojom su zlatški redovnici uzeli u zakup predij Strmac u blizini Bovića dokazuje da je samostan, barem formalno, nastavio funkcionirati. Opat Ivan (*Johannes, abbas beate Mariae Virginis in Toplica*) poništio je ugovor s Nikolom Tatarom koji nije izvršavao svoje obveze, te je predij Strmac ustupio zlatškim redovnicima u zamjenu za godišnju

101 Ivan Krstitelj Tkalčić smatra da je samostan stradao 1387. godine tijekom pohoda vojvode Hrvoja Vukčića Hrvatinića na posjede knezova Zrinskih. TKALČIĆ, IVAN KRSTITELJ, 1897., 128.

102 DOČKAL, KAMILO, 1955., 10.

103 LUKINOVIĆ, ANDRIJA, 1992., 54 – 55.

104 U ispravi se navode poimence neki članovi plemićke općine Zlat – Martin (*filium Iwan*), Andrija (*filium Gurdak*), Dominik (*filium Pauli*), Grgur (*filium Iwe*), Stjepan (*filium Stephani*) i Šimun (*filium Chernich*). Isto, 55.

105 Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), fond Arhivska građa hrvatskih pavlina (dalje: AGHP), *Elenchus / extractus actorum desolati Monasterii S. Petri de Monte Zlath* (dalje: EAMZ), 6; LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 224.; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 195 – 196.; DOČKAL, KAMILO, 1953., 7 – 8.; LUKINOVIĆ, ANDRIJA, 1992., 55 – 56.

106 CD XVII: 158; CD XVIII: 151 – 158, 220 – 221, 221 – 224, 420 – 421, 501 – 502; NOVAK, ANA, 2008., 84; KARBIĆ, DAMIR; MILJAN, SUZANA, 2012., 33.

107 CD III: 252 – 253.

108 U ispravi se spominje pravo sadnje vinograda na brdu Grachy (*montem quedam nomine Grachye*) i zemlji Zalat (*terra Zalat*). CD III: 252 – 253.

109 CD III: 252 – 253.

110 CD III: 252.

naknadu od 100 solida, desetinu svinja¹¹¹ i tri dara (...*ac tria munera...*).¹¹² Iz opisa međa¹¹³ razvidno je da se posjed nalazio između izvora Podcestnjaka, posjeda plemićke općine Bovičana, Pečevja, vrela Stepanovca i Glinjaka.¹¹⁴

Uz već navedeni zahtjev za prijepis starije isprave iz 1405. godine, ova isprava je posljednji (poznati) sačuvani spomen samostana sv. Petra na Zlatu sve do njegova formalnog spajanja sa samostanom u Kamenskom 1451. godine.

O DRUGOM STRADANJU ZLATSKOG SAMOSTANA KAO POVODU ZA SPAJANJE S PAVLINSKIM SAMOSTANOM U KAMENSKOM

Zbog izostanka (sačuvanih) vrela, većina se autora slaže da je samostan sv. Petra u Zlatu bio napušten u razdoblju između 1406. i 1448. godine.¹¹⁵ Nadalje, autori se slažu da je samostan stradao uslijed napada osmanlijskih postrojbi koje je R. Lopašić datirao u 1445. godinu.¹¹⁶ Unatoč povremenim upadima akindžija s područja Bosne tijekom prve polovine 15. stoljeća, vlastelinstva i feudalni posjedi na širem području bili su naseljeni, a život se odvijao bez većih poremećaja.¹¹⁷

Iako se ne smije isključiti mogućnost da je zlatiski samostan doista (ponovno) stradao tijekom nekog napada akindžija¹¹⁸ (kao što su pavlini tvrdili u molbi papi Nikoli V. 1451. godine), vjerojatnijim se čini da je razlog napuštanja bila sveopća nesigurnost. Čini se da je u istom razdoblju napušten i pavlinski samostan Blažene Djevice Marije u Dubici.¹¹⁹ Ako uzmemo u obzir da je istodobno znatno bogatiju cistercitsku opatiju u Topuskom zahvatila gospodarska kriza, možemo pretpostaviti da su zlatiski i dubički pavlinski samostani također bili napušteni iz ekonomskih razloga.

Uz relativno skromne posjede te izostanak snažnih pokrovitelja koji su pavlinima mogli pružiti sigurnost¹²⁰, napuštanje neperspektivnih samostana čini se posve logičnim. Potvrdu tome možemo pronaći u molbi pavlina papi Nikoli V. iz 1451. godine u kojoj su navedeni iznimno mali prihodi pavlinskih samostana južno od Kupe.

Bez obzira na razlog, prema ispravi sastavljenoj 6. siječnja 1448. godine vidljivo je da je samostan sv. Petra na Zlatu najvjerojatnije bio napušten sredinom 15. stoljeća. Spomenuto je ispravom Mihael, prior pavlinskog samostana u Kamenskom¹²¹, postavio svog jobagiona Matka Grubešića¹²² (*Mathkoni Grubessich dicto iobagioni nostro*) za sudca na gori Zlat (*in Monte Zlath*). Ujedno mu je na sedam godina ustupio selo Dol (*villa nostra Dool*) s pripadajućim posjedima i mlinom u zamjenu za tri običajna dara te obvezu dopremanja vina iz zlatskih vinograda u Kamenskom.¹²³ Na temelju odredbi sporazuma vidljivo je da je riječ o uobičajenom predijalnom ugovoru kojim su M. Grubešiću na upravljanje ustupljeni posjedi samostana sv. Petra na Zlatu te se funkcija sudca može protumačiti kao ona upraviteljska. Iz isprave je vidljivo da je posjedima zlatskog samostana tada upravljao prior samostana u Kamenskom.

Tvrđnja R. Lopašića da su u novoosnovani samostan u Kamenskom pristigli pavlini iz samostana na Zlatu čini se posve logičnom ako uzmemo u obzir malu udaljenost između dvaju samostana te činjenicu da su se oba nalazila na području vlastelinstva Steničnjak.¹²⁴ No, na temelju trenutno raspoloživih podataka nije moguće utvrditi kada je točno došlo do tog prelaska.

Mogućnost da je zlatiski samostan bio napušten već početkom 15. stoljeća na temelju poznatih sačuvanih vrela za sada ipak nije moguće potvrditi. Pretpostavku da su se redovnici vratili na Zlat omogućila je isprava sačuvana u arhivu zlatskog samostana sastavljena 15. veljače 1408. godine, a koju je dio autora smatrao autentičnom.¹²⁵ Riječ je

111 Naturalna daća koju je 1211. godine umjesto hercega ubirao opat cistercitske opatije u Topuskom u većem dijelu Gorskog županije. ADAMČEK, JOSIP, 1980., 116.

112 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 224; DOČKAL, KAMILO, 1953., 9.

113 Sačuvane su dvije isprave o spomenutom zakupu 1402. godine. Opis međa nalazi se u ispravi koju E. Mályusz smatrao krivotvorinom. Isto, 9.

114 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 224.

115 DOČKAL, KAMILO, 1953., 9 – 10.

116 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 224.; DOČKAL, KAMILO, 1953., 9 – 10.

117 Značajnija i učestalija pustošenja započela su tek nakon pada Smedereva 1459. godine i Bosne 1463. godine. ADAMČEK, JOSIP, 1980., 55, 69.

118 U isto je vrijeme (proljeće 1445. godine) stradao i benediktinski samostan sv. Nikole kod Otočca. MAŽURAN, IVE, 1998., 31.

119 Iz sačuvanog pisma vranskog priora i dubičkog župana Pavla Sekele vidljivo je da je 1461. godine pavlinski samostan već davno napušten. DOČKAL, KAMILO, 1952., 88. Iako su se pavlini vratili u Dubicu 1461. godine, samostan nije ponovno zaživio te se posljednji put spominje 1465. godine. SEKULIĆ, ANTE, 1989., 41. Prema mišljenju pavlinskih kroničara razlozi obaju napuštanja bili su napadi osmanlijskih postrojbi.

120 O brojnim nasiljima dubičkih građana i plemića sačuvan je niz isprava koje ukazuju na neprekidnu borbu dubičkih pavlina za očuvanje svojih posjeda tijekom 14. i početka 15. stoljeća. SEKULIĆ, ANTE, 1989., 34 – 38.

121 Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije Snježne u Kamenskom osnovan je 1404. godine zakladnicom Katarine Metličke, udovice kneza Stjepana Modruškog, vlasnika vlastelinstva Steničnjak. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 130 – 131.; DOČKAL, KAMILO, 1953.a.

122 Matko Grubešić bio je oslobođen ostalih davanja u razdoblju obnašanja službe sudca. No, u slučaju prekida službe bio je dužan (uz običajna tri dara godišnje) platiti 100 solida te sva uobičajena kmetska davanja, posebno svinjsku desetinu. DOČKAL, KAMILO, 1953., 10.

123 HDA, AGHP, EAMZ, 8; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 197.; LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 224.; DOČKAL, KAMILO, 1955., 10.

124 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 130.

125 TKALČIĆ, IVAN KRSTITELJ, 1897., 128.; DOČKAL, KAMILO, 1953., 10.; ANČIĆ, MLADEN, 1994., 30.

o ispravi kojom je Tomo, srebrenički biskup¹²⁶ i komendator opatije u Topuskom (*Thoma Episcopus Zrebernicensis quia Abbatia Topliciensis Commendatarii*), na molbu kamenskog priora Dimitrija, prepisao i potvrdio ispravu topuskog opata Ivana iz 1402. godine.¹²⁷

Postojanje identične isprave iz 15. veljače 1448. godine, koju je Ivan Kukuljević Sakcinski smatrao autentičnom, navelo je i Eleméra Mályusza¹²⁸ da ju proglasi krivotvorinom.¹²⁹ S obzirom na činjenicu da se srebrenički biskup Tomo u sačuvanim vrelima spominje četrdesetih godina 15. stoljeća te da je za komendatora topuske opatije postavljen tek 1447. godine, razvidno je da ova isprava ne može biti datirana u 1408. godinu.

Temeljem obiju isprava može se pretpostaviti da je 1448. godine započeo proces organizacijskog spajanja zlatkog i kamenskog samostana, a koji je formalno dovršen 1451. godine. Zlatki posjedi udaljeniji od samostana u Kamenskom bili su ustupljeni predijalnim ugovorom (upravo radi njihove udaljenosti od samostana). Na temelju predijalnog ugovora te sačuvanih podataka o okolnim posjedima, vidljivo je da su vinogradarstvo i svinjogojstvo predstavljali osnovne gospodarske grane¹³⁰ na posjedu zlatkog samostana oko sela Dol (*Doll*).¹³¹ Prijepis potvrde kralja Žigmunda Luksemburškog o kupovini posjeda Dol 1402. godine na zahtjev pavlinskog redovnika Alberta iz Kamenskog sastavio je Zagrebački kaptol 27. veljače 1451. godine.¹³²

Kako bi stekli formalnu potvrdu već pripojenih posjeda, pavlini iz Kamenskog zatražili su od pape Nikole V. dopuštenje za objedinjavanje tj. za pripajanje posjeda zlatkog samostana. Papa Nikola V. naložio je krbavskom biskupu Vidu Ostojiću ispravom od 20. travnja 1451. godine da istraži istinitost njihovih tvrdnji, te da, ako se tvrdnje pokažu istinitima, provede ujedinjavanje sukladno ovlastima Svete Stolice.¹³³

.....
126 Pojava srebreničkog odnosno srebreničko-visočkog biskupa u vrelima 15. stoljeća nije razjašnjena te se pretpostavlja da je riječ o strukturi bosanskih franjevac. DRAGANOVIĆ, KRUNOSLAV [et al.], 1991: 759. Spomenuti srebreničko-visočki biskup Tomo spominje se prvi puta u ispravi iz 1441. godine. Za komendatora je imenovan tek 1447. godine, no umro je već iduće godine. Isto, 759.; NOVAK, ANA, 1998., 125.

127 DOČKAL, KAMILO, 1953., 10.

128 E. Mályuszu i K. Dočkalu potkrala se pogreška prilikom čitanja isprave te su spomenutog komendatora topuske opatije protumačili kao šibenskog umjesto srebreničkog biskupa. MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 197.; DOČKAL, KAMILO, 1953., 10.

129 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, IVAN, 1864., 86.; DOČKAL, KAMILO, 1953., 10.

130 Razvoj vinogradarstva i svinjogojstva označio je i početak specijalizacije u poljoprivrednoj proizvodnji te pojavu seljačke trgovine poljoprivrednim proizvodima, a što je ubrzalo prodor robno-novčanih odnosa na selo. ADAMČEK, JOSIP, 1980., 201, 778.

131 Iz ove je isprave vidljivo da se na posjedu zlatkog samostana nalazio i mlin.

132 DOČKAL, KAMILO, 1953., 11.

133 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 224.; DOČKAL KAMILO, 1953., 34.

Iz te isprave razvidno je da je zlatki samostan bio napušten zbog straha od (ponovnog) napada osmanlijskih postrojbi, koje su prije nekoliko godina (*pluribus annis citra*) spalile samostan te kada je ubijeno nekoliko redovnika. Nadalje, nakon što je samostan opustio, stanovnici iz okolice raznijeli su preostale stvari i prisvojili samostanske posjede.¹³⁴ U obrazloženju se navodi da su prihodi¹³⁵ posjeda zlatkog samostana iznosili 10, a oni kamenskog 15 zlatnih forinti, te da bi spajanje omogućilo lakše djelovanje samostana.¹³⁶

Ispravom izdanom u Modrušu 8. lipnja 1451. godine dopustio je krbavski biskup Vid pripajanje samostana sv. Petra na Zlatu sa svim posjedima i pravima samostanu u Kamenskom. Istoga dana prior samostana u Kamenskom uputio je molbu papi Nikoli V. da potvrdi odredbu krbavskog biskupa Vida.¹³⁷ Nakon njegovog izvještaja dopustio je papa Nikola V. spajanje samostana sv. Petra na Zlatu s onim u Kamenskom.¹³⁸

Potvrdu odluke pape Nikole V. o ujedinjenju dobili su redovnici i od novog krbavskog biskupa Franje (dvjema ispravama od 6. i 10. srpnja 1458. godine) te od pape Pija II. 1460. godine.¹³⁹

Odredbom o spajanju samostana stekao je kamenski prior pravo ubiranja desetine na području zlatkih posjeda. Nakon što je 1458. godine papa Pio II. pavline oslobodio plaćanja desetine, upravo su posjedi bivšeg zlatkog samostana postali predmetom spora između kamenskih pavlina i Zagrebačkog kaptola, koji je tražio pravo ubiranja desetine na zlatkim posjedima. Nakon dugotrajnog sudskog procesa (od 1461. do 1463. godine), kamenski redovnici zadržali su pravo na ubiranje desetine s posjeda nekadašnjeg zlatkog samostana.¹⁴⁰

Ovdje je potrebno istaknuti mogućnost da su navodi o propasti zlatkog samostana opisani u molbi redovnika bili prenaplašeni te napisani s ciljem da se ishodi dopuštenje o spajanju. U prilog ovoj pretpostavci moguće je navesti i vrlo male prihode dubičkog i zlatkog samostana, pogotovo

.....
134 MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 198.

135 Za usporedbu se može navesti primjer pavlinskog samostana Svih svetih u Strezi koji je (prema sačuvanim podacima u popisima s kraja 50-ih te 60-ih godina 16. stoljeća) imao između 10 i 14 slugu koji su godišnje, uz hranu, stan i odjeću, primali plaću u iznosu od 40 do 120 denara. ADAMČEK, JOSIP, 1980., 459.

136 DOČKAL, KAMILO, 1953., 11.

137 Isto, 12.

138 HDA, AGHP, EAMZ, 10 i 12; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 199 – 200; DOČKAL, KAMILO, 1953., 11 – 12.

139 HDA, AGHP, EAMZ, 12; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 200.; DOČKAL, KAMILO, 1953., 12 – 13.; LUKINOVIĆ, ANDRIJA, 2004., 390 – 391.

140 DOČKAL, KAMILO 1953b: 36 – 40.

kada se usporede s istovremenim prihodima benediktinskih i cistercijskih opatija.¹⁴¹

Ovdje ipak ne treba isključiti mogućnost da je zapravo riječ o stradanju koje se dogodilo krajem 14. stoljeća te koje je bilo pripisivano osmanlijskim postrojbama, a koje su u tom trenutku predstavljale ozbiljnu sigurnosnu prijetnju kršćanskoj Europi. Naime, upravo je papa Nikola V. pružao snažnu potporu protuosmanlijskim ratovima koje je vodio Janoš Hunjadi, vojvoda i regent Ugarskog kraljevstva.

O ZLATSKOM SAMOSTANU NAKON SREDINE

15. STOLJEĆA

Osim sukoba sa Zagrebačkim kaptolom, posjedi napuštenog zlatkog samostana bili su i povod sporova s pripadnicima zlatke plemićke općine. Iz sačuvane isprave od 26. kolovoza 1455. godine razvidno je da je kamenski prior Albert podnio tužbu protiv nekoliko zlatkih plemića pred banom Ulrikom Celjskim.¹⁴² Nakon provedene istrage izvjestio je Čazmanski kaptol bana Ulrika Celjskog da su proteklih godina zlatki plemići nanijeli brojne štete šumama koje su pripadale zlatkom samostanu (dio šuma su posjekli te ih koristili za ispašu i žirenje svinja, a dio su prisvojili), a godinu dana ranije napali su i opljačkali plemiće koji su imali pavlinsko dopuštenje za sječu.¹⁴³

Druga parnica vođena je 1463. godine, kada su se redovnici kamenskog samostana potužili Svetoj Stolicu da su plemići iz Gorice i Zlata prisvojili brojne posjede samostana sv. Petra na Zlatu.¹⁴⁴ Nakon što je komisija sastavljena od četiri lokalna župnika (Gorica, Luka, Velemerić i Trebinje) saslušala niz svjedoka i utvrdila da je tužba osnovana,

posjedi su vraćeni samostanu u Kamenskom, o čemu svjedoči isprava izdana u Gorici 27. srpnja 1463. godine.¹⁴⁵

Kroz spomenute je parnice razvidno koliko je teško bilo pavlinima iz Kamenskog zadržati kontrolu nad udaljenijim posjedima. Redovničke zajednice koje nisu imale snažne pokrovitelje bile su podložnije nasilju susjednih plemića, osobito u razdobljima slabije kraljevske vlasti. Stoga su te zajednice bile prisiljene redovito obnavljati vlasničku dokumentaciju, odnosno tražiti prijepise i potvrde vlasništva. Tako je 1467. godine Zagrebački kaptol na molbu Mihaela, priora samostana u Kamenskom, ponovno prepisao i potvrdio zakupni ugovor između samostana sv. Petra na Zlatu i cistercijske opatije u Topuskom za posjed Strmac od 1402. godine.¹⁴⁶

Radoslav Lopašić je objavio ispravu pisanu glagoljicom prema kojoj je Grgur Štampak, pripadnik plemićke općine Zlat, u crkvi Svih svetih u Zlatu pred plemenskim sudcem i svjedocima darovao dio posjeda *svetom Petru na gori Slackoj*, dok je drugi dio prodao za tri zlatnika.¹⁴⁷ S obzirom na to da se u ispravi spominje prior Tomo (*priur častan muž fratar Tomaš zbronskog ladanja*), većina autora slaže se da je to potvrda obnove samostana sv. Petra na Zlatu.¹⁴⁸ Spomenutu ispravu R. Lopašić je datirao u 1475. godinu, dok je prema mišljenju Đure Šurmina riječ o 1495. godini.¹⁴⁹ Kako se prior Tomo spominje u još jednoj ispravi iz 1491. godine, čini se izglednijim kako je zaista riječ o dokumentu iz 1495. godine.

Prema ispravi iz 1491. godine Mihael, remetski vikar i vizitator pavlinskih samostana u Slavoniji, Hrvatskoj i Istri, na molbu zlatkog priora Tome (*priur svetago Petra na gori Slatskoj*) primio je u Bratovštinu sv. Pavla¹⁵⁰ Tomaša Vojnovića iz Radonje, njegovu ženu Bertu te njihove sinove Franka, Stjepana, Benka, drugog Stjepana, Petra, Pavla i Ivana.¹⁵¹

Ovdje svakako valja navesti da zlatki samostan, za razliku od većine drugih kasnosrednjovjekovnih pavlinskih samostana slavonskog prostora, nije uživao potporu neke od moćnih plemićkih obitelji kao što su bili Babonići,

141 Uvid u prihode crkvenih organizacija pružaju nam popisi papinske takse (*commune servitium*). Pri imenovanja biskupa i opata izdavane su *bullae provisionis* ili *confirmationis* u prisutnosti pape i kardinalskog zbora. Izabrani biskupi ili opati bili su dužni platiti taksu koja je odgovarala trećini prihoda prikupljenih godišnje od beneficija ukoliko su prihodi iznosili minimalno 100 forinti. Kako je prikupljeni novac pripadao Svetoj Stolicu (jedna je polovica pripadala papinskoj, a druga kardinalskoj komori), papinski kolektori strogo su kontrolirali prihode crkvenih beneficija. No, ipak navedene iznose treba razmatrati s određenim oprezom. Taksa se postupno uvodila i formalizirala tijekom 13. stoljeća te je papinski fiskalizam dosegnuo svoj vrhunac krajem 14. i tijekom prve polovine 15. stoljeća. Iz tog razdoblja sačuvano je najviše informacija koje nam omogućavaju uvid u prihode benediktinskih i cistercijskih opatija. Spomenuta taksa nije se odnosila na sve redove: dio ih je bio oslobođen tih davanja sve do 1365. godine, kada su umjesto tih podavanja propisani drugi anati. SOLDI, ANTE, 1966., 307 – 308. Iz spomenutih popisa dobiveni podatci pružaju nam uvid u prihode benediktinskih i cistercijskih opatija s područja Ugarskog kraljevstva tijekom prve polovine 15. stoljeća. Tako je npr. opat Bijele i Graba 1422. godine bio dužan platiti 50 forinti, dok je topuski opat 1451. godine bio dužan platiti 100 forinti. Isto, 323.; ANDRIĆ, STANKO, 1998., 45.

142 DOČKAL, KAMILO 1953., 13.

143 HDA, AGHP, EAMZ, 11; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 199 – 200; DOČKAL, KAMILO, 1953., 13 – 14.

144 DOČKAL, KAMILO, 1953., 14.

145 HDA, AGHP, EAMZ, 13; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 201; DOČKAL, KAMILO, 1953., 14.

146 DOČKAL, KAMILO, 1953., 14.

147 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 223.

148 DOČKAL, KAMILO, 1953., 15.

149 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 223; ŠURMIN, ĐURO, 1898., 453.

150 U razvijenom i kasnom srednjem vijeku, kada se taj oblik kolektivnog okupljanja sasvim razvio, na području hrvatskih zemalja jačaju dvije glavne vrste bratovština: vjerske i strukovne. Najčešće su bile utemeljene u crkvenim središtima i nazivane prema imenima svetaca – zaštitnika. U njima su se okupljali ljudi raznih staleških pripadnosti. Članstvom se stjecao osjećaj pripadnosti, zaštićenosti te sigurnosti koja je proizlazila iz pružanja neposredne pomoći u svakodnevnom životu. RAUKAR, TOMISLAV, 1997., 236 – 238.

151 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 225; DOČKAL, KAMILO, 1953., 16 – 17.

Frankopani i Zrinski, u čijem su vlasništvu bili posjedi u široj okolici Petrove gore.

Uz gore navedene (pretpostavljene) pokrovitelje iz redova plemićkih općina, ostala je sačuvana i darovnica kneza Krste Šubića Peranskog¹⁵² kojom je samostanu sv. Petra darovao jedan vinograd, oranicu te kuću ispod grada Perne.¹⁵³ Isprava je sastavljena „*in castro nostro Perna*“ 18. listopada 1494. godine.

Još jedan vinograd dobili su zlatški plemići od peranskog plemića Martina Benekovića kao zadužbinu za njegovu dušu i duše njegovih roditelja.¹⁵⁴ Iz isprave sastavljene 13. veljače 1497. godine u Bakru saznajemo da je prior zlatškog samostana tada bio Petar Donić te da je riječ o vinogradu koji se nalazio s istočne strane samostanskog posjeda.¹⁵⁵ Na temelju spomenutih darovnica može se zaključiti da je u posljednjem desetljeću 15. stoljeća obnovljen život u samostanu sv. Petra na Zlatu.

O POSLJEDNJOJ OBNOVI ZLATSKOG SAMOSTANA

Nakon pada Bosne 1463. godine kralj Matija Korvin je osnivanjem Jajačke i Srebreničke banovine te Senjske kapetanije uspostavio obrambeni sustav koji je trebao zaustaviti daljnje napredovanje osmanlijskih postrojbi. Iako je taj obrambeni sustav uspio djelomično ublažiti razorne osmanlijske napade, sedamdesete i početak osamdesetih godina 15. stoljeća obilježila su neprekidna akindžijska pustošenja područja Dalmacije, Furlanije, Kranjske, Koruške, Štajerske, južne Ugarske te Hrvatske i Slavonije. Tek je nakon potpisivanja sedmogodišnjeg mirovnog ugovora između kralja Matije Korvina i sultana Bajazida 1483. godine uslijedilo razdoblje relativnog mira.¹⁵⁶

Nakon desetljeća razaranja i nesigurnosti, prema sačuvanim arhivskim podatcima vidljivo je da je započelo razdoblje ponovnog naseljavanja opustošenih vlastelinstava te oživljavanje gospodarske aktivnosti.¹⁵⁷ Moguće je pretpostaviti da je upravo razdoblje sigurnosne stabilizacije potaknulo pavline na obnovu samostana sv. Petra na Zlatu, pogotovo ako se uzme u obzir činjenica da je samostan u Kamenskom teško stradao u napadu osmanlijskih postrojbi oko 1480. godine. Naime, iz sačuvane okružnice generalnog vikara zagrebačkog biskupa Osvalda Thuza, a kojom se poziva na sakupljanje sredstava za obnovu stradalog

samostana u Kamenskom 1484. godine, vidljivo je da su redovnici djelomično uspjeli obnoviti samostan, no da nisu imali sredstava za veće radove.¹⁵⁸

Na temelju navedenih podataka ovdje valja navesti mogućnost da su stradanje samostana u Kamenskom i obnova zlatškog samostana povezani događaji. Kako ne postoje sačuvane isprave o ponovnom odvajanju dvaju samostana ujedinjenih 1451. godine, može se pretpostaviti da je krajem 15. stoljeća formalno i dalje riječ o jednoj instituciji. U tom se slučaju, uz određeni oprez, može pretpostaviti da je samostan sv. Petra na Zlatu „oživljen“ kako bi se prikupila dodatna financijska sredstva. Iako nam nije poznato u kojoj je mjeri zlatški samostan obnovljen, na temelju sačuvanih isprava vidljivo je da je samostanska crkva funkcionirala te da je postojao prior.

Nadalje, razvidno je da je zlatški samostan novim donacijama, mahom sitnog plemstva, stekao nekoliko manjih posjeda, dok se stariji i značajniji samostanski posjedi uopće ne spominju. Predij Strmac pojavljuje se ponovno u sačuvanim vrelima tek 1523. godine i to kao vlasništvo samostana u Kamenskom.¹⁵⁹

Očito vođeni nedostatkom sačuvanih vrela, Radoslav Lopašić i Kamilo Dočkal zaključili su da su zlatški pavlini nastavili uživati svoj najstariji posjed Dol, dok su predij Strmac (zbog blizine) prepustili samostanu u Kamenskom. S obzirom na učestalost kojom su pavlini pribavljali prijepise i potvrde vlasničkih isprava, posebno čudi njihov izostanak u politički iznimno turbulentnom razdoblju nakon smrti kralja Matije Korvina 1490. godine.¹⁶⁰ Na temelju iznesenih podataka pretpostavka da je obnovljeni zlatški samostan bio zapravo neka vrsta „ispostave“ samostana u Kamenskom djeluje prihvatljivo.

O POSLJEDNJOJ POZNATOJ ISPRAVI ZLATSKOG SAMOSTANA

Posljednja poznata sačuvana isprava u kojoj se spominje zlatški samostan sastavljena je 1519. godine. Riječ je o ispravi kojom je vlasnik Steničnjaka Ladislav Kaniški¹⁶¹ oslobodio samostan sv. Petra i njegove kmetove svih

158 DOČKAL, KAMILO, 1953b., 56.

159 Juraj, prior samostana u Kamenskom, zatražio je od topuskog opata Andrije Tuškanića ispravom sastavljenom 12. ožujka 1523. godine prijepis potvrde za predij Strmac iz 1448. godine. DOČKAL, KAMILO, 1953., 21.

160 Nakon smrti kralja Matije Korvina započele su borbe za vlast između moćnih feudalaca koje su rezultirale slomom centralizirane države. Kraljevstvo oslabljeno unutrašnjim nemirima te slabom kraljevskom vlasti Vladislava II. Jagelovića Ugarskog nije se moglo nositi sa sve snažnijim pritiskom Osmanlija. Za pavline je dodatne probleme predstavljala feudalna anarhija, odnosno stalna nasilja susjednih plemića, o čemu svjedoči niz isprava iz prve polovine 16. stoljeća. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 135 – 136; ADAMČEK, JOSIP, 1980., 55 – 56.

161 Vlastelinstvo Steničnjak je početkom 16. stoljeća prešlo u vlasništvo Jurja i njegova sina Ladislava Kaniškog. Nakon Ladislavove smrti Steničnjak je ženidbenim vezama postao vlasništvo bana i palatina Tome Nádasdyja. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 276 – 277.

152 Knezovi Šubići Peranski potječu od roda knezova Šubića, no unatoč tome nisu uspjeli doći ugled Šubića Zrinskih. Početkom 15. stoljeća kralj Žigmund Luksemburški darovao je Pernu svom dvorjaninu Jakovu Šubiću. Nakon što je 1461. godine Perna dana u zakup knezovima Slunjskim, 1480. godine vraćen je u vlasništvo Krste i Jurja Šubića. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 213 – 216.

153 DOČKAL, KAMILO, 1953., 17.

154 Isto, 19.

155 Isto, 19.

156 MAŽURAN, IVE, 1998., 40 – 46.

157 ADAMČEK, JOSIP, 1980., 69.

redovnih i izvanrednih davanja uz uvjet služenja tri svete mise za spas njegove duše i duša njegove rodbine.¹⁶² Ova je isprava ujedno jedina (za sada) dokumentirana povlastica dodijeljena zlatским redovnicima.

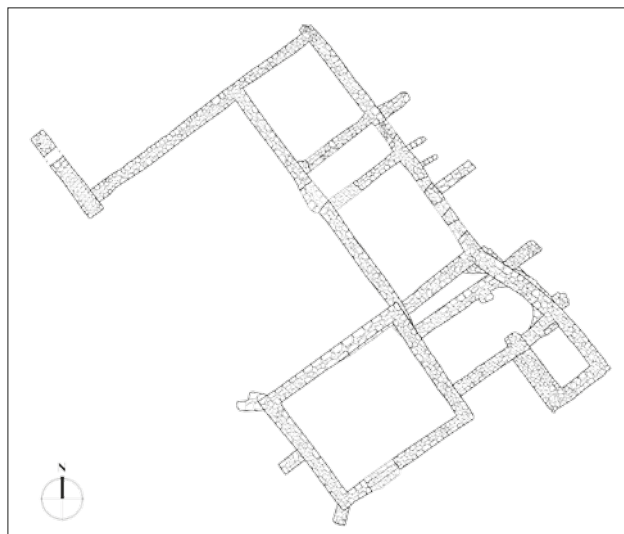
O POSJEDIMA I PRIORIMA

Za razliku od bratskih samostana, većinu posjeda prikrbili su si zlatски redovnici sami: kupovinom su došli u vlasništvo posjeda Dol (koji je obuhvaćao prostor Perne, Gradeca, Katenja, Gorice, brdo Topolovec te potoke Godojnica i Koranica) i Strmec (kojeg su u zakup dobili od cistercijskog opata Ivana iz Topuskog 1402. godine) te polovice selišta nepoznatog imena.¹⁶³ Drugu polovicu istog tog selišta darovao je redovnicima Grgur Štampak ispravom koja je bila sastavljena pri župnoj crkvi Svih svetih u Zlatu.¹⁶⁴ Među malobrojnima pokroviteljima samostana bili su Kristofor Šubić iz Perne, koji je 1494. godine darovao zlatским redovnicima vinograd, kuću na trgu ispod Perne i jednu oranicu te Martin Beneković iz Perne, koji je 1497. godine darovao jedan vinograd.¹⁶⁵

Pravni zastupnik pri kupnji posjeda te kod sudskih sporova bio je samostanski prior, a zahvaljujući sačuvanim ispravama moguće je donekle rekonstruirati njihov redoslijed: Grdoš 1303./1304.; Andrija 1369.; Juraj 1369.; Petar 1405.; Mihael 1448.; Dimitrije 1448.; Albert 1455.; Albert 1463.; Tomaš 1475. ili 1495.; Tomaš 1491.; Petar Donić 1497.; Juraj 1523.

O OBLIKOVANJU ZLATSKOG SAMOSTANA

Samostan sv. Petra na Zlatu za sada je jedini u cijelosti istražen kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan na onodobnom slavonskom prostoru. Prema svojim karakteristikama ovaj zlatски odudara od uobičajenih rješenja drugih poznatih samostana ovog Reda. Već je sam izbor lokacije neuobičajen radi svoje izoliranosti te niza prirodnih nepogodnosti (npr. udaljenost tekuće vode, gorska klima i dr.), a poglavito s obzirom na sklonost Reda prema biranju pitomih dolina za izgradnju samostana. Neuobičajena je i asimetrična tlocrtna dispozicija samostana (ukupna površina oko 420 m²) – s crkvom i samo jednim samostanskim krilom – koja je ponajprije bila određena geomorfološkim odrednicama terena, a u skladu s kojom je izgrađen objekt primjeren potrebama male redovničke zajednice. I sama građevinska izvedba vrlo je jednostavna te je u cijelosti bila prilagođena skromnim mogućnostima zlatских redovnika (sl. 14).

14 Tlocrt pavlinskog samostana sv. Petra i njegovih kasnijih pregradnji (izrada: „Arheoplan d.o.o.“, 2008.)

Ground plan of the Pauline monastery of St. Peter and its subsequent alterations (by: „Arheoplan“, 2008)

Samostan je izgrađen od jednostavno obrađenog krupnog lomljenca lokalnog podrijetla (litični arenit) i grubog krupnogradnog veziva pješčenjačke osnove (tzv. pržina),¹⁶⁶ koje je radi loše kvalitete nanošeno u velikim količinama. Za izradu jednostavnih arhitektonskih profilacija¹⁶⁷ korišten je pješčenjak loše kvalitete (biokalkarenit). Kako graditeljske mogućnosti zlatских redovnika nisu bile velike (a i realno je pretpostaviti da su pavlini sami izvodili radove), rezultat je relativno nemarno, ne baš solidno oblikovanje objekta, bez ulaganja u dekorativne elemente.

Jednobrodna crkva podjednakih dimenzija lađe i svetišta smještena je u jugoistočnom dijelu samostana.¹⁶⁸ Geometrički problem znatnog pada terena¹⁶⁹ riješen je dodava-

166 Analize je napravio dr. sc. Domagoj Mudronja, voditelj Prirodoslovnog laboratorija Hrvatskog restauratorskog zavoda.

167 Tijekom arheoloških istraživanja 2006. i 2007. godine pronađeno je 56 arhitektonskih profilacija, mahom jednostavno obrađenih doprozornika i dovratnika. Sve profilacije su fotodokumentirane i katalogizirane, a potom adekvatno zbrinute.

168 Vanjske dimenzije crkve su oko 1760 x 825 cm, pri čemu unutarnje dimenzije lađe iznose oko 815 x 665 cm, a unutarnje dimenzije svetišta (uključujući trijumfalni luk širine oko 280 cm) oko 860 x 335 cm. Širina zidova varira od 80 do 90 cm.

169 Jaki pad terena prema zapadu najjasnije je vidljiv uz jugoistočnu građevinsku liniju objekta. Visina kasnosrednjovjekovnog hodnog sloja može se pretpostaviti prema odnosu s hodnim slojem uz jugozapadno pročelje crkve te prema odnosu s visinom više stepenice gore spomenutih vrata. Vanjski kasnosrednjovjekovni hodni sloj uz jugoistočno pročelje ili je pratio pad terena od južnog kuta crkve prema južnom kontraforu kako bi se izjednačio s visinom hodnog sloja uz jugozapadno pročelje ili je bio ravan i usklađen s visinom praga vrata, a razlika u visinama bila je riješena (drvenim?) stepenicama. Nemogućnost sigurnog određivanja visina hodnih slojeva i njihovih međudodnosa valja prihvatiti u okviru već spomenute naglašene nepravilnosti terena na kojem je samostan podignut (prosječni *h* uz jugozapadno pročelje crkve 511.20 mnv; prosječni *h* uz istočni dio jugoistočnog pročelja crkve 512.00 mnv).

162 HDA, AGHP, EAMZ, 16; LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 226; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 202; DOČKAL, KAMILO, 1953., 20 – 21.

163 HDA, AGHP, EAMZ, 1, 3 i 4; CD IX, 327; LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895: 223 – 224; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928: 194 – 196; BUTURAC, JOSIP, 1943., 135; DOČKAL, KAMILO, 1953., 3 – 5, 8; KRUHEK, MILAN, 2005., 16 – 31.

164 DOČKAL, KAMILO, 1953., 15 – 16, 18.

165 HDA, AGHP, EAMZ, 14 i 15; LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 225; ŠURMIN, ĐURO, 1898., 403; MÁLYUSZ, ELEMÉR, 1928., 201 – 202; DOČKAL, KAMILO, 1953., 16 – 17, 19.

njem kontrafora na jugozapadnom¹⁷⁰ i sjeveroistočnom¹⁷¹ pročelju. Kontrafori su ujedno imali i ulogu potpore gradnji relativno loše kvalitete. Shodno tome došlo je i do neuobičajenog smještanja glavnog ulaza¹⁷² u crkvu, na južnom dijelu jugoistočnog pročelja crkve.

Svetište crkve¹⁷³ bilo je podijeljeno dvjema plitkim lezema na pravokutni prostor te plitku, polukružno zaključenu apsidu.¹⁷⁴ Začelni zid apside porušen je tijekom kasnije građevinske faze gotovo do temeljne zone i na njemu je bio izgrađen začelni zid novog objekta (sl. 15, 16).

Uz jugoistočni dio svetišta nalazi se jednostavan pravokutni prostor.¹⁷⁵ Prema razlikama u strukturi gradnje te prema smještaju, može se pretpostaviti da je ovaj prostor bio izgrađen u kasnijoj građevinskoj fazi. Tu kasniju dataciju potvrđuju i pretpostavke da bi takav jedan masivan zvonik bio od velikog značaja u vrijeme Vojne krajine te da bi se zasigurno bio koristio kao promatračnica. Nadalje, može se pretpostaviti da bi zvonik (ili barem njegovi ostatci) bio vidljiv na nacrtnoj dokumentaciji datiranoj u 18. stoljeće (crtež M. A. Weissa i tlocrt J. F. Hollsteina).

.....
170 Sva tri kontrafora su različitih dimenzija (onaj na zapadnom kutu oko 160 x 100 cm; onaj na sredini jugozapadnog pročelja oko 145 x 80 cm; onaj na južnom kutu oko 120 x 80 cm). Nije moguće ustanoviti koliko su kontrafori bili visoki niti kako su bili oblikovani u gornjoj zoni.

171 I ovi su kontrafori nepravilnih oblika i različitih dimenzija (sjeverni kontrafor: oko 120 x 80 cm; sjeveroistočni kontrafor: oko 75 x 210 cm; istočni kontrafor: oko 85 x 75 cm). Nije moguće sa sigurnošću potvrditi je li postojao još jedan takav kontrafor na južnom dijelu začelnog zida, jer je na njegovom mjestu izgrađen sjeveroistočni zid kasnijeg zvonika.

172 Od tih vrata nisu sačuvani dovratnici pa se dimenzije građevinskog otvora mogu odrediti prema širini stepenica (oko 180 cm). Nadalje, iako dovratnici od ulaza nisu sačuvani, s obzirom na druge pronađene profilacije moguće je pretpostaviti da su i oni bili vrlo jednostavno oblikovani.

173 Svetište samostanske crkve bilo je po završetku istraživanja 1988. godine određeno kao nepravilna prostorija na sjeveroistoku zaključena zidom sa znatnim otklonom prema sjeveru. Na začelnom zidu u sjevernom i istočnom kutu bile su jasno vidljive trokutaste dogradnje kojima se nastojala simulirati poligonalnost prostora. Ujedno je na sredini začelnog zida svetišta pronađen podzid oltara. Na jugoistočnom dijelu južnog zida nalazio se prolaz kojim je ostvarena komunikacija s pravokutnim prostorom manjih dimenzija, a koji je bio određen kao zvonik odnosno sakristija.

Arheološka istraživanja 2006. i 2007. godine bila su djelomično i revizijskog karaktera te je ponovno istražen prostor svetišta samostanske crkve. Očišćena struktura temelja oltara bila je vrlo loše gradnje te u znatnom osnom pomaku u odnosu na lađu, radi čega je njegovo datiranje dovedeno u pitanje. Nakon što je na toj strukturi napravljena pokusna sonda, donesena je odluka o njegovom uklanjanju, a nakon čega je bilo moguće nastaviti s istraživanjima prostora pretpostavljenog svetišta. Po uklanjanju podloge za podnicu (očito) kasnije građevinske faze potvrđena je izvorna tlocrtna dispozicija svetišta kasnosrednjovjekovne samostanske crkve.

174 Dvije lezene (dimenzije oko 80 x 55 cm) dijele svetište na pravokutni prostor veličine oko 420 x 335 cm te na apsidu (uključujući širinu lezena) dimenzija oko 240 x 340 cm.

175 Pravokutni je prostor unutarnjih dimenzija oko 310 x 230 cm, a onih vanjskih oko 410 x 425 cm. Na njegovom sjevernom zidu nalazila se jednostavna pravokutna niša veličine 70 x 20 cm. U unutrašnjosti ovog prostora nisu pronađeni niti podnica, niti ostatci njene podloge.

15 - 16 Pogled na svetište samostanske crkve prije i nakon uklanjanja kasnije pregradnje (foto: T. Pleše, 2007.; M. Braun, 2007.)

Sanctuary of the monastic church before and after the removal of later alterations (photo by: T. Pleše, 2007; M. Braun, 2007)

S obzirom na činjenicu da u unutrašnjosti i oko crkve nije pronađen niti jedan ulomak svodne arhitektonske profilacije, može se zaključiti da je crkva bila natkrivena jednostavnim, drvenim stropom. S obzirom na stilsku jednostavnost i skromnost u rješenju arhitektonskih elemenata, može se pretpostaviti da je podnica u crkvi bila napravljena od drvenih dasaka. Nadalje, nije moguće zaključiti kako je samostanska crkva bila osvijetljena, a s obzirom na neuobičajeno tlocrtno rješenje, rješenje prozorskog sustava ne može se tražiti *per analogiam*.

Iako se na crtežu M. A. Weissa ne vide otvori niti na jugoistočnom niti na jugozapadnom pročelju čardaka, može se pretpostaviti da su oni izvorni bili zazidani radi obrambenih razloga ili da su se pak nalazili u nesačuvanim, višim dijelovima zidne mase. I svetište je zasigurno bilo osvijetljeno, no nije moguće zaključiti jesu li tu ulogu preuzele jednostavne monofore (slične onima na istočnom zidu kapitularne dvorane/refektorija) smještene na začelnom zidu svetišta ili je pak bilo primijenjeno neko drugo rješenje.

Zlatki samostan imao je samo jedno krilo s dvjema, hodnikom povezanim, prostorijama. Južna prostorija smještena je neposredno uz svetište, pa je stoga određena kao kapitularna dvorana koja je imala i ulogu refektorija. Kapitularna dvorana/refektorij je tijekom kasnije građevinske faze znatno skraćena.¹⁷⁶ Sa sjeveroistočne strane bila je rastvorena s tri *in situ* (djelomično) sačuvane, uske monofore ljevkastog tlocrta. Radi kasnije dograđenog zida nije moguće potvrditi je li postojala još jedna, četvrta monofora. Nadalje, nije moguće zaključiti je li prostorija imala prozore prema dvorištu. U sjevernom kutu prostorije nalazio se polukružni kamin, na što upućuju pravokutni odušni otvor, te dva ulomka konzole nape.¹⁷⁷ U ovoj prostoriji podnica je bila izvedena od drvenih dasaka.¹⁷⁸

Na sačuvanoj strukturi zidne mase kapitularne dvorane/refektorija mogu se pratiti građevinski zahvati. Nije moguće sa sigurnošću potvrditi jesu li ti zahvati bili potrebni kao sanacija štete nastale uslijed jednog od napada osmanlijskih postrojbi ili pak kao nužni popravak izvorno nekvalitetne gradnje. Najjasnije su vidljivi popravci na jugozapadnom pročelju ove prostorije. I sjeveroistočno je pročelje s vremenom bilo izmijenjeno. S vanjske su strane dograđena tri podupornja¹⁷⁹; dva manja s obje strane kutnog kamina (njihova dogradnja ne mora nužno uputiti na nestabilnost zida uzrokovanu urušavanjem nakon napada, već na slabljenje zidne konstrukcije radi dugoročne izloženosti velikim temperaturama) te jedan veći između sjeverne i srednje monofore. Pozicija potonjeg korespondira s kontraforom koji je bio dozidan uz sjeverni rub istočnih vrata hodnika.

Pravokutni hodnik (s podnicom od drvenih dasaka¹⁸⁰) povezivao je samostanske prostorije i dvorište.¹⁸¹ Vrata (bez sačuvanog gazišta) smještena u jugoistočnom dijelu hodnika vodila su u kapitularnu dvoranu/refektorij. Sa sjevernom prostorijom, pretpostavljenom kuhinjom, hodnik je bio povezan vratima smještenim u sjeverozapadnom dijelu. Obje stepenice bile su izvedene od pločastih komada lomljenjaka. Na zapadnom dijelu hodnika nalazila su se vrata prema dvorištu. Gazište ovih vrata

.....
176 Izvorne dimenzije ove prostorije bile su oko 850 x 490 cm, a nakon skraćivanja oko 675 x 490 cm.

177 HORVAT, ZORISLAV, 1994., 215 – 240.; HORVAT, ZORISLAV, 2014., 281 – 295.

178 Podnica je bila postavljena na grubo poravnati sloj sitnog ružičastog tucanika izravno nanesenog na živu stijenu (prosječni *h* 511.50 mnv).

179 Dva manja kontrafora jednake su veličine (oko 110 x 25 cm), dok je treći znatno masivniji (oko 250 x 70 cm). Njegov pandan smješten uz sjeverni kut istočnih vrata hodnika također je većih dimenzija (oko 200 x 80 cm).

180 Podnica je bila postavljena na grubo poravnati sloj sitnog ružičastog tucanika izravno nanesenog na živu stijenu (prosječni *h* 511.40 mnv).

181 Dimenzije su hodnika i otvora kako slijede: hodnik oko 490 x 210 cm; širina svijetlog otvora vrata prema kapitularnoj dvorani / refektoriju oko 180 cm; širina svijetlog otvora vrata prema kuhinji oko 180 cm; širina vrata prema dvorištu oko 135 cm; širina unutarnjeg građevinskog otvora glavnih vrata oko 130 cm, širina vanjskog otvora glavnih vrata oko 90 cm.

bilo je izvedeno od dvaju redova krupnijeg lomljenca koje je dijelila *in situ* sačuvana drvena greda. Sa sjeveroistočne strane hodnika nalazila su se vrata prema istočnom vanjskom prostoru. *In situ* su pronađeni najniži dijelovi obaju dovratnika u vrlo lošem stanju sačuvanosti. No, obje stepenice istočnog praga izvrsno su sačuvane: unutarnja, viša i uža te vanjska, niža i šira stepenica. Ova sjeveroistočna vrata jedina su potvrđena komunikacija samostana i vanjskog prostora.¹⁸² Stoga se može pretpostaviti da su to bila i glavna samostanska vrata. S obzirom na već navedene karakteristike objekta, veća i elaboriranija vrata ne treba niti očekivati.

U skladu s time treba razmotriti i cestovnu komunikaciju koja je vodila do samostana, a koja je, u skladu s položajem vrata, prolazila s njegove sjeveroistočne strane. Ovdje je važno napomenuti da još uvijek nije poznat način na koji su bili riješeni glavni ulazi u druge kasnosrednjovjekovne pavlinske samostane.

Sjeverna prostorija jedinog samostanskog krila određena je kao kuhinja radi velike pronađene količine kasnosrednjovjekovnog stolnog posuđa.¹⁸³ Kako su zidovi sačuvani u relativno maloj visini, nije moguće sa sigurnošću potvrditi na kojem su se mjestu nalazili otvori. Jedino je na sredini sjeveroistočnog zida uočen pravilno zaglađeni sloj veziva, koji se može odrediti kao podloga za prozorsku klupčicu ljevkasto oblikovanog otvora.¹⁸⁴ Potvrđeno je kako je i ova prostorija imala podnicu od drvenih dasaka.¹⁸⁵

Iako je zbog nedostatnih podataka uslijed stanja istraženosti onodobnih slavonskih kasnosrednjovjekovnih pavlinskih samostana za sada vrlo teško govoriti o mogućim strukturalnim oblikovanjima gornje etaže krila, ipak se treba voditi idejom o promišljenim, racionalnim rješenjima, prilagođenim redovničkim potrebama i mogućnostima života u pojedinom podneblju. Kako je u zlatkom samostanu boravio malen broj redovnika, moguće je zaključiti da nije postojala potreba za još jednim krilom. Nadalje, radi relativno male količine urušene zidne mase pronađene tijekom istraživanja moguće je pretpostaviti da (jedino) krilo nije imalo kat ili da je, ukoliko je postojalo, bilo izgrađeno od drva.

Umjesto uobičajenog pravokutnog klaustra s necentriranim zdcem, prostor određen sjeverozapadnim zidom

.....
182 Prema visini donje kote vanjskog dijela gazišta pretpostavljena je visina izvornog hodnog sloja istočnog samostanskog vanjskog prostora (prosječni *h* 511.20 mnv).

183 Unutarnje dimenzije ove prostorije iznose oko 550 x 490 cm.

184 Unutarnja dimenzija pretpostavljene klupčice je oko 165 cm, a ona vanjska oko 120 cm. Potvrdu smještaja ovog otvora valja tražiti u segmentu doprozornika nađenom u zasipu uz vanjsko pročelje sjeveroistočnog zida kuhinje te dva ulomka doprozornika nađena uz unutarnje pročelje. Sve tri profilacije bile su vrlo jednostavno obrađene.

185 I podnica u kuhinji bila je postavljena na grubo poravnati sloj sitnog ružičastog tucanika izravno nanesenog na živu stijenu (prosječni *h* 511.40 mnv).

lađe crkve, jugozapadnim pročeljem samostanskog krila te zidom na sjeverozapadu zauzima pravokutno, nenatkriveno dvorište.¹⁸⁶ Na potonjem su zidu jasno vidljivi popravci provedeni ili nakon štete nanesene tijekom napada osmanlijskih postrojbi ili kao posljedica loše gradnje. Taj zid je na svom zapadnom kutu ojačan dugačkim, pravokutnim kontraforom.¹⁸⁷ Moguće je pretpostaviti da je izgrađen radi osjetnog pada kamenog živca prema sjeverozapadnom dijelu platoa, a čime je ponovljeno konstrukcijsko-statičko rješenje ojačavanja jugozapadnog pročelja crkve. No, valja navesti i mogućnost da ova struktura nije imala ulogu podupornja, već da ju se može tumačiti i kao početak izgradnje sjevernog samostanskog krila.

Cijeli unutarnji prostor samostanskog dvorišta istražen je do kamenog živca.¹⁸⁸ Iako je dvorište u cijelosti istraženo, nije nađen niti jedan trag građevinske strukture koji bi uputio na postojanje zida kojim bi dvorište bilo zatvoreno s jugozapadne strane. Stoga se može pretpostaviti da je samostansko dvorište bilo s te strane zatvoreno drvenom ogradom (odnosno drvenim zidom). Može se pretpostaviti da se na toj ogradi nalazio gospodarski ulaz u samostan.

Nadalje, nisu potvrđene niti strukture koje bi potvrdile postojanje pregradnih konstrukcija unutar dvorišta. Taj nedostatak, naravno, ne upućuje na siguran zaključak da takve strukture nisu postojale, nego samo na činjenicu da one zasigurno nisu bile izgrađene od kamena. Iz navedenog se može zaključiti da samostansko dvorište (bar djelomično) nije bilo natkriveno te da nije imalo kameno popločenje. Zdenca također nema jer je samostan bio podignut na kamenu živcu. Radi jednostavnosti rješenja cijelog objekta te potreba male redovničke zajednice, može se zaključiti da je dvorište imalo i gospodarsku ulogu.

Prema uvidu u dostupni komparativni materijal, poglavito onaj koji se odnosi na najranije pavlinske samostane na ugarskom prostoru (u užem smislu), nije nađeno niti jedno arhitektonsko rješenje koje bi u cijelosti odgovaralo ovom zlatkom. Najsličnije jest ono pavlinskog samostana Svetog Duha u Pilisszenléleku, nastalog u prenamijenjenoj kraljevskoj lovačkoj kući.¹⁸⁹

Unatoč tomu što nisu primijenjena jednaka tlocrtna rješenja, oba samostana osnovana su u vrijeme neposredno nakon osnutka Reda, pa su stoga arhitektonska rješenja bila usklađena s pragmatičnim upravljanjem skromnim financijskim mogućnostima, vremenom izgradnje te odabranom lokacijom.

Iz gore navedenog mogu se jasno razlučiti dvije kasnije pregradnje samostanske crkve. Nakon što su redovnici trajno napustili Zlat, samostan je u neizmijenjenom obliku imao vojnu namjenu. Tek su u drugoj polovini 17. stoljeća (tj. najkasnije do početka 18. stoljeća) izvedene građevinske prenamjene kojima je lađa crkve preoblikovana u čardak. No, taj građevinski zahvat nije znatnije utjecao na sačuvanu strukturu sakralnog objekta. Ova vojna struktura vidljiva je na tlocrtu J. F. Hollsteina i crtežu M. A. Weissa. Drugim građevinskim zahvatom bio je obuhvaćen prostor svetišta samostanske crkve. S obzirom na činjenicu da je čardak bio u funkciji sve do mira u Svištovu 1791. godine, drugu pregradnju treba datirati ili u posljednje godine 18. stoljeća ili pak u početak 19. stoljeća.

O POLITIČKOJ SITUACIJI U OSVIT KONAČNOG NAPUŠTANJA ZLATSKOG SAMOSTANA

Unatoč povremenim napadima osmanlijskih postrojbi na okolne posjede, prema sačuvanom urbaru iz 1519. godine čini se da je vlastelinstvo Steničnjak ostalo (relativno) pošteđeno razaranja.¹⁹⁰ Više štete nanijela je feudalna anarhija nastala uslijed građanskog rata (koji je trajao od 1527. do 1538. godine) između pristaša kralja Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje. Iz spomenutog razdoblja zabilježeni su brojni međusobni sukobi plemića, poput spora između Jurja II. Frankopana Slunjskog i Tome Nádasdyja oko vlastelinstva Steničnjak. Taj spor oko vlasništva preustao je u oružani sukob nakon kojega je knez Slunjski 1532. godine osvojio Steničnjak i uspio ga zadržati do kraja svoga života.¹⁹¹ Istodobno su na sjevernom dijelu vlastelinstva Steničnjak zabilježena brojna nasilja lokalnih plemića nad pavlinima u Kamenskom.¹⁹² Za redovničke zajednice situacija nije bila bolja niti na susjednom vlastelinstvu cistercijske opatije u Topuskom, čiji su posjedi tijekom prve polovine 16. stoljeća opustošeni nekoliko puta od strane podanika Ladislava Ratkaja (1521. godine), Stjepana Blagajskog (1531. godine) te Franje Keglevića.¹⁹³

O TREĆEM, POSLJEDNJEM STRADANJU ZLATSKOG SAMOSTANA

Sigurnosna situacija drastično se pogoršala padom Dubice 1538. godine, nakon čega su napadi osmanlijskih postrojbi postali sve učestaliji. Prvi zabilježeni napad na područje vlastelinstva Steničnjak dogodio se 1541. godine, kada su posebno stradali njegovi sjeverni dijelovi.¹⁹⁴

186 Unutarnje dimenzije ovog prostora su oko 1545 x 1110 cm.

187 Dimenzije ovog kontrafora su oko 600 x 95 cm.

188 Ortometrijska vrijednost živca (prosječni h 511.30 mnv) najviša je u istočnom kutu dvorišta (h 511.60 mnv), dok se prema sjevernom dijelu može uočiti njen osjetni pad (h 511.15 mnv).

189 Samostan Svetog Duha osnovao je 1280. godine kralj Ladislav IV., a napušten je u vrijeme napada osmanlijskih postrojbi 1541. godine. BENCZE, ZOLTÁN 2000., 183 – 185; GUSZIK, TAMÁS, 2003., 58 – 59. PETŐ, ZSUZSA ESZTER, 2014., 142 – 151.

190 ADAMČEK, JOSIP, 1980., 69.

191 Isto, 233.

192 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1985., 135 – 136.

193 ADAMČEK, JOSIP, 1980., 233.

194 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1985., 287.

Ako samostan sv. Petra na Zlatu nije napušten već ranije, a što se prema Kamilu Dočkalu dogodilo 1545. godine,¹⁹⁵ s velikom se sigurnošću može pretpostaviti da je stradao u pohodu postrojbi Malkoč-bega u rujnu 1548. godine.¹⁹⁶

O VOJNIM DOGAĐANJIMA NA ŠIREM PROSTORU PETROVE GORE TIJEKOM DRUGE POLOVINE 16. STOLJEĆA

Iznimno mobilne postrojbe martologa i akindžija (koje su se potpuno neočekivano i nenajavljeno pojavljivale duboko u pozadini prvih linija borbenih djelovanja) bile su neuhvatljive postrojbama hrvatskog plemstva.¹⁹⁷ Takve akcije dovele su do općeg porasta nesigurnosti te postupnog uništavanja gospodarske osnove koje je rezultiralo snažnom depopulacijom. Značajnije posljedice napada osmanlijskih postrojbi postale su uočljive na vlastelinstvu Steničnjak tek sredinom sedamdesetih godina 16. stoljeća. Naime, prema sačuvanim popisima prihoda vidljivo je da je vlastelinstvo

Steničnjak još sredinom pedesetih godina 16. stoljeća bilo dobro napućeno, o čemu svjedoči i izvještaj kapetana Ivana Lenkovića iz 1563. godine.¹⁹⁸

Osmanlijske postrojbe ponovno su opustošile okolicu Steničnjaka i Topuskog 1558. godine.¹⁹⁹ Posebno razoran napad na vlastelinstvo Steničnjak dogodio se 1565. godine, kada je s područja seoske općine Zlat u roblje odvedena čak 501 osoba.²⁰⁰ Prema sačuvanom podatku da je iste godine i susjedno vlastelinstvo Perna bilo opustošeno i djelomično opustjelo, možemo pretpostaviti da su napadi osmanlijskih postrojbi imali katastrofalne posljedice za područje današnje Petrove gore.

Gospodarsko i financijsko iscrpljivanje predstavljalo je ogroman teret krupnom plemstvu, no utjecaj je bio još razorniji po ono srednje i niže. Brojno sitno rodovsko plemstvo, vezano uz svoj mali posjed i raštrkano na relativno velikim područjima srednjovjekovnih županija, bilo je iznimno ranjivo na prepade manjih martoloških postrojbi.²⁰¹

.....
195 Prema najranijem sačuvanom vrelu, *Kronici (Kronika vezda znovič spravljena kratka slovenskim jezikom po D. Antolu Pope Vramce kanoniku zagrebečkom)* Antuna Vramca iz 1578. godine, do stradanja Perne, Steničnjaka i Topuskog došlo je 1548. godine. Antun Vramec tako navodi *Zide Malkoch Beg Boszanszky i ini Begy robisse Topuszko, Ztenichko i Peranszko ladanie i kruto popalise, chetiri dny i chetiri nochi robechi i palechy*. VRAMEC, ANTUN, 1908., 59. Koristeći podatke A. Vramca, krajem 17. stoljeća istu informaciju u svojoj kronici donosi i Pavao Ritter Vitezović. RITTER VITEZOVIĆ, PAVAO, 1696., 146. Ivan Kukuljević Sakcinski navodi 1548. godinu, kao i Radoslav Lopašić u svojim djelima *Karlovac te Oko Kupe i Korane*. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, IVAN, 1864., 92; LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1879., 9; LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 226. Kako je R. Lopašić u *Oko Kupe i Korane* događaj smjestio u 1548. godinu u poglavlju o Steničnjaku, a u 1558. godinu u poglavlju o Petrovcu, moguće kako je riječ o pogrešci. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1985., 287, 226. Kamilu Dočkal pak prenosi mišljenje R. Horvata, koji je stradanje datirao u 1545. godinu. DOČKAL, KAMILO, 1953., 22.

196 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 226; DOČKAL, KAMILO, 1953., 23; HORVAT, ZORISLAV, 1979., 65.

197 JURKOVIĆ IVAN, 2000., 66, 71.

.....
198 ADAMČEK, JOSIP, 1980., 255.

199 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1885., 226; MAŽURAN, IVE, 1998., 128.

200 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1887., 27; ADAMČEK, JOSIP, 1980., 255.

201 JURKOVIĆ, IVAN, 2000., 71.

O Malom Petrovcu u ranom novom vijeku

O VOJNOJ ULOZI BIVŠEG PAVLINSKOG SAMOSTANA U VREMENU DO KRAJA 16. STOLJEĆA

Zahvaljujući strateškom položaju koji je omogućavao nadzor šireg područja, napušteni samostan sv. Petra ubrzo je iskorišten u vojne svrhe. Naime, prema odlukama Sabora u Steničnjaku 1558. godine, knez Tržački bio je dužan postaviti 3 stražara na Petrovoj gori (*in Petrow Gwozd*).²⁰²

Iz tog vremena datira i prvi (za sada) poznati prikaz Petrovca, označen na karti *Croatiae et Sclavoniae* N. Angielinija iz 1560. godine (sl. 17). U izvještaju kapetana Ivana Lenkovića o stanju utvrda iz 1563. godine (*Verzeichniss aller Crobatischen besetzten und unbesetzten ortflegkhen*) spominje se da je utvrda Petrova gora (*schloss Petrova gora*) pod upravom vlastelinstva Steničnjak, koje je u tom trenutku pripadalo knezu Franji I. Slunjskom.²⁰³ Iako nije moguće ustanoviti o kojoj je utvrdi riječ, ne treba isključiti mogućnost da je riječ upravo o napuštenom samostanu u koji je bila smještena vojna posada.²⁰⁴

Petrovačka se utvrda tj. vojna posada ne navodi u izvještaju Ferdinandova Povjerenstva iz 1564. godine (koje je u kolovozu 1563. godine obišlo granične utvrde). No, izvještajem Povjerenstva nisu bile obuhvaćene utvrde koje su se nalazile na privatnom posjedu te one za koje se izravno brinuo Hrvatski sabor.²⁰⁵

Ako pretpostavimo da se područje Petrove gore nalazilo između Steničnjaka na sjeveru te gradova Krstinje, Gornje i Donje Kladuše u vlasništvu knezova Slunjskih na jugu, te da se nekadašnji samostan nalazio na iznimno dobrom

strateškom položaju (s kojega je bio moguć nadzor nad većim dijelom ugroženih posjeda), zasigurno je predstavljao važnu točku u obrambenoj strategiji knezova Slunjskih. Ovu pretpostavku moguće je potkrijepiti podatkom da su u rujnu 1560. godine na području Petrove gore osmanlijske napade suzbile postrojbe knezova Nikole VIII. Tržačkog i Franje I. Slunjskog.²⁰⁶

Neprekidni napadi osmanlijskih postrojbi sedamdesetih i početkom osamdesetih godina 16. stoljeća²⁰⁷ rezultirali su snažnom depopulacijom vlastelinstva Steničnjak.²⁰⁸ Usporedno s gubitkom gospodarskog značaja Steničnjaku je, uslijed procesa organizacije jedinstvenog obrambenog

202 ŠIŠIĆ, FERDO, 1916., 27.

203 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1889., 430.

204 KRUHEK, MILAN, 1995., 192; BUDAK, NEVEN, 2007., 66.

205 KRUHEK, MILAN, 1995., 192.

206 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1887., 14 – 15.

207 Procjenjuje se da se na vlastelinstvu Steničnjak 1573. godine još nalazilo oko 1000 kmetova. No, nakon niza pustošenja (1573., 1574., 1576., 1577., 1578., 1580. i 1581. godine) je vlastelinstvo gotovo u cijelosti opustjelo. ADAMČEK, JOSIP, 1980., 255. Stanovništvo koje nije odvedeno u ropstvo se odselilo u okolicu Karlovca, Križevačku i Željeznu županiju. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 18 – 19, 279; LOPAŠI, RADOSLAV, 1889., 420.

208 ADAMČEK, JOSIP, 1980., 255.

19 Isječak karte *Croatiae & circumiacentiu' Regionu' versus Turcam* G. de Jodea (prema: V. Maleković [et al.] (ur.), 1993.; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

A detail of the map *Croatiae & circumiacentiu' Regionu' versus Turcam* by G. de Jodea (based on: V. Maleković [et al.] (eds.), 1993; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

godine u dva navrata opustošile osmanlijske postrojbe te odvele više od 500 ljudi u ropstvo.²²² Nadalje, iz pisma bana Jurja II. Draškovića zapovjedniku Slavonske krajine Vidu Haleku saznajemo da je 24. kolovoza 1574. ponovno opustošena okolica Steničnjaka i područje Zlata te da je general Herbert Auersperg poslao u pomoć dva kapetana s četama na područje Zlata i Perne.²²³

Na temelju navedenih podataka moguće je pretpostaviti da se utvrda na Petrovoj gori tijekom 1574. godine nalazila u nadležnosti hrvatskih staleža, a ne vojne uprave.²²⁴ Potvrdu ovom navodu možemo naći u sačuvanom izvještaju o stanju obrane iz 1577. godine. Uprava je ostala u nadležnosti hrvatskih staleža sve do zimske ofenzive postrojbi Ferhad-bega na to područje.²²⁵ Na temelju popisa vojnih utvrda sačuvanog u izvještaju o stanju obrane 1577. godine može se zaključiti da se područje Petrove gore nalazilo na

sjevernom rubu Bihačke kapetanije²²⁶, no u sklopu vlastelinstva Steničnjak. Na temelju sačuvanih isprava nije moguće utvrditi je li na Petrovoj gori bila smještena vojna posada.

Nakon velikih teritorijalnih gubitaka te reorganizacije obrambenog sustava uspostavljena je odlukom sabora u Brucku na Muri početkom 1578. godine nova obrambena linija na rijeci Glini.²²⁷ Kako je područje između rijeka Korane i Gline te Petrove gore predstavljalo poveznicu između Slunjske i Hrastovičke kapetanije, već je u ožujku 1579. godine Dvorsko ratno vijeće u Grazu upozorilo na njegovu stratešku važnost. Istaknuto je da potpukovnik Hrvatske krajine posebnu pozornost mora posvetiti nadzoru i obrani spomenutog područja te da je nužno postaviti postrojbe u Blagajskom Turnju (30 haramija), Budačkom (50 haramija i dva vojvode), Petrovoj Gori (50 haramija), Smrkoviću (50 haramija i dva vojvode), Donjoj Kladuši (50 haramija i dva vojvode) te Hresnom (50 haramija).²²⁸ No, do kraja iste godine nije došlo do realizacije predloženog plana obrane, o čemu svjedoči pismo baruna Vajkarda Auersperga, novog zapovjednika Hrvatske krajine, koji je naveo da je u većini

222 KLAJČ, VJEKOSLAV, 1981B., 382.

223 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1887., 38 – 39.

224 U sačuvanom popisu broja vojnika na području Hrvatske krajine iz 1572. godine također se ne spominje Petrova gora. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1887., 34 – 36. Iz istog popisa vidljivo je kao su krajiške postrojbe raspoređene u obližnjoj Krstinji i Hojsiću te obje Kladuše.

225 Unatoč potpisivanju osmogodišnjeg mirovnog ugovora između kralja Rudofa Habsburškog i sultana Murata III. krajem 1576. godine, osmanlijske postrojbe pod zapovjedništvom bosanskog sandžak-bega osvojile su Podzvzd, Gornju i Donju Kladušu, Sturlić, Ajtić, Peći, Sračice, Ostrožac, Zrin i Gvozdansko tijekom zime 1577./1578. godine. KLAJČ, VJEKOSLAV, 1981B., 407 – 414. Zbog vojnih neuspjeha već je 8. siječnja 1578. godine smijenjen general Ivan Auersperg te je za zapovjednika Hrvatske krajine imenovan Ivan Ferneberg. Isti, 416.

226 Bihačka kapetanija obuhvaćala je područje između rijeka Une i Korane. Uz Bihać, prema popisu 1577. godine sastojala se od još 24 utvrde: Ripač, Sokol, Drežnik, Tržac, Slunj, Cetin, Izačić, Toplički Turanj, Brekovica, Ostrožac, Kremen, Hojsić, Blagaj, Hresno, Gornja Kladuša, Donja Kladuša, sv. Juraj u Ostroškom polju, Podzvzd, Peć, Sturlić, Vranograč, Perna i Kneja. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1884., 41.

227 Isto, 61 – 62.

228 Isto, 79.

20 Isječak karte *Croatia / cum finitimis* M. Quada (prema: V. Maleković [et al.] (ur.), 1993.; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

A detail of the map *Croatia / cum finitimis* by M. Quad (based on: V. Maleković [et al.] (eds.), 1993; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

utvrda bilo premalo ljudi te da su neke (Smrčković i Kladuša) bile bez posade.²²⁹

Na temelju sačuvanih vrela vidljivo je da je Ivan Auersperg 1579. godine sklopio ugovor s kapetanom Andrijom Tadiolovićem, koji se obvezao kako će svoje stražare držati i na Petrovcu.²³⁰

Iz navedenog se može pretpostaviti da je Petrovac u tom trenutku i dalje pripadao vlastelinstvu Steničnjak²³¹ te da je njegova obrana bila dužnost Ivana Auersperga kao zakupnika vlastelinstva Steničnjak. Kako u tom trenutku I. Auersperg nije obnašao dužnost zapovjednika Hrvatske krajine, obrana Petrovca nije bila u nadležnosti vojne uprave Hrvatske krajine. Do promjene je najvjerojatnije došlo nakon smrti I. Auersperga 1580. godine, kada je obrana utvrda Petrovac i Kneja prepuštena Petru Ladešiću.²³² Za razliku od ugovora iz 1579. godine koji su sklopili A. Tadiolović i I. Auersperg (kao vlastelin), ovaj ugovor je P. Ladešić sklopio s barunom Akacijem Thuronom, povjerenikom Hrvatske krajine. Prema stavkama ugovora, P. Ladešić je za održavanje 40 vojnika u Kneji i Petrovcu trebalo biti isplaćivano 114 forinti mjesečno, dok

je za oružje i streljivo bila zadužena krajiška oružarna.²³³ Iz navedenog ugovora vidljivo je da je obranu Petrovca preuzela vojna uprava Hrvatske krajine²³⁴, no ne izravno, već unajmljivanjem plaćenika.

Ugovor o održavanju straže na Petrovcu i Kneji 1581. godine potpisan je ponovno s A. Tadiolovićem, koji je tijekom 1580. godine bio zadužen za Ličku Jesenicu, Dabar i Plaški²³⁵ na području Slunjske kapetanije.²³⁶

Nakon donošenja odluke o napuštanju i uništenju Kneje u travnju 1583. godine, posada je trebala biti premještena na Petrovac. No, čini se da je već iduće godine napušten i sam Petrovac.²³⁷ Naime, u listopadu 1584. godine karlovački je zapovjednik vojnike rasporedio po prijelazima preko rijeke Kupe.²³⁸ Izgradnjom nove karlovačke utvrde područje između rijeka Kupe, Une i Gline izgubilo je na strateškom značaju, te su tijekom 1584. godine osim

229 Isto, 91 – 92.

230 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 227; DOČKAL, KAMILO, 1953., 22; HORVAT, ZORISLAV; KRUHEK MILAN, 1976., 65; KRUHEK MILAN, 1995., 325.

231 Na temelju sačuvanih isprava čini se da je vlastelinstvo Steničnjak, tada u zakupu Ivana Auersperga, formalno ostalo izvan sustava Hrvatske krajine. Vlastelinstvo Steničnjak bilo je u zakupu do 1589. godine, kada je potpuno opustošeno vraćeno barunima Nádasdyjima koji su ga ustupili Ivanu Peranskom. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 289.

232 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1884., 106.

233 Isto, 106.

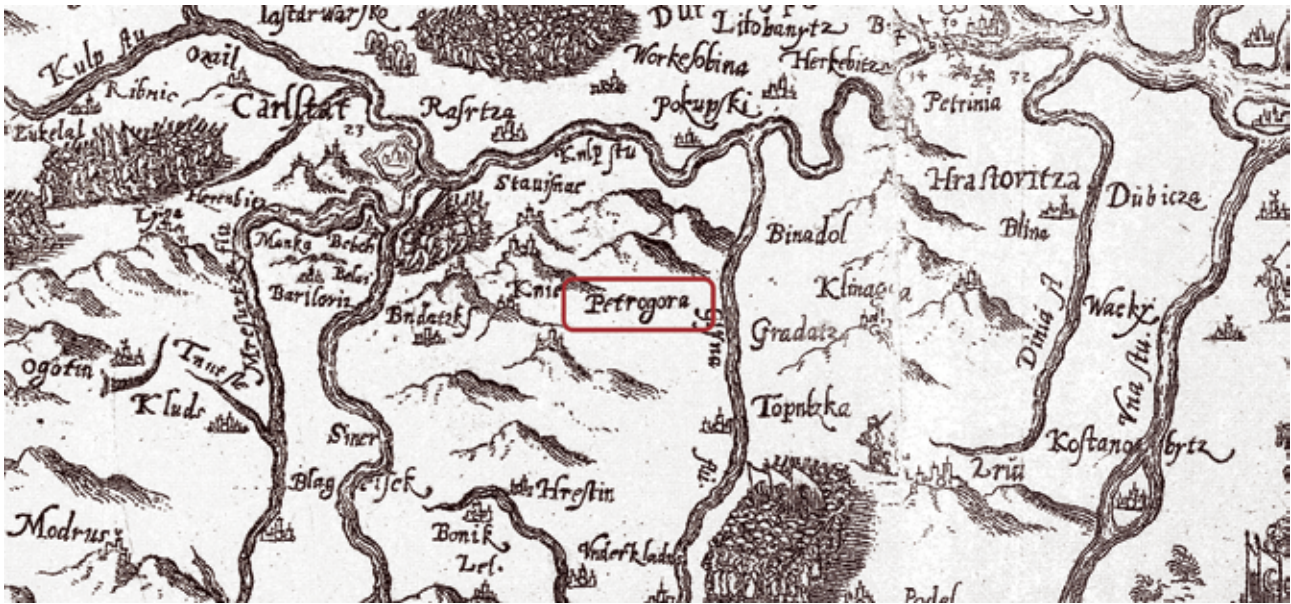
234 Prema mišljenju R. Lopašića, do sklapanja ugovora s P. Ladešićem straže na Petrovcu održavale su haramije iz Dubovca i Križanić Turnja. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 227.

235 Nakon smrti Andrije Tadiolovića 1586. godine obranu Dabra i Plaškog preuzeo je njegov sin Nikola Tadiolović. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1884., 141.

236 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 227; DOČKAL, KAMILO, 1953., 22; HORVAT, ZORISLAV; KRUHEK MILAN, 1976., 65.

237 HORVAT, ZORISLAV; KRUHEK MILAN, 1976., 65.

238 Isto, 65.

21 Isječak karte *Croatiae et circumiacentiu Regionu versus Turciam* L. Hulsiusa (prema: V. Maleković [et al.] (ur.), 1993.; obrada: Lj. Gamulin, 2016.) [et al.]

A detail of the map *Croatiae et circumiacentiu Regionu versus Turciam* by L. Hulsius (based on: V. Maleković [et al.] (eds.), 1993; edited by: Lj. Gamulin, 2016) [et al.]

Petrovca bile napuštene i razorene utvrde Brekovica, Hraštovica, Gradac, Blagaj, Hresno i Perna.²³⁹

U međuvremenu je Steničnjak, kojemu je prvotno bila namijenjena uloga središnje utvrde Hrvatske krajine, ostavši bez gospodarske osnovice, postupno propao te je nadvojvoda Karlo 1595. godine predložio njegovo rušenje.²⁴⁰

U tom je vremenu Petrovac prikazan na nekoliko karta: *CROATIAE & circumiacentiu' Regionu' versus Turcam / nova delineatio* G. de Jodea iz 1593. godine, *CROATIA / cum finitimis lo= / cis uersus Turc= / arum ditionem* 1593 M. Quada iz 1594. godine te *Croatiae et circumiacentiu Regionu versus Turciam noua delineatio* L. Hulsiusa iz 1596. godine (sl. 19 - 21).

Na temelju sačuvanih vrela nije moguće utvrditi jesu li utvrđeni ostatci bivšeg zlatkog samostana na Petrovoj gori korišteni tijekom burnih ratnih zbivanja tijekom zadnjeg desetljeća 16. stoljeća. Kako se nakon pada Bihaća, Izačića i Sokolca te napuštanja Drežnika i Tršca 1592. godine glavnina borbenih djelovanja odvijala na širem području Siska, nije sačuvano mnogo informacija o karlovačkom bojištu.²⁴¹

O VOJNOJ ULOZI BIVŠEG PAVLINSKOG SAMOSTANA TIJEKOM 17. I PRVE POLOVINE 18. STOLJEĆA

Odredbama mirovnog sporazuma u Žitvi, kojim je 1606. godine završio *Dugi rat*, pomaknuta je granica s Osmanlijskim Carstvom prema jugu i zapadu.²⁴² Na području između rijeka Korane, Kupe i Gline nije bilo promjena.²⁴³ Prema sačuvanom popisu pograničnih gradova iz 1637. godine vidljivo je da su do tada osmanlijske postrojbe zauzele brojne utvrde između rijeka Korane i Gline (Drežnik, Tržac, Mutinica, Brekovica, Sturlić, Cetin, Peć, obje Kladuše, Novigrad, Vranograč, Podzvizd), dok je ista sudbina prijetila Topuskom, Perni, Klokoču, Otmiču, Vojkoviću, Hresnu, Blagajskom Turnju, Hojsiću, Kremenu, Furjanu, Plaškom, Jesenici te Dabru.²⁴⁴ Iz popisa je razvidno da se područje između rijeka Korane, Kupe i Gline može smatrati nekom vrstom „ničije zemlje“, odnosno devastiranog i depopuliranog područja nad kojim kontrolu nije imala niti jedna strana. Iako se Petrovac ne navodi u spomenutom popisu, zbog njegova iznimnog položaja ne treba isključiti mogućnost da je ipak bio korišten u spomenutom razdoblju.

R. Lopašić je naveo, prenoseći podatak baruna G. Maretića, da se od 1654. godine na Petrovcu ponovno nalazila

239 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1884., 130 - 131; LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 219; DOČKAL, KAMILO, 1953., 22.

240 Stanje utvrde je početkom 17. stoljeća bilo toliko loše da je upravitelj vlastelinstva 1613. stolovao u Kamenskom. KRUHEK, MILAN, 1995: 102.

241 MAŽURAN, IVE, 1998., 160.

242 Osmanlijsko Carstvo priznalo je gubitak Gore, Hraštovice, Petrinje, Čazme i Moslavine. Isto, 179.

243 Isto, 179.

244 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1885., 186 - 188.

22 Isječak karte *Mappa / der zu Carlovitz geschlossenen / und hernach durch zwey gevollmächtigte J. Ch. Weigela* (prema: V. Maleković [et al.] (ur.), 1993.; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

A detail of the map *Mappa / der zu Carlovitz geschlossenen / und hernach durch zwey gevollmächtigte by J. Ch. Weigel* (based on: V. Maleković [et al.] (eds.), 1993; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

straža pod zapovjedništvom Karlovačkog generalata.²⁴⁵ Prema mišljenju Z. Horvata i M. Kruheka straža je bila postavljena i na položaju Malog Petrovca, jugozapadno od položaja nekadašnjeg zlatškog samostana.²⁴⁶

Mirovnim sporazumom u Srijemskim Karlovcima 1699. godine okončan je *Veliki rat* (1683. – 1699. godine) te su potvrđeni veliki teritorijalni dobitci Habsburške Monarhije. Uslijed nove situacije započelo je razdoblje temeljite reorganizacije obrambenog pograničnog sustava. Zahvaljujući svom strateškom položaju, Petrovac je kao najistočnija točka Karlovačkog generalata imao značajnu ulogu u njegovom obrambenom sustavu početkom 18. stoljeća. O značaju Petrovca svjedoče brojni izvještaji te činjenica da je nakon mirovnog sporazuma u Srijemskim Karlovcima razmatrana izgradnja veće utvrde te obnova crkve.²⁴⁷

Smješten na tromeđi vlastelinstva Steničnjak (u posjedu grofova Draškovića), Karlovačkog generalata i Banske krajine, Petrovac je ubrzo postao predmetom spora. Naime, područje između rijeka Kupe i Une (koje su tijekom rata osvojile banske postrojbe) podvrgnuto je banskoj vlasti,

odnosno Kraljevini Hrvatskoj.²⁴⁸ Upravo su istočni obronci Petrove gore predstavljali granicu između područja pod upravom Karlovačkog generalata i Banske krajine. Između Hrvatske i Banske Krajine nalazilo se vlastelinstvo Steničnjak grofova Draškovića, koje je obuhvaćalo područje između rijeke Kupe i sjevernih obronaka Petrove gore. Krajem 17. stoljeća zabilježeni su brojni sporovi između grofova Draškovića i baruna Rambschüssela, kapetana Križanić Turnja, koji je prisvojio dijelove vlastelinstva Steničnjak te narušavao vlasnička prava.²⁴⁹ Među inim, predmet spora bila je eksploatacija šuma na Petrovoj gori. Sukobi su očito kulminirali krajem 1699. godine, kada su tri čete banskih postrojbi grofa Franje Krste Delišimunovića²⁵⁰ iznenadnim napadom osvojile te spalile čardak na Petrovcu.²⁵¹ Iz spomenutog spora saznajemo da su se na Petrovcu u trenutku napada (17. prosinca 1699. godine) nalazili vojnici Turanjske kapetanije. Kako je nakon napada uslijedila osveta krajiških postrojbi te su zabilježeni brojni incidenti, grof Ivan Drašković iznio je svoje pritužbe kralju Leopoldu. Odredbom sastavljenom 31. prosinca 1701. godine kralj

245 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 227.

246 HORVAT, ZORISLAV; KRUEK MILAN, 1979., 66.

247 Prema mišljenju R. Lopašića, crkva na Petrovcu bila je obnovljena nakon sklapanja mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine. Kako je u tom razdoblju Petrovac bio vojni objekt, može se zaključiti da je riječ o podacima povezanim s obnovom župne crkve Svih svetih u naselju Zlat. LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 228; LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1889., 182, 274; DOČKAL, KAMILO, 1953., 22.

248 Car Leopold je 1703. godine predmetno područje predao Kraljevini Hrvatskoj, no financijski ga je podvrgao Dvorskoj komori. MAŽURAN, IVE, 1998., 294.

249 LOPAŠIĆ, RADOŠLAV, 1895., 291.

250 Franjo Krsto Delišimunović bio je zapovjednik Kupske i Prekorske krajine te potkapetan Kraljevstva. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4503> (1. veljače 2017.)

251 GAVRILOVIĆ, SLAVKO, 1989., 64, 75 – 76.

23 Isječak karte *Augustissimo Romanor. Imperatori / Iosepho I. / Hungariae Regi Invictissimo / Mappam Hanc / Regni Hungariae* J. Ch. Müllera (prema: V. Maleković [et al.] (ur.), 1993.; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

A detail of the map *Augustissimo Romanor. Imperatori / Iosepho I. / Hungariae Regi Invictissimo / Mappam Hanc / Regni Hungariae* by J. Ch. Müller (based on: V. Maleković [et al.] (eds.), 1993; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

24 Isječak karte *Carte Particuliere De La Hongrie De La Transilvanie De La Croatie Et De La Sclavonie* G. Delislea (prema: V. Maleković [et al.] (ur.), 1993.; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

A detail of the map *Carte Particuliere De La Hongrie De La Transilvanie De La Croatie Et De La Sclavonie* by G. Delisle (based on: V. Maleković [et al.] (eds.), 1993; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

Leopold naložio je kapetanu Turnja da poštuje vlasnička prava grofova Draškovića nad vlastelinstvom Steničnjak.²⁵²

U opisu granica Banske krajine iz 1710. godine, koje je za kralja sastavio grof F. K. Delišimunović, ponovno se

252 Banski namjesnik grof Ivan Drašković podnio je pritužbu o ovoj temi 1728. godine Dvorskom ratnom vijeću, no do regulacije razgraničenja došlo je tek krajem 18. stoljeća. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 291 – 292.

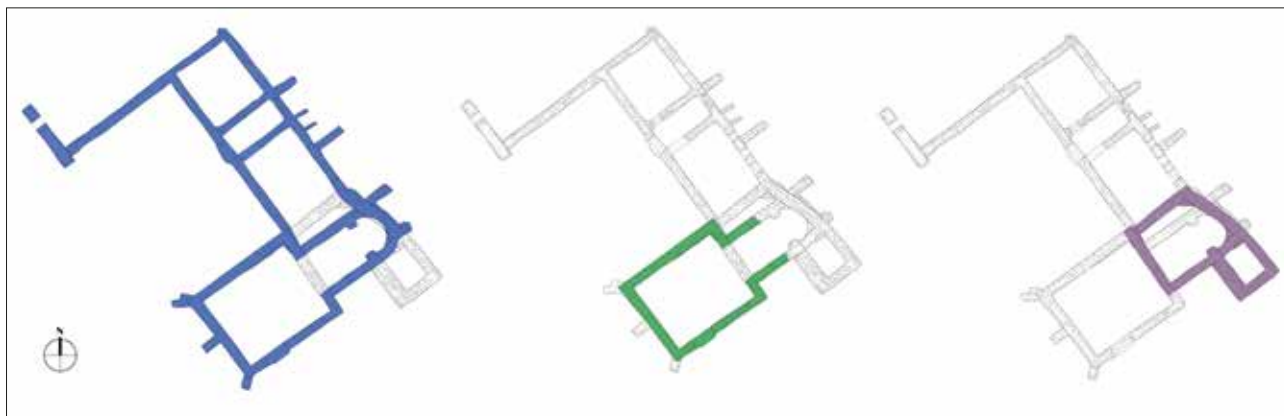
spominje Petrovac.²⁵³ Kao ishodišnu točku naveo je ostatke starog naselja ili utvrde na vrhu Petrove gore zvano Petrovac (...in vertice montis Sancti Petri, ubi cuiusdam antiquae habitationis seu arcis muri se ostendunt et ille locus Petrovac vocatur). Nadalje, grof F. K. Delišimunović spominje sukob koji je nekoliko godina ranije izbio između Karlovačkog

253 GAVRILOVIĆ, SLAVKO, 1989., 204.

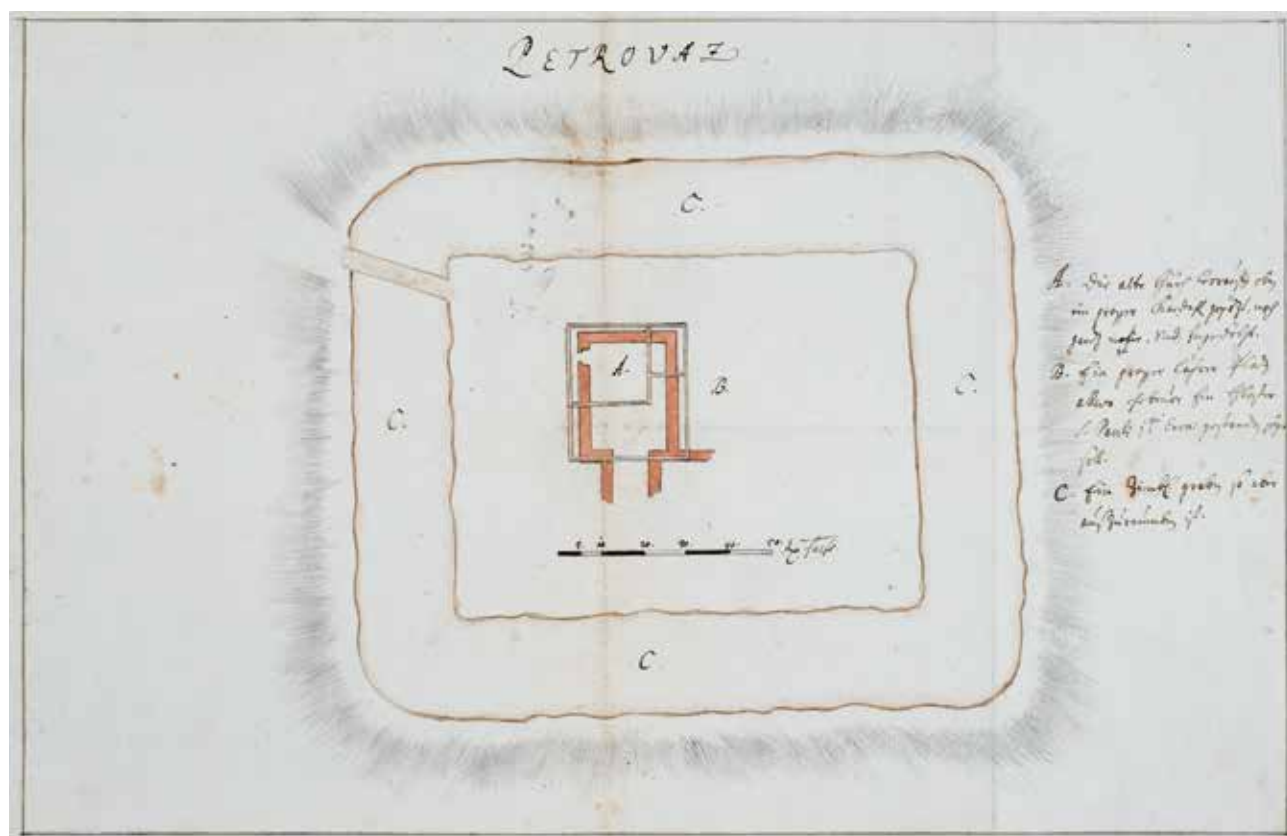
25 Karta Regnum Croatiae J. van der Bruggena i njen isječak (prema: V. Maleković [et al.] (ur.), 1993; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

The map Regnum Croatiae and a detail by J. van der Bruggen (based on: V. Maleković [et al.] (eds.), 1993; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

26 Tlocrtni shematski prikaz pavlinskog samostana sv. Petra (plavo) i njegovih kasnijih pregradnji (zeleno – čardak; ljubičasto – pravoslavni hram) (izrada: T. Pleše, 2008.)

Ground plan scheme of the Pauline monastery of St. Peter (blue) and its subsequent alterations (green - watchtower; purple - orthodox temple) (by: T. Pleše, 2008)

27 Tlocrtni prikaz petrovačkog čardaka J. F. Hollsteina (HR – HDA – 426, br. 263-10)

Ground plan of the Petrovac watchtower by J. F. Hollstein (HR – HDA – 426, no. 263-10)

generalata i Kraljevine Hrvatske (*Regni Confinia* ili Kraljevska Granica) oko Petrovca. Unatoč prosvjedima, Petrovac je popravljen te je u njemu karlovački general postavio stražare.

U vremenu između druge polovine 17. stoljeća i samog početka 18. stoljeća na ostacima lađe samostanske crkve izgrađen je krajiški čardak. Tlocrt tadašnjeg čardaka

napravio je vojni inženjer J. F. Hollstein na samom kraju 17. ili u prvim godinama 18. stoljeća.

Nakon prestanka opasnosti od osmanlijskih upada većih razmjera početkom 18. stoljeća, započeo je proces preustroja Hrvatske krajine. Nakon izvještaja ratnog zapovjedništva u Grazu iz 1725. godine, u kojem je upozoreno na loše stanje krajiškog sustava karlovačkog generalata,

28 Prikaz petrovačkog čardaka M. A. Weissa (prema: Lj. Krmpotić, 1997: 259.)

Illustration of the Petrovac watchtower by M. A. Weiss (based on: Lj. Krmpotić, 1997: 259)

u Karlovac je upućen zemaljski nadinženjer M. A. Weiss kako bi pregledao stanje utvrda.²⁵⁴ Među inim utvrdama M. A. Weiss je 1729. godine dokumentirao i petrovački čardak.

Petrovački je čardak prikazan i na (barem) četiri karte napravljene tijekom 18. stoljeća: *MAPPA / der zu Carlowitz geschlossenen / und hernach durch zwey gevollmächtigte / Commissarios vollzogenen / Kaiserlich – Türkischen / Gränzt=Scheidung, / so in dem früh-Jahr 1699. angefangenen und nach / verfließung 26. Monaten vollendet worden* J. C. Weigela iz 1702. godine, *AUGUSTISSIMO ROMANOR. IMPERATORI / IOSEPHO I. / HUNGARIAE REGI INVICTISSIMO / MAPPAM HANC / REGNI HUNGARIAE / PROPITTIS ELEMENTIS FERTILISSIMI / CUM ADIACENTIBUS REGNIS ET PROVINCIIS / NOVA ET ACCUERATIONI FORMA EX OPTIMIS SCHEDIS COLLECTAM / D. D. D. / EIUDEM S. MAIESTATIS CAMERA REGIA HUNGARICA. / A. C. MDCC. IX. / opera J. C. Mülleri S.C.M. Ingen. J. C. Müllera* iz 1709. godine, na karti *CARTE PARTICULIERE DE LA HONGRIE DE LA TRANSILVANIE DE LA CROATIE ET DE LA SLAVONIE / Dressée sur les Observations de Mr le Comte Marsili et sur plusieurs autres Memoires. / Par G. Del'isle / Premier Geographe du Roy / del Academie R.le des Sciences a Paris chez l'auteur sur le Quai l'Horloge avec Privil'. 20 May 1717 G. Delisle* iz 1717. godine, te na karti *REGNUM CROATIAE 1737*. J. van der Bruggena iz 1737. godine (sl. 22 - 25).

O OBLIKOVANJU PETROVAČKOG ČARDAKA

Tijekom druge polovine 17. stoljeća ili najkasnije na samom početku 18. stoljeća izvedeni su građevinski radovi

kojima je bivša samostanska crkva preoblikovana u čardak (sl. 26). Za gradnju čardaka u cijelosti je bila iskorištena postojeća struktura lađe, uključujući i poziciju ulaza na južnom dijelu jugoistočnog pročelja. Na tlocrtu J. F. Hollsteina tlocrtu vidljiv je i građevinski raspored prostorija na gornjoj etaži objekta²⁵⁵ (sl. 27). Ujedno je na tom prikazu uz obrambeni objekt vidljiv i širi prostor bivšeg samostana, uključujući jarak i nasip. Čardak je prikazan i na crtežu zemaljskog nadinženjera M. A. Weissa iz 1729. godine²⁵⁶ (sl. 28). Na njemu je vidljivo da su ostatci zapadnih zidova svetišta bili iskorišteni kao temelji za trijem s krovom na dvije vode koji su nosila četiri (drvena) stupa. Nadalje, na crtežu M. A. Weissa su u gornjem dijelu zida, neposredno ispod zone krovišta na četiri vode, vidljive kruškaste puškarnice. Kako tijekom istraživanja nije pronađena niti jedna takva profilacija, može se pretpostaviti da su i one bile izrađene od drva. Treći (prema dostupnoj literaturi poznati) prikaz petrovačkog čardaka nepoznatog autora i datacije u znatnoj se mjeri razlikuje od gore spomenutih: na njemu je gornja etaža masivnog čardaka zidana, krovšte je šatorasto, a ulaz je prikazan na sredini (vjerojatno jugoistočnog) pročelja.²⁵⁷ Prema rezultatima povijesnih i arhivskih istraživanja, ovaj posljednji prikaz čardaka valja razmatrati s velikim oprezom te pretpostaviti da autor nije vidio objekt, nego ga je precrtao prema jednom od dvaju ranijih prikaza.

255 HR – HDA – 426 (br. 263-10).

256 HORVA, ZORISLAV 1979., 65 – 66; DEÁK, ANTAL ANDRÁS; LAPAINE, MILJENKO; KLJAJIĆ, IVKA, 2004., 79; KRUHEK, MILAN, 2005., 21 – 23; KRMPOTIĆ, LJUDEVIT, 1997., 259.

257 KRUHEK, MILAN, 1995., 108.

254 HOLJEVAC, ŽELJKO; MOAČANIN, NENAD, 2007., 36.

O pronađenim nalazima kasnosrednjovjekovnog i ranonovovjekovnog konteksta

O ISTRAŽENIM GROBOVIMA

Na prostoru uz jugoistočnog pročelja lađe i u svetištu samostanske crkve pronađeno je sveukupno dvadeset kosturnih ukopa.²⁵⁸ Uz temelje jugoistočnog pročelja lađe samostanske crkve istraženo je trinaest grobova, od čega su u osam bila pokopana djeca.²⁵⁹ Svi grobovi bili su (osim G 7 i 8) pravilno orijentirani, ukopani u zdravicu bez preslojavanja te s vrlo malim međusobnim razmacima. Ovakav razmještaj navodi na pretpostavku da su grobovi bili na neki način obilježeni. Istražene grobove nije moguće sa sigurnošću datirati²⁶⁰ (sl. 29).

258 Tijekom istraživanja te u postistraživačkoj obradi podataka nije postojala mogućnost antropološke analize pronađenog ljudskog osteološkog materijala. No, svi su istraženi kosturi detaljno fotografski dokumentirani. Prema tim je materijalima 2016. godine dr. sc. Mario Novak napravio osnovnu antropološku analizu.

259 Podatci o pokojnicima prikupljeni prema fotodokumentaciji su kako slijedi: G1 – dijete staro od 10 do 13 godina u trenutku smrti; G2 – dijete staro od 1,5 do 3 godine u trenutku smrti; G3 – dijete staro od 3,5 do 5,5 godina u trenutku smrti; G4 – dijete staro od 3 do 4,5 godine u trenutku smrti; G5 – odrasla osoba vjerojatno starije dobi, najvjerojatnije muškarac; G6 – odrasla osoba srednje dobi, spol nije moguće odrediti; G8 – dijete staro od 3 do 6 mjeseci u trenutku smrti; G9 – dijete staro od 4 do 6 godina u trenutku smrti; G10 – dijete staro od 2,5 do 4 godine u trenutku smrti; G11 – dijete staro od 2,5 do 4 godine u trenutku smrti; G18 – odrasla osoba srednje ili starije dobi, najvjerojatnije muškarac; G19 – odrasla osoba srednje ili starije dobi, vjerojatno žena, s uočenim degenerativnim osteoartritisom na kralješcima.

260 Datiranje ovih grobova u novi vijek moguće je samo prema široj kontekstualizaciji, na osnovi pokapanja djece s novcem kao grobnim prilogom (iako je novac u ovom slučaju rimski) te prema njihovom položaju u odnosu na sakralni objekt (koji tada više nije bio u sakralnoj funkciji). Velik broj ukopa djece uz jugoistočno pročelje (bivše) crkve oprezno se može protumačiti osiguravanjem dodatnih blagoslova i zaštite – izborom „svijetle” strane objekta te zone koju je natkrivala streha, a s koje se slijevala „posvećena” kišnica s crkvenog krova. Kao temeljito obrađeni primjer mogu se navesti dječji grobovi istraženi na nalazištu Crkvari – crkva sv. Lovre kod Orahovice. TKALČEC, TATJANA, 2016., 161–201. Prema mišljenju S. Krznara, polaganje novca u grob smatralo se poganskim običajem koji je crkva zabranjivala, no on je ostao ukorijenjen u paralelnom sustavu vjerovanja te je dobio kršćanske konotacije. Prema narodnom vjerovanju kovanica je služila kao nagrada za prijevoz na otok blaženih ili za otkup mjesta na drugome svijetu. KRZNAR, SINIŠA, 2012., 476.

U svega tri groba (G 1, 5 i 6) pronađeni su nalazi: drvena zrna (devet komada u G1, jedan komad u G5 te 5 komada u G6) i jako istrošeni rimski novac iz 4. stoljeća (1 komad u G1²⁶¹, 2 komada u G5²⁶² te jedan komad u G6²⁶³).²⁶⁴ Nalaz rimskog novca u grobovima može se povezati sa skupnim nalazom (na što upućuje jednako stanje istrošenosti) koji je mogao biti pronađen ili na prostoru samog samostana ili u okolici, na jednoj od (pretpostavljenih) rimskih kontrolnih točki. Kao rijetke (objavljene) primjere prilaganja neprobušenog rimskog novca u kasnosrednjovjekovnim odnosno ranonovovjekovnim grobovima treba navesti nalaze iz Koprivne i Velike Crljivice.²⁶⁵

Drugu grupu nalaza čine drvena, malena zrna za koje se može pretpostaviti da su bila dijelovi krunica. Takav tip zrna teško je uže datirati radi materijala od kojega su izrađena (drvo), a koji je bio lako obradiv i znatno jeftiniji od npr. staklene paste, te stoga i često upotrebljavan.²⁶⁶ Radi navedenih podataka, *taqn* istraženih grobova može

261 Novac Konstancija II. Constantius II. (337–361); b.l. (337–361); AE, Cohen vii.447.47; Pop.: Zaogruto poprsje cara d.; glava ovjenčana. Rv.: FEL TEMP REPARATIO.; Tip: Vojnik s kacigom l., štit na l. ruci, d. rukom kopljem probada palog jahača koji se okreće prema napadaču ispružene lijeve ruke; na zemlji d. štit. Dim.: 13 mm. Težina: 0.62 g. Pol. kal.: 12. Vrlo jako istrošen.

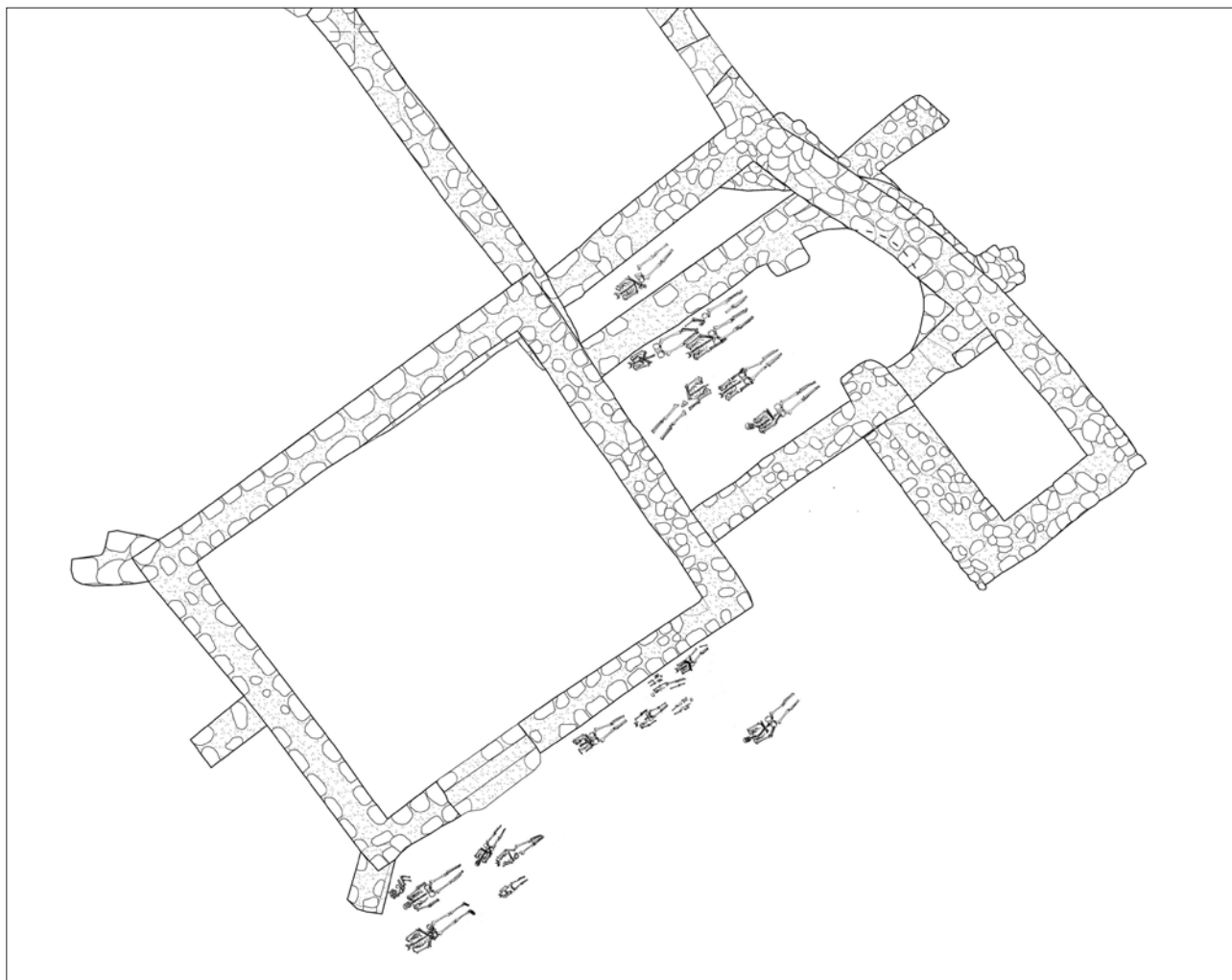
262 Rimski novac. Rim, 3.–4. st.; AE; Pop.: Glava cara d. Dim.: 12 x 11 mm. Težina: 0.51 g. Pol. kal.: 13. Jako istrošen. Rimski novac. Rim, 4. st.; AE; Pop.: Poprsje cara d. Dim.: 16 mm. Težina: 1.55 g. Pol. kal.: 13. Jako istrošen.

263 Rimski novac. Rim, 4. st.; AE; Pop.: Poprsje cara d. Dim.: 16 x 14 mm. Težina: 1.77 g. Pol. kal.: 13. Jako istrošen.

264 Pronađeni novac datirali su dr. sc. Ivan Mirnik i dr. sc. Tomislav Bilić (Arheološki muzej u Zagrebu).

265 GJURAŠIN, HRVOJE, 2005., 168 – 170; GUDELJ, LJUBOMIR, 2005., 202 – 203.

266 AZINOVIĆ BEBEK, ANA, 2012., 238; KRZNAR, SINIŠA, 2012., 117, 127.

29 Isječak tlocrta pavlinskog samostana sv. Petra i njegovih kasnijih pregradnji s ucrtanim istraženim grobovima (crtež: T. Pleše, 2007.)

A detail of a ground plan of the Pauline monastery of St. Peter and its subsequent alterations with positions of excavated graves (drawing by: T. Pleše, 2007)

se odrediti u vrijeme osnutka samostana, a *tpqn* u prvu polovinu 19. stoljeća.

Na prostoru svetišta crkve istraženo je sedam grobova odraslih osoba. Prema mjestu i dubini ukopa istražene se grobove može podijeliti u dvije skupine. U prvu grupu mogu se uvrstiti grobovi ukopani u sredini svetišta (G 14, 15, 17 i 20)²⁶⁷. Svi su neporemećeni, ukopani u zdravicu, bez nalaza i pravilno orijentirani. S obzirom na mjesto njihova ukopa u svetištu, može se pretpostaviti da su to bili zlatiski redovnici ili pokrovitelji, a što upućuje na njihovo datiranje u vrijeme od početka 14. do prve četvrtine 16.

.....
267 Podatci o pokojnicima prikupljeni prema fotodokumentaciji su kako slijedi: G14 – odrasla osoba srednje ili starije dobi, najvjerojatnije muškarac; G15 – odrasla osoba, spol nije moguće odrediti; G17 – odrasla osoba srednje dobi (oko 40 godina starosti), najvjerojatnije muškarac; G20 – odrasla osoba starije dobi (iznad 45 godina starosti), najvjerojatnije muškarac, s uočenim degenerativnim osteoartritisom na kralješcima, te sa zaživotnim gubitkom zuba i kompliciranom frakturom desne ključne kosti.

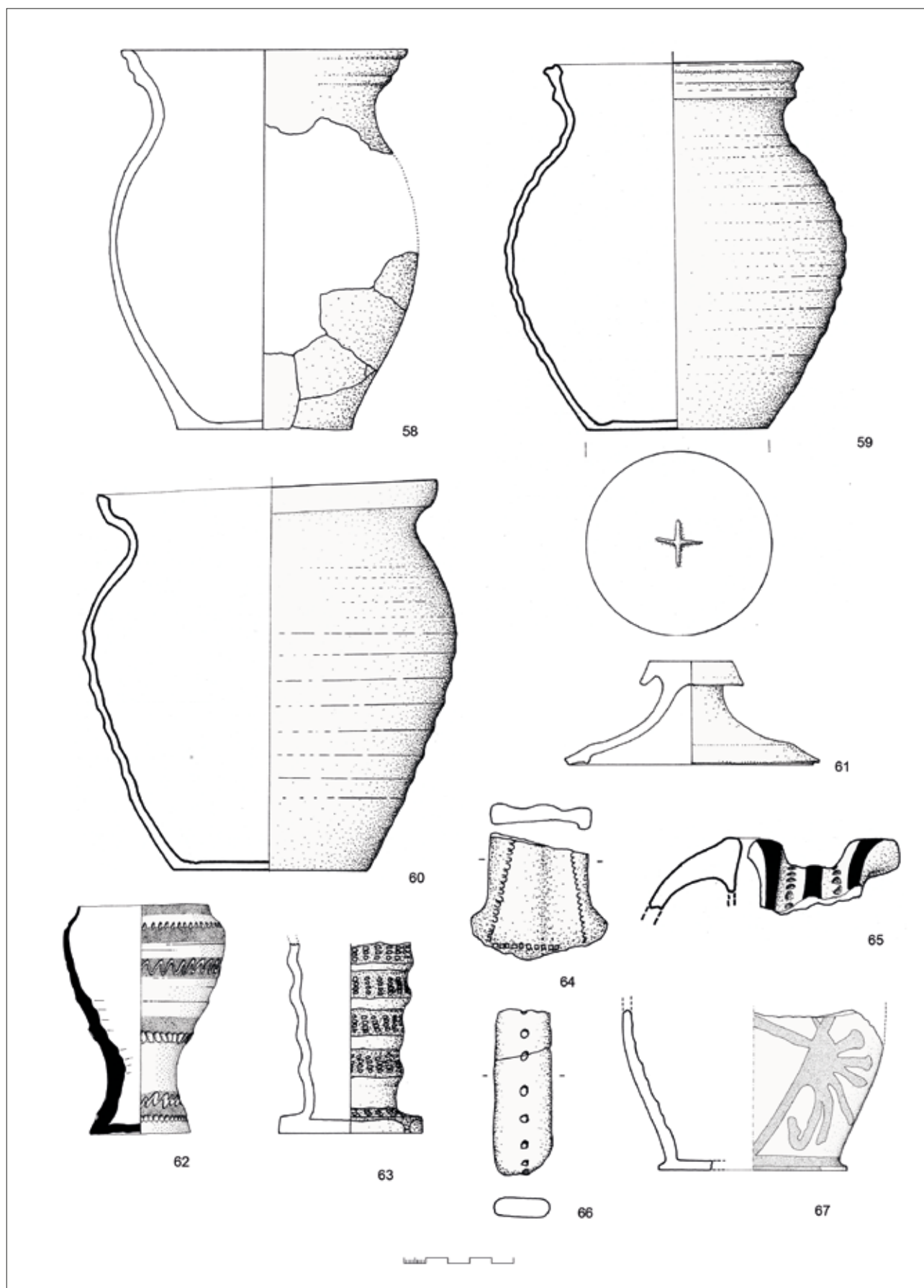
stoljeća. Drugu grupu čine grobovi G 12, G 13 i G 16.²⁶⁸

Svi su ukopani u višem sloju od G 14, 15, 17 i 20, a svaki svojim položajem upućuje na kasnije datiranje od grobova iz prve skupine. Niti u ovim grobovima nije bilo nalaza, što otežava njihovo datiranje. Stoga ih se može s oprezom datirati u vrijeme od sredine 16. stoljeća do prije početka 19. stoljeća.

O KERAMIČKIM I KOVINSKIM NALAZIMA

Osim manje količine ulomaka kasnobrončanodobne, rimske te ranosrednjovjekovne keramike, najzastupljenija je (očekivano) ona kasnosrednjovjekovna. Kako nije bilo moguće stratigrafijom vremenski opredijeliti nalaze,

.....
268 Podatci o pokojnicima prikupljeni prema fotodokumentaciji su kako slijedi: G12 – odrasla osoba, starije dobi (iznad 45 godina starosti), najvjerojatnije muškarac, degenerativni osteoartritis na kralješcima i križnoj kosti; G13 – odrasla osoba mlađe ili srednje dobi (ispod 40 godina starosti), najvjerojatnije muškarac; G16 – odrasla osoba mlađe ili srednje dobi, najvjerojatnije muškarac.

30 Kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Galić, M. Krmpotić, T. Pleše, 2008.)
 Late medieval and early modern pottery found at Mali Petrovac (drawing by: M. Galić, M. Krmpotić, T. Pleše, 2008)

korištena je metoda usporedbe oblika i ukrasa sa sličnim nalazima s drugih nalazišta u Hrvatskoj i bližoj okolici. Stoga je pregled keramičkih nalaza predstavljen podjelama nalaza po njihovoj funkcionalnosti i obliku. Metoda uspoređivanja je legitiman način obrade materijala, ali iako daje rezultate, ima i velikih ograničenja, što su prepoznali i drugi istraživači materijala razvijenog i kasnog srednjeg vijeka te novog vijeka.²⁶⁹

Najbrojniji pronađeni oblik kuhinjske keramike u zlatkom samostanu jest lonac. Ovaj tip keramike svojim je oblikom bio najpogodniji za pripremu, posluživanje i skladištenje hrane.²⁷⁰ Oblik lonca za kuhanje u mnogočemu je uvjetovan kulturom življenja, točnije opremom kuhinje.²⁷¹ Za razliku od ranijih lonaca, ovi kasniji, korišteni u vrijeme funkcioniranja samostana, su posude tanjih stijenki, oblika prilagođenih novim kuhinjskim uvjetima te bogatstvo u izvedbi oboda kao i drugi način ukrašavanja. Prema načinu oblikovanja moguće ih je podijeliti u nekoliko grupa.

Lonci trakasto profiliranog oboda srodni su onima pronađenim na starom gradu nad Podbočjem i beogradskoj tvrđavi (druga polovina 15. stoljeća)²⁷², a slične karakteristike imaju oni pronađeni u Ormožu, u burgu Vrbovcu te u slavonskom kasnosrednjovjekovnom selu Josipovac – Seliste (15. i prva polovina 16. stoljeća)²⁷³ (sl. 13: 57). Loncu višestruko profiliranog oboda i izduženog vrata analogije nalazimo također u Sloveniji, u materijalu iz 14. i 15. stoljeća pronađenom u Otoku pri Dobravi, Gradu na Goričkom i Starom gradu nad Podbočjem (sl. 30: 58).²⁷⁴

Oblik okruglog lonca izrazito profiliranog oboda istovjetan je stenjevečkom primjerku datiranom u 14. stoljeće²⁷⁵ (sl. 30: 59). Gotovo identično izveden obod nađen je u naselju Stari Perkovci – Debela šuma (14. stoljeće)²⁷⁶, iako na drugačije izvedenom loncu, šireg otvora recipijenta. Srodni primjeri lonca s jednostavno izvedenim obodom i otvora tek malo užeg od promjera trbuha pronađeni su u zemunskoj tvrđavi (13. i 14. stoljeće)²⁷⁷, u kući s ognjištem s podravskog nalazišta Torčec – Rudičevo (prema radiokarbonskoj analizi iz sredine 13. do početka 14. stoljeća, a autorica ga određuje kao tip VI, tj. oblik kaleža)²⁷⁸,

u objektu II. faze nalazišta Stari Perkovci – Debela šuma (14. stoljeće)²⁷⁹, na beogradskoj tvrđavi²⁸⁰ (prva polovina 15. stoljeća), na burgu Vrbovec (kraj 15. stoljeća)²⁸¹, te u III. fazi naselja Stari Perkovci – Debela šuma (15. i prva polovina 16. stoljeća)²⁸² (sl. 30: 60).

Prevladavaju neukrašeni lonci, dok se od ukrasa najčešće koristi prekrivanje trbuha posude žlijebovima tj. rebrima. Ovakvo ukrašavanje bilo je rašireno po cijelom području srednje Europe: od češkog Stříbra (zadnja četvrtina 13. stoljeća)²⁸³, Malinné (datiranje prema nalazu groša Vaclava II. poslije početka 14. stoljeća)²⁸⁴, Ch'labe (nalaz iz objekta 19 datiran je od druge polovine 14. do 15. stoljeća)²⁸⁵, do Ormoža (15. stoljeće)²⁸⁶ i Budima (14. stoljeće)²⁸⁷. S područja Hrvatske na jednak način ukrašeni su lonci iz zagrebačkog Stenjeveca (14. stoljeće)²⁸⁸ te s nalazišta Velika Gorica – Šepkovića²⁸⁹ (primjer iz bunara 7 okvirno datiran od 13. do 15. stoljeća). Rjeđe su lonci bili ukrašeni urezanim paralelnim linijama, ukrasom izvedenim kotačićem i urezanom jednostrukom valovnicom.

Pronađeno je nekoliko tipova poklopaca. Svi pripadaju tipovima blago zaobljenog ili ravnog trbuha s dugmetastom drškom. Pretpostavlja se da je ovaj oblik poklopca baštinen još iz antike te je kroz stoljeća proživljavao samo male promjene.²⁹⁰ Učestalo su se koristili od 13. stoljeća, pri čemu su oni s konusnim tijelom kasniji od onih s plosnatim.²⁹¹ Svi su zlatiski primjerci ravnog ruba osim jednog koji je profiliran, a koji ima analogije u onima pronađenim u Ormožu i Celju (15. stoljeće) (sl. 30: 61).²⁹²

U stolnu keramiku uvrštavamo oblike posuđa korištene za konzumaciju jela i pića, a oblikovno joj pripadaju čaše, vrčevi, boce, zdjele i tanjuri. Stolna keramika ima također svoju funkcionalnu značajku u vidu iznošenja hrane i pića na stol. Njena osobitost je kvaliteta izrade te reprezentativnost koja ukazuje na ekonomsku moć korisnika te na njegov društveni status.²⁹³

Najbrojniji nalazi stolnog posuđa pripadaju ulomcima čaša ili pehara (sl. 30: 62 – 67). Posude za piće, oblikovane

269 PREDOVNIK, KATARINA, 2006., 183.

270 BAJALLOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, MARIJA, 1981., 41; ŠTULAR, BENJAMIN, 2005., 83.

271 ŠTULAR, BENJAMIN, 2005., 83.

272 PREDOVNIK, KATARINA, 2003., kat. br. 204, 280; BIKIĆ, VESNA, 1994., 75-77, sl. 28/4.

273 TOMANIĆ-JEVREMOV, MARJANA, 1997., kat. br. 64; TKALČEC, TATJANA, 2010a., 41, kat. br. 247; ŠIŠA-VIVEK, MARIJA, 2012., 119, kat. br. 421.

274 ŠRIBAR, VINKO VILI 1972: T. 133: 365; KERMAN, BRANKO, 1997., 146 – 147, kat. br. 14; PREDOVNIK, KATARINA, 2003., 41, kat. br. 142.

275 BUNČIĆ, MAJA, 2010., kat. 90, sl. 4.

276 ŠIŠA-VIVEK, MARIJA, 2012., 58, kat. 109.

277 BAJALLOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, MARIJA, 1981., 128, T. 49: 1.

278 SEKELJ IVANČAN, TAJANA, 2010., 137, kat. br. 515.

279 ŠIŠA-VIVEK, MARIJA, 2012., 55, kat. br. 56.

280 BIKIĆ, VESNA, 1994., 75 – 77, sl. 28/3.

281 TKALČEC, TATJANA, 2010., 68, kat. br. 149.

282 Isto, 109.

283 RADOMĚRSKÝ, PAVEL; RICHTER, MIROSLAV, 1974., 80; kat. br. 32.

284 Isto, 81, 88; kat. br. 46, 49.

285 HANULIAK, MILAN, 1989., 169; T. 9: 15.

286 TOMANIĆ-JEVREMOV, MIRJANA, 1997., kat. br. 25.

287 HOLL, IMRE, 1966., abb. 34.

288 BUNČIĆ, MAJA, 2010., 76; kat. br. 16, 17, 90 – 92.

289 BUGAR, ALEKSANDRA, 2011., T. 3: 1.

290 BAJALLOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, MARIJA, 1981., 51.

291 BUGAR, ALEKSANDRA, 2011., 171.

292 TOMANIĆ-JEVREMOV, MARIJA, 1997: kat. br. 28; GUŠTIN MITJA [et al.], 2001., kat. br. 161.

293 SEKELJ IVANČAN, TAJANA; TKALČEC, TATJANA, 2003., 30.

kao čaše ili lončići, napravljene od drva, gline, stakla ili kovine, bile su u srednjem vijeku sastavni dio stolnog posuđa i obavezno pomagalo kod svečanog ili religioznog obreda.²⁹⁴ Oblik keramičkih čaša nastao je po uzoru na staklene pret-hodnike.²⁹⁵ U srednjoj Europi keramičke čaše i pehari česta su pojava od 14. i prve polovine 15. stoljeća, dok su se u zemljama zapadne Europe koristili još od 12. stoljeća.²⁹⁶

Čaše oker-narančaste boje oksidacijski su pečene, iako ima i primjeraka pečenih redukcijski da bi na kraju bile izložene oksidacijskoj atmosferi. Izrađene su od gline s primjesom sitnih kamenčića. Ovdje valja izdvojiti čašu na visokoj nozi, ukrašenu kombinacijom nizova crveno slikanih linija te kosih uboda i urezanih valovnica. Iako za ovu čašu nisu u dostupnoj literaturi pronađene analogije, sukladno načinu ukrašavanja moguće ju je datirati od druge polovine 15. do u 16. stoljeće (sl. 30: 62).

Oblikom se ističe ulomak izrazito izduženog oblika na širokoj nozi, ukrašen rebrenjem i kotačićem te crvenim slikanjem (sl. 30: 63). Način ukrašavanja te naglašena, okomita os tijela karakteristični su za drugu polovinu ili kraj 15. stoljeća.²⁹⁷ Izdužene gotičke čaše pronađene na Garić-gradu ukazuju na loštičke utjecaje pri izradi ovakvog tipa stolnog posuđa.²⁹⁸

U skupinu posuda za posluživanje tekućina pripadaju i vrčevi te boce. Ručke vrčeva ukrašavane su na različite načine, a ponekad su same bile nosioci ukrasa (prvi primjeri su oni austrijski, datirani su u 13. stoljeće).²⁹⁹ Ulomak ukrašen točkastim ukrasom izvedenim po rubu ručke *per analogiam* s nalazom s Čanjeva može se datirati u 15. stoljeće³⁰⁰ (sl. 30: 64). Ukrasom se ističe ručka ukrašena kombinacijom dvaju redova točkastih uboda i triju crveno slikanih linija, a srodni primjerci pronađeni su na Budimu (14. stoljeće)³⁰¹ te na starom gradu Bariloviću (kraj 15. i 16. stoljeće)³⁰² (sl. 30: 65). Ručka ukrašena točkastim nizom po sredini pak ima analogiju u primjerku pronađenom u Ormožu³⁰³ (sl. 30: 66).

Crveno slikani vrčevi poznati su dio repertoara stolnog posuđa od sredine 13. stoljeća, a korišteni su i tijekom sljedećih stoljeća.³⁰⁴ U grupu oksidacijski pečene keramičke oker boje od dobro pročišćene gline te ukrašene crveno slikanim linijama pripada i zlatki ulomak vrča (sl. 30: 67).

Zlatki pak primjerci vrčeva s mrežastim motivom linija koji je karakterističan za 15. i 16. stoljeće imaju analogije s nalazima zastupljenima na Ružica gradu³⁰⁵, Vrbovcu³⁰⁶, Suhopolju – Kliškovcu³⁰⁷, Beketincima – Bentežu³⁰⁸.

Gornji pojas unutarnjeg dijela duboke zdjele oslikan je žutom i oker bojom te dodatno ukrašen viticama izvedenima bijelom engobom (sl. 31: 68). Cijela je površina premazana bezbojnom olovnom glazurom. Na jednak je način oblikovan i ukrašen tanjur pronađen na Ružica gradu (16. – 17. stoljeće)³⁰⁹, a zdjele ovog tipa korištene su u vojno-krajiškoj fazi (17. – 19. stoljeće) staroga grada Barilovića.³¹⁰

Pronađeni ulomci vrčeva iz porodice cvjetne gotike (*gotico floreale*) mogu se datirati u prvu polovinu 16. stoljeća³¹¹. Ovi vrčevi vremenski i tipološki pripadaju strogo stilu majolike koji karakterizira opadanje kvalitete uslijed porasta proizvodnje. Ulomci vrčeva s Malog Petrovca ukrašeni su uobičajenim motivima (središnji medaljon okružen motivom ljestava koji se pruža od noge do izljeva posuda te lepezaste palmete), no za razliku od ranijih jednobojskih vrčeva prilikom ukrašavanja središnjeg medaljona korištene su različite boje.³¹²

Od tehničke keramike pronađeni su isključivo ulomci pećnjaka koji većinom pripadaju skupini jednostavnih čašastih ili cilindričnih pećnjaka bez ukrasa.³¹³ Svi su izrađeni od gline s primjesama pijeska i sitnih kamenčića. Pećnjaci ovog tipa širi su u gornjem dijelu, tj. prema otvoru. Otvori su izvedeni različitim obodima. Svi su zadebljani, a razlikuju se prema oblikovanju gornjeg ruba: odrezan prema unutra (sl. 31: 70), prema van i s plitkim žlijebom. Neki primjerci imaju izraženo plastično rebro na stijenkama iznad sredine visine, dok su kod drugih stijenke blago valovito profilirane. Dio pronađenih pećnjaka na dnu ima oznake u obliku križa ili slova X.³¹⁴

Pronađeno je i nekoliko ulomaka tzv. turbanastih, mastih tj. lukovičastih³¹⁵ pećnjaka (sl. 31: 69). Ovi pećnjaci uvršteni su u tip zatvorenih pećnjaka prema van, a na području srednjovjekovne Slavonije pronađeni su na

294 GUŠTIN, MITJA, 2001.a., 139.

295 BAJALLOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, MARIJA, 1981., 65.

296 BERANOVÁ, MAGDALENA, 1996., 516.

297 SEKELJ IVANČAN, TAJANA; TKALČEC, TATJANA, 2002., 177.

298 SEKELJ IVANČAN, TAJANA; TKALČEC TATJANA, 2003., 32, T. 1: 1–2.

299 HOLL, IMRE, 1966., 16.

300 ČIMIN, ROBERT, 2008., 129, T. 16: 16.

301 HOLL, IMRE, 1966., abb. 23.

302 KRMPOTIĆ, MARIJANA, 2014., 81, T. 26/296.

303 TOMANIĆ-JEVREMOV, MARJANA, 1997., kat. br. 44.

304 HOLL, IMRE, 2005., 322 – 327, abb. 13; BUNČIĆ MAJA, 2010., 79.

305 RADIĆ, MLADEN; BOJČIĆ, ZVONKO, 2004., 187 – 188.

306 TKALČEC, TATJANA, 2010., 72, kat. br. 264.

307 JELINČIĆ, KRISTINA, 2011., 51, sl. 28.

308 MINICHREITER, KORNELIJA; MARKOVIĆ, ZORKO, 2013., 240, T. 38: 41.

309 RADIĆ, MLADEN; BOJČIĆ, ZVONKO, 2004., 202, kat. br. 401.

310 KRMPOTIĆ, MARIJANA, 2014., 84, T. 33: 395.

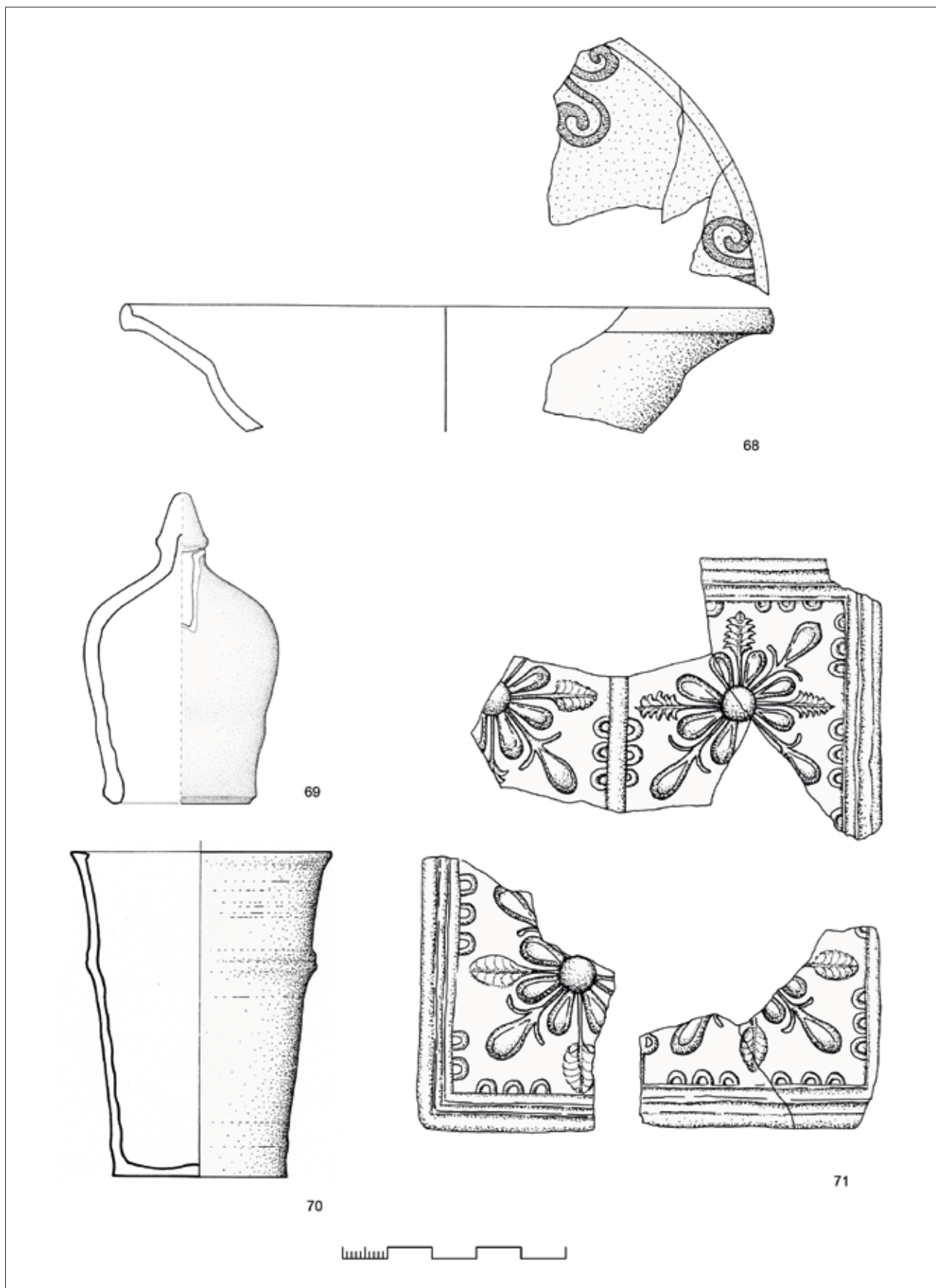
311 ČIMIN, ROBERT, 2008.b., 21; KRMPOTIĆ MARIJANA, 2014., 79.

312 ČIMIN, ROBERT, 2008.b., 21, 64 – 66.

313 Prema ŠIŠA-VIVEK, MARIJA, 2012., 149, 200.

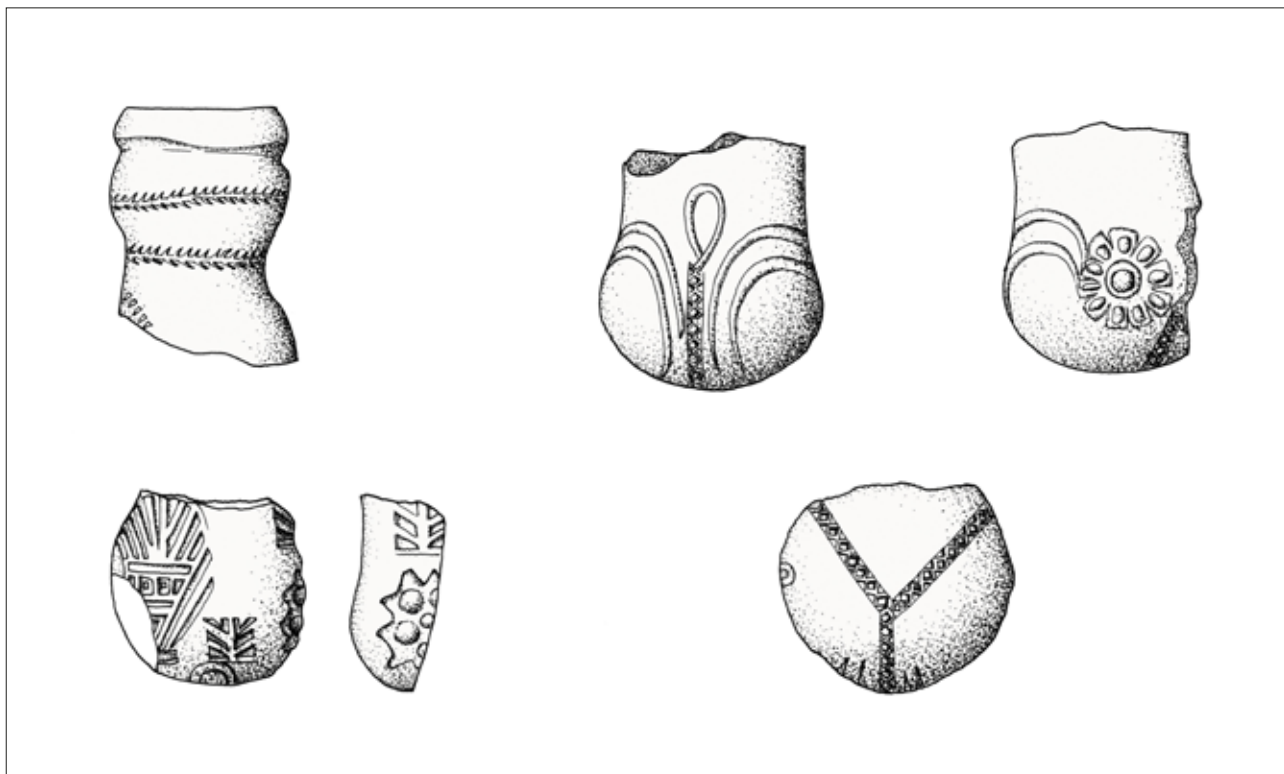
314 Prilikom istraživanja 1987. i 1988. pronađena je veća količina čašastih pećnjaka na području samostanske crkve. KRUIHEK, MILAN, 1987. – 1988.

315 TOMIČIĆ, ŽELJKO [et al.], 2001., 266.; ŠIŠA-VIVEK, MARIJA, 2012., 149, 200.

31 Kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Galić, M. Krmpotić, T. Pleše, 2008.)

Late medieval and early modern pottery found at Mali Petrovac (drawing by: M. Galić, M. Krmpotić, T. Pleše, 2008)

32 Glave lula pronađene na Malom Petrovcu (crtež: T. Pleše, 2008.)

Smoking pipe bowls found at Mali Petrovac (drawing by: T. Pleše, 2008)

33 Kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni konzervirani i restaurirani keramički nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (foto: J. Škudar, 2009.; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

Conserved late medieval and early modern pottery found at Mali Petrovac (photo by: J. Škudar, 2009; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

Garić-gradu³¹⁶, burgu Vrbovcu³¹⁷ i benediktinskoj opatiji sv. Mihovila u Rudini³¹⁸. Korišteni su na području cijele srednje Europe od 14. do 16. stoljeća.³¹⁹

Među ostalim tipovima pećnjaka pronađenih tijekom istraživanja 2006. i 2007. godine ističu se ulomci pećnjaka s prednjom dekorativnom pločom na kojoj su u

plitkom reljefu izvedeni vegetabilni motivi, a površina je bila prekrivena zelenom glazurom (sl. 31: 71). Ulomci pećnjaka s identično izvedenim ukrasima pronađeni su na starom gradu Bariloviću.³²⁰ Ovakav način ukrašavanja postao je omiljen u doba renesanse, ali ostao je u upotrebi i kasnije.³²¹

316 BOBOVEC, ANA, 1992., 22, T. 1 – 2.

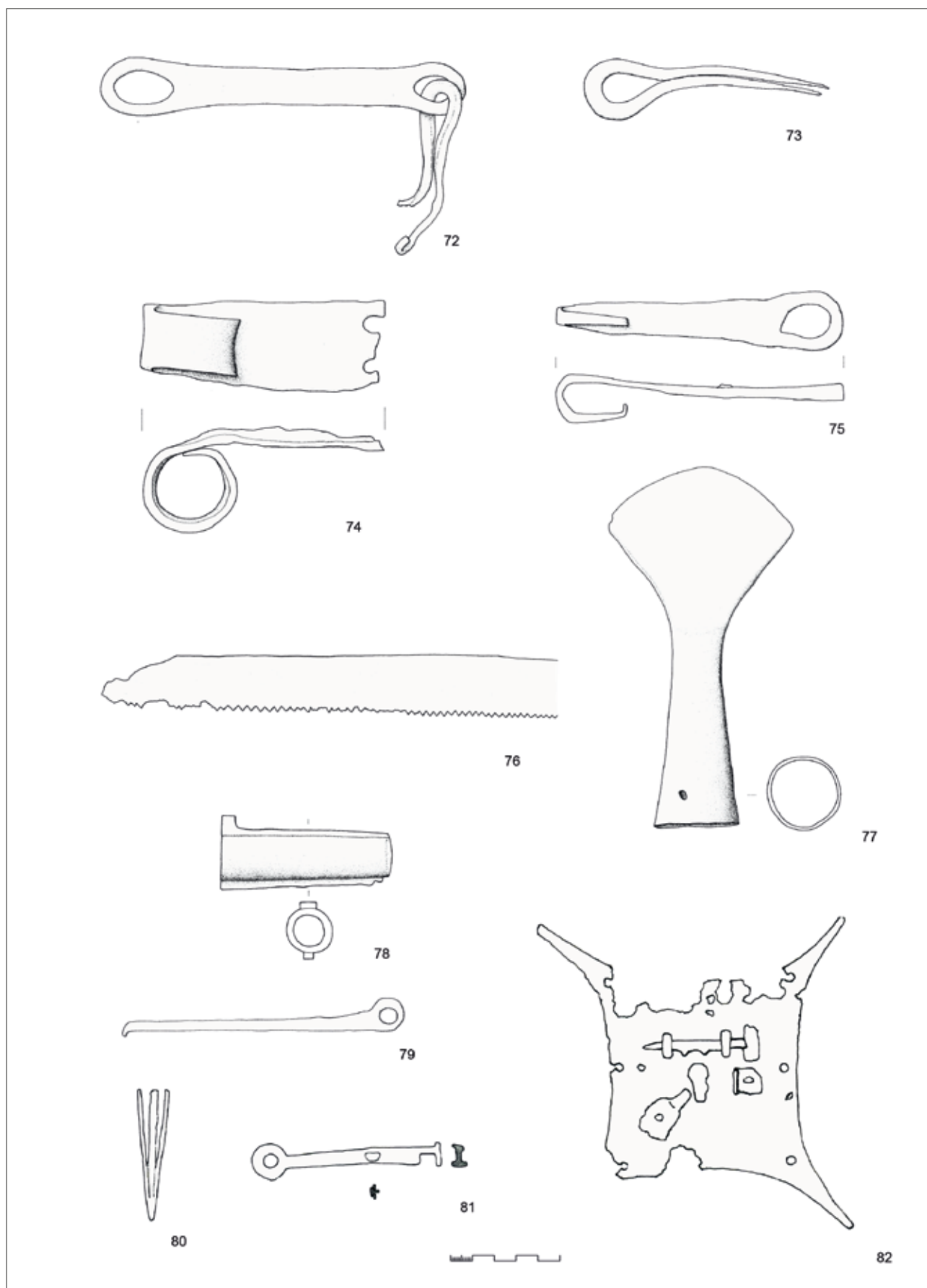
317 TOMIČIĆ, ŽELJKO [et al.], 2001., 267, sl. 14, 15.

318 PAVLIČIĆ, MIRELA, 2012., 236.

319 MAŠIĆ, BORIS, 2002., 20.

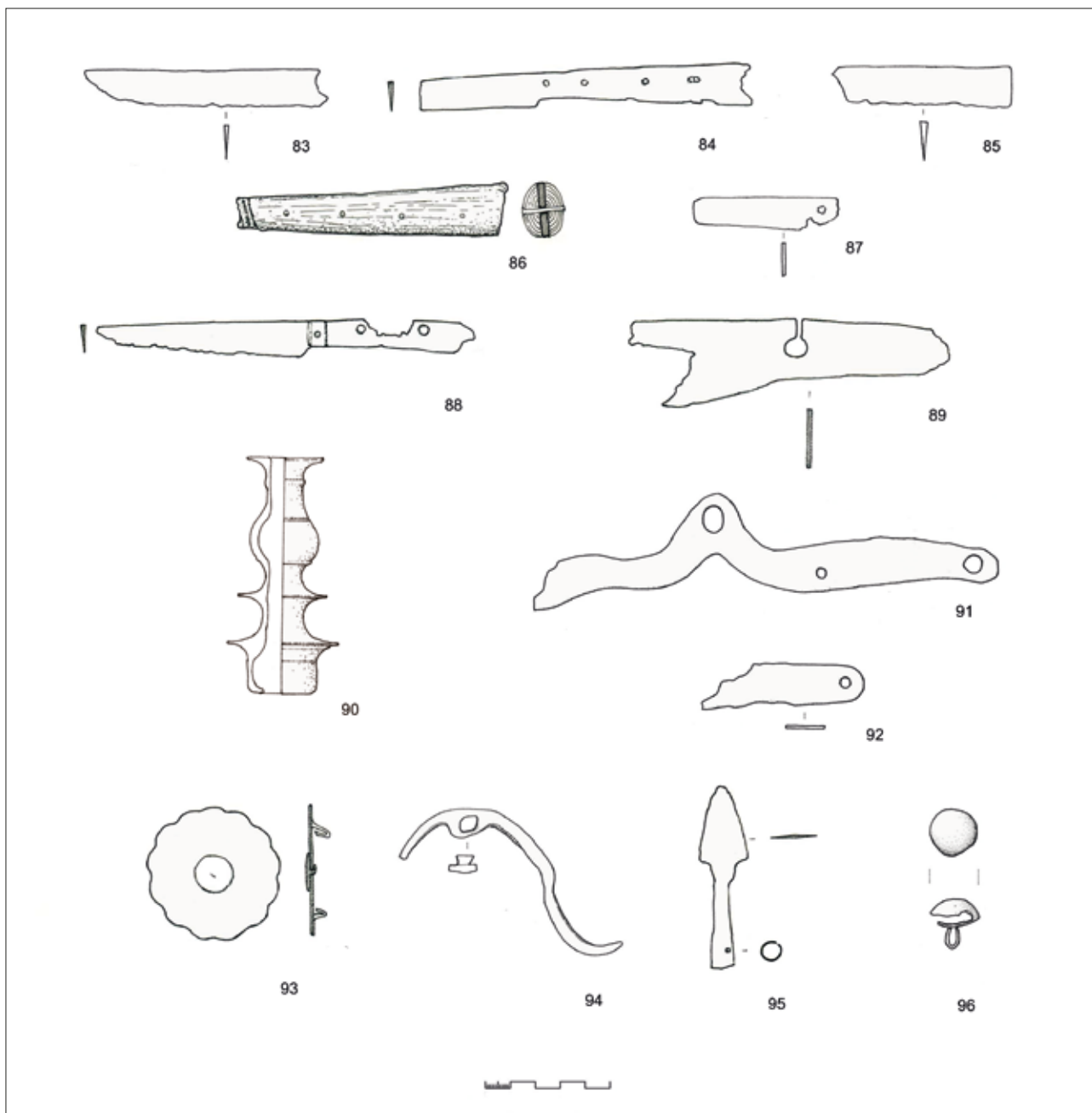
320 KRMPOTIĆ, MARIJANA, 2014., T. 56/691, 692.

321 Tijekom prvih arheoloških istraživanja samostana (prostor samostanske crkve) pronađena je i veća količina pećnjaka s vegetabilnim motivima. KRUHEK, MILAN, 1987. –1988.; PLEŠE, TAJANA, 2011., 330.

34 Kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni metalni nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Krmpotić, 2009.)

Late medieval and early modern metal finds from Mali Petrovac (drawing by: M. Krmpotić, 2009)

35 Kasnosrednjovjekovni i ranonovovjekovni metalni nalazi pronađeni na Malom Petrovcu (crtež: M. Krmpotić, 2009.)

Late medieval and early modern metal finds from Mali Petrovac (drawing by: M. Krmpotić, 2009)

Od ostalih nalaza treba izdvojiti šest ulomaka lula koje je moguće datirati u razdoblje 18. stoljeća.³²² Ove lule neodređenog tipa imaju obilježja osmanskih, austrijskih i talijanskih lula. Pretpostavlja se da su proizvedene na području Vojne krajine, odnosno na području koje je graničilo s Osmanskim Carstvom (sl. 32).³²³

U skladu s mogućnostima konzerviran je i restauriran dio tipološki najzastupljenijih pronađenih pokretnih arheoloških nalaza: tri lonca, tri pećnjaka, jedan poklopac i jedna čaša³²⁴ (sl. 33).

Kovinski nalazi s Malog Petrovca relativno su dobro zastupljeni te se mogu podijeliti u nekoliko funkcionalnih skupina: predmeti građevinske namjene, oruđe i alati,

322 BEKIĆ, LUKA, 1999 – 2000., 249 – 279; BEKIĆ, LUKA, 2001., 44 – 49; BEKIĆ, LUKA, 2008.a., 191 – 195; RADIĆ, BOJČIĆ, 2004., 218 – 219.

323 BEKIĆ, LUKA, 1999 – 2000., 258.; BEKIĆ, LUKA, 2008.a., 94.

324 Konzervatorsko-restauratorske radove izveli su djelatnici Odjela za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda M. Vuković Biruš i M. Golubić.

predmeti kućne uporabne namjene, dijelovi konjske i konjaničke opreme, dijelovi odjeće te nalazi oružja i vojne opreme. Kovinski nalazi u potpunosti se, kako strukturom tako i prostornom dispozicijom, uklapaju u povijesni kontekst nalazišta na Malom Petrovcu (sl. 34 i 35).

U kovinske predmete građevinske namjene ubrajamo čavle, klinove, reze te šarke vrata, prozora ili ograda. Kako je riječ o predmetima koji se radi svoje funkcije nisu mijenjali kroz vrlo dugo razdoblje, nalaz reze (sl. 34: 72), klina (sl. 34: 73) i šarke (sl. 34: 74) može se pripisati relativno širokom razdoblju funkcioniranja samostana tj. od početka 14. do sredine 16. stoljeća. Jedino se nalaz željezne reze (sl. 34: 75) može datirati u 18. stoljeće. Slični nalazi pronađeni su na brojnim kasnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim nalazištima šireg područja.³²⁵

U skupinu nalaza oruđa i alata možemo svrstati nalaz željezne alatke (sl. 34: 77) o čijoj namjeni postoje različita mišljenja. Dio autora smatra da je riječ o alatki korištenoj za čišćenje pluga³²⁶ ili za obradu kože,³²⁷ no svakako treba uzeti u obzir i mogućnost da je riječ o tesarskoj alatki korištenoj za uklanjanje kore drveta.³²⁸ Pronađen je i ulomak lista ručne željezne pile (sl. 34: 76). Oba nalaza mogu se datirati u razdoblje funkcioniranja samostana tj. od početka 14. do sredine 16. stoljeća.

Najveći broj pronađenih kovinskih nalaza može se svrstati u skupinu kućnih uporabnih predmeta, pri čemu su brojčano najzastupljeniji noževi. Pronađeni primjerci pripadaju skupini noževa s trakastom drškom koji se pojavljuju od 14. stoljeća te koji tijekom 15. stoljeća prevladavaju nad noževima s trnom za nasad.³²⁹ Trakasta drška omogućavala je veću stabilnost sječiva te je zapravo njegov produžetak. Drška se najčešće širi prema kraju te je obložena koštanim ili drvenim oplatom. Oplate su pričvršćene kovinskim zakovicama i obujmicom, najčešće napravljenom od mjedi. Ovaj tip drške pružao je veće mogućnosti ukrašavanja, posebno njegov kovinski ili koštani završetak.³³⁰ Pronađeni primjerak noža ravnog hrpta sječiva s trakastom drškom koja se širi prema peti moguće je *per analogiam* datirati u razdoblje od kraja 14. do početka 16. stoljeća³³¹ (sl. 35: 84). Istom tipu noža pripada i drška obložena drvenom oplatom

koja je pričvršćena četirima mjedenim zakovicama i kaneliranom mjedenom obujmicom (sl. 35: 86). Uz određeni oprez (zbog lošeg stanja očuvanosti) moguće je pretpostaviti da tri pronađena ulomka noževa također pripadaju istom tipu (sl. 35: 83, 85, 87). Primjerak nešto kraćeg noža ravnog hrpta te blago zavijenog sječiva s trakastom drškom koja se širi prema peti tipološki je vrlo sličan ostalim noževima te se na temelju analogija može datirati u razdoblje od 14. do početka 16. stoljeća (sl. 35: 88)³³². Svi navedeni noževi mogu se svrstati u kategoriju stolnih noževa, odnosno pribora za jelo. Na sječivima dvaju noževa uočene su oznake majstora ili radionice (sl. 35: 84, 88). Primjerak većeg noža moguće je interpretirati kao višenamjenski nož korišten u svakodnevnom životu (sl. 35: 89).

U skupinu kućnih uporabnih predmeta mogu se ubrojiti dva primjerka ključeva koje je *per analogiam* također moguće datirati u razdoblje od 14. do 16. stoljeća (sl. 34: 79, 81).³³³ Istom razdoblju pripadaju i nalazi zaštitne ploče mehanizma brave s utorom za ključ (sl. 34: 82) te dio unutrašnjeg mehanizma cilindričnog lokota ili brave (sl. 34: 80). Nalaz visećeg lokota valjkastog tijela može se datirati u razdoblje od sredine 15. do kraja 16. stoljeća (sl. 34: 78).³³⁴ Pronađeno je i podnožje brončanog svijećnjaka koje se, unatoč kasnijim prenamjenama prostora, može pripisati razdoblju funkcioniranja samostana (sl. 35: 90).

Brojčano je relativno skromna grupa nalaza iz kategorije vojne opreme. Nalaz vrška strelice (prema M. Sijariću tip T-9-5) moguće je na temelju analogija pronađenih na nalazištima u Bosni i Hercegovini datirati u razdoblje druge polovine 14. stoljeća te 15. stoljeće (sl. 35: 95).³³⁵ Kako su većinom tipološki slični nalazi strelica s područja kontinentalne Hrvatske slučajni nalazi te stoga nemaju jasan arheološki kontekst³³⁶, moguće ih je datirati samo vrlo široko – od 7. do 14. stoljeća.³³⁷ Izuzetak predstavlja vršak strelice pronađen na nalazištu Suhopolje – Kliškovac koji je moguće datirati u razdoblje 16. stoljeća.³³⁸

Ukrasni dio konjske opreme u obliku rozete moguće je datirati u drugu polovinu 16. stoljeća, odnosno u vrijeme kada su ostatci samostana korišteni kao vojni objekt (sl. 35:

325 HOLL, IMRE, PARÁDI, NÁNDOR, 1982., abb. 115. 2; KOVÁCS, GYÖNGY, 2002., 116., 27; KVASSAY, JUDIT, 2005., 339, fig. 8, 6; MINIC, DUŠICA, VUKADIN, OBRENIJA, 2007., 112, sl. 71. 1 – 5; ČIMIN, ROBERT, 2008.a., 230, T. 11: 6 – 7; TKALČEC, TATJANA, 2010., 187, T. 29: 473; POPOVIĆ, MARKO, 2012., 188, 239, sl. 131 – 242.

326 MÜLLER, RÓBERT, 1982., 535, 1263, 1266.; MINIC, DUŠICA, VUKADIN, OBRENIJA, 2007., 131, sl. 84. 7; ŠTULAR, BENJAMIN, 2009., 89, 206, T. 3: 3.

327 ŠPEHAR, PERICA, 2007., T. 10: 112.

328 SEKELJ IVANČAN, TAJANA, 2010., 145.

329 PREDOVNIK, KATARINA, 2003., 84.

330 COWGILL, JANE [et al.], 1987., 26; PREDOVNIK, KATARINA, 2003., 84.

331 COWGILL, JANE [et al.], 1987: 92, fig. 54, br. 118, 120; 94, fig. 64, br. 131; TKALČEC, TATJANA, 2010., 186, T. 28: 439, 440.

332 ŠTULAR, BENJAMIN 2009., 208, T. 5: 10; AUF DER MAUR, CHRISTIAN [et al.], 2014., 183, 31.

333 RADIĆ, MLADEN, BOJČIĆ, ZVONKO, 2004., 163, 102 – 103; MINIC, DUŠICA, VUKADIN, OBRENIJA, 2007., 112, sl. 71.12 – 13; TKALČEC, TATJANA 2010., 187, T. 29: 457.

334 HOLL, IMRE, PARÁDI, NÁNDOR, 1982., 53, abb. 11.10/111.2; VIĐOVIĆ, JOSIP, 1996., 160, T. 6.5; GUŠTIN, MITJA [et al.], 2001.a., 276, 395.; KOVÁCS, GYÖNGY, 2002., 116, 25 – 26.; ŠKILJAN, MAJA, 2002., 50, 128.; RADIĆ, MLADEN, BOJČIĆ, ZVONKO, 2004., 101, 97.; DEMO, ŽELJKO, 2007., 93, 25.1.; MINIC, DUŠICA, VUKADIN, OBRENIJA, 2007., 112, sl. 71.6.

335 SIJARIĆ, MIRSAD, 2014., 354, T. 75.

336 Isto, 356.

337 Slične oblike na području Velike Britanije također se smješta u dugo razdoblje od 10. do 16. stoljeća. JESSOP, OLIVER, 1996., 196.

338 TOMIČIĆ, ŽELJKO; JELINČIĆ, KRISTINA, 2011., 143, T. 3: PN 39, SJ 18.

36 Rimski bakrenjaci pronađeni na Malom Petrovcu (foto: J. Škudar, 2008.)

Roman copper coins found at Mali Petrovac (photo by: J. Škudar, 2008)

37 Nalazi kovanog novca pronađeni na Malom Petrovcu (odozgo prema dolje): denar Karla I. Roberta (fototeka Hrvatskog povijesnog muzeja, inv. br. 34756), denar Antonija II. Panciera (foto: J. Škudar, 2009.), praški groš Vladislava II. Jagelovića (foto: J. Škudar, 2009.), Zweier M. Landa von Wellenburga (fototeka Hrvatskog povijesnog muzeja, inv. br. 34757) i Kreuzer (foto: J. Škudar, 2009.)

Coins found at Mali Petrovac (from top to bottom): denarius of Charles Robert (photo archive of the Croatian History Museum, inv. No. 34756), denarius of Antonio II Panciera (photo by: J. Škudar, 2009). Prague groschen of Wladislaw II Jagiello (photo by: J. Škudar 2009), Zwiier of M. Land von Wellenburg (photo archive of the Croatian History Museum, inv. No. 347579) and Kreuzer (photo by: J. Škudar, 2009)

93). Sličan nalaz pronađen je na nalazištu Bajcsa Vár.³³⁹ U isto se razdoblje može se datirati i nalaz nosača fitilja za vatreno oružje u obliku slova S (serpentina), dio mehanizma vatrenog oružja uobičajenog za 16. stoljeće³⁴⁰ (sl. 35: 94).

Jedini pronađeni nalaz dijela odjeće jest šuplje kalotasto dugme s kružnom ušicom za udijevanje izrađeno od mješavine olova i kositra, koje se može datirati u 18. stoljeće (sl. 35: 96). Riječ je o uobičajenom dijelu odjevnih predmeta iz razdoblja 17. i 18. stoljeća (npr. srodni primjeri pronađeni su u pavlinskom samostanu u Kamenskom³⁴¹ te u crkvi sv. Martina na Prozorju³⁴²).

O NOVCU

Tijekom istraživanja 2006. i 2007. godine pronađeno je i pet rimskih bakrenjaka (sl. 36) datiranih u 3./4. stoljeće (četiri komada pronađena su u grobovima,³⁴³ a jedan u zasipu³⁴⁴ uz južno pročelje lađe crkve), denar Antonija II. Panciera,³⁴⁵ praški groš Vladislava II. Jagelovića³⁴⁶ i jedan kreuzer iz 19. stoljeća (svi pronađeni u zasipu).³⁴⁷ Ovdje valja napomenuti da su tijekom ranijih arheoloških istraživanja pronađeni i denar Karla I. Roberta³⁴⁸ te *zweier* M. Langa von Wellenburga³⁴⁹ (sl. 37).

.....
343 Vidi bilješku 264.

344 Novac Konstancija II. Constantius II. (337-361); b.l. (337-361); AE, ?, Cohen vii.447.47; Pop.: Zaogruto poprsje cara d.; glava ovjenčana. Rv.: FEL TEMP REPARATIO.; Tip: Vojnik s kacigom I., štit na lijevoj ruci, desnom rukom kopljem probada palog jahača koji se okreće prema napadaču ispružene lijeve ruke; na zemlji desno štit. Dim.: 16 x 15 mm. Težina: 0.83 g. Pol. kal.: 12. Vrlo jako istrošen.

345 Denar Antonija II. Panciera. Crkvena gospoda / Geistliche Gebiete, Erzbistümer, Aquileia; Antonio II. Panciera (1402. – 1411.). Den, Aquileia, CNI vi.37.5. Av.: +ANTONIVS*PATRIARCA; Grb patrijarha na štitu; gore nazupčana greda, dolje zvijezda; natpis između dvije biserne kružnice. Rv.: *AQV*ILE*GEN*SIS; Akvilejski orao I.; natpis između dvije biserne kružnice. Dim.: 17 mm. Težina: 0.51 g. Pol. kal.: 2. Otkrnut.

346 Praški groš Vladislava II. Jagelovića (1456. – 1516.) 1471. – 1516. Praški groš; Donebauer 946 ili 949. Av.: Unutrašnji natpis: WLADISLAVUS SECUNDUS; Vanjski natpis: DEI GRATIA REX BOHEMIE; u sredini kruna. Rv.: GROSSI PRAGENSES, u sredini propeti lav na l. Dim.: 27 x 27 mm. Težina: 2.86 g. Pol. kal.: 4.

347 Pronađeni novac datirali su dr. sc. Ivan Mirnik i dr. sc. Tomislav Bilić (Arheološki muzej u Zagrebu).

348 Denar Karla I. Roberta (1288. – 1342.). Pohrana: Hrvatski povijesni muzej (inv. br. 34756). Točno mjesto nalaza nije poznato.

349 *Zweier* Matthäusa Langa von Wellenburga (1468. – 1540.). Pohrana: Hrvatski povijesni muzej (inv. br. 34757). Točno mjesto nalaza nije poznato.

.....
339 KOVÁCS, GYÖNGY, 2002., 161, 161.

340 Isto, 128, 150; RADIĆ, MLADEN; BOJČIĆ, ZVONKO, 2004., 148, 267 – 268.

341 Primjerci iz Kamenskog izrađeni su od bronce. PERKIĆ, DOMAGOJ, 2006., 264.; PERKIĆ, DOMAGOJ 2010., 279, T. 7: 5.

342 BELAJ, JURAJ, 2006., 293, sl. 41.

O ulozi Malog Petrovca u drugoj polovini 18. stoljeća

Plan preustroja Karlovačkog generalata proveden je tek 1746. godine, kada je podijeljen na Ličku, Otočku, Ogulin-sku i Slunjsku pukovniju. Spajanjem Slunjske, Barilovičke, Turanjske i Žumberačke kapetanije, Petrovac je postao dio Slunjske pukovnije (*Szluiner Grenz Infanterie Regiment Nr. 4*).³⁵⁰ Petrovački se čardak, kao i veći dio Petrove gore (izuzev južnih obronaka), nalazio na području IV. satnije Vojnić (Slunjska pukovnija).

Petrovac je prikazan na kartama prve državne topografske izmjere (tzv. *jozefinska izmjera*), napravljene tijekom vladavine Josipa II. za prostor cijele Habsburške Monarhije (1764. – 1784.) (sl. 38). Na karti je vidljivo da se Petrovac nalazio na tromedi Karlovačkog generalata, Banske krajine i vlastelinstva Steničnjak. Ovdje valja napomenuti da su na tom dijelu karte vidljiva dva objekta. Stoga se može pretpostaviti da je u vremenu izrade izmjere (tj. nakon preustroja Karlovačkog generalata) napušten petrovački krajiški čardak (prikazan na tlocrtu J. F. Hollsteina i na crtežu M. A. Weissa) te da je izgrađen novi, manji čardak u njegovoj neposrednoj blizini. Ako je stariji čardak izgubio svoju vojnu ulogu, moguće je pretpostaviti da je na karti prikazan pravoslavni hram izgrađen na ostatcima svetišta samostanske crkve. Na istoj karti, nešto južnije od Malog Petrovca, prikazan je još jedan čardak ili promatračnica (*Wachthaus*), koji je s onim malopetrovačkim nadzirao istočnu granicu Slunjske pukovnije (sl. 39).

Hrvatsko-slavonsko vojnokrajiško područje bilo je u 18. stoljeću još dovoljno privlačno izbjeglicama s područja osmanlijske Bosne.³⁵¹ Tako je R. Lopašić naveo da su se 1734. godine Vlasi naseljeni na sjevernim i istočnim obroncima Petrove gore pobunili kada se „htjelo popraviti

i urediti Petrovac“.³⁵² Iako nije jasno o čemu je točno riječ, čini se da se ova tvrdnja ne odnosi na petrovački čardak, nego na obližnje naselje ili crkvu Svih svetih u Slavskom polju.

Novi val izbjeglica na područje Karlovačkog generalata i Banske krajine pristigao je tijekom novog Habsburško-osmanlijskog rata od 1788. do 1791. godine, kada je naseljeno i područje Petrove gore.³⁵³

Nakon mira u Svištovu 1791. godine započelo je na ovom prostoru naseljavanje naroda iz pograničnih prostora, mahom pravoslavne vjeroispovijesti. Njihova zadaća bila je održavanje granične straže, a zauzvrat su dobili zemlju te povlastice od kmetskih obaveza.³⁵⁴ Jedan od tih posjeda bio je i ovaj petrovački.

Petrovački čardak napušten je u razdoblju nakon potpisivanja mirovnog sporazuma u Svištovu 1791. godine te se ne pojavljuje na kartama nastalim tijekom druge tzv. *franciskanske izmjere* (1806. – 1869.) te treće tzv. *francjozefinske izmjere* (1869. – 1887.) (sl. 40, 41).³⁵⁵ Kako je na kartama tzv. *franciskanske izmjere* prikazan čardak Kozjak (*Czardaque Kozjak*) na krajnjim jugoistočnim obroncima Petrove gore iznad granične rijeke Gline, možemo pretpostaviti kako je on preuzeo ulogu petrovačkog čardaka nakon stabilizacije odnosa s Osmanlijama, odnosno mira u Svištovu 1791. godine.

352 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 228.

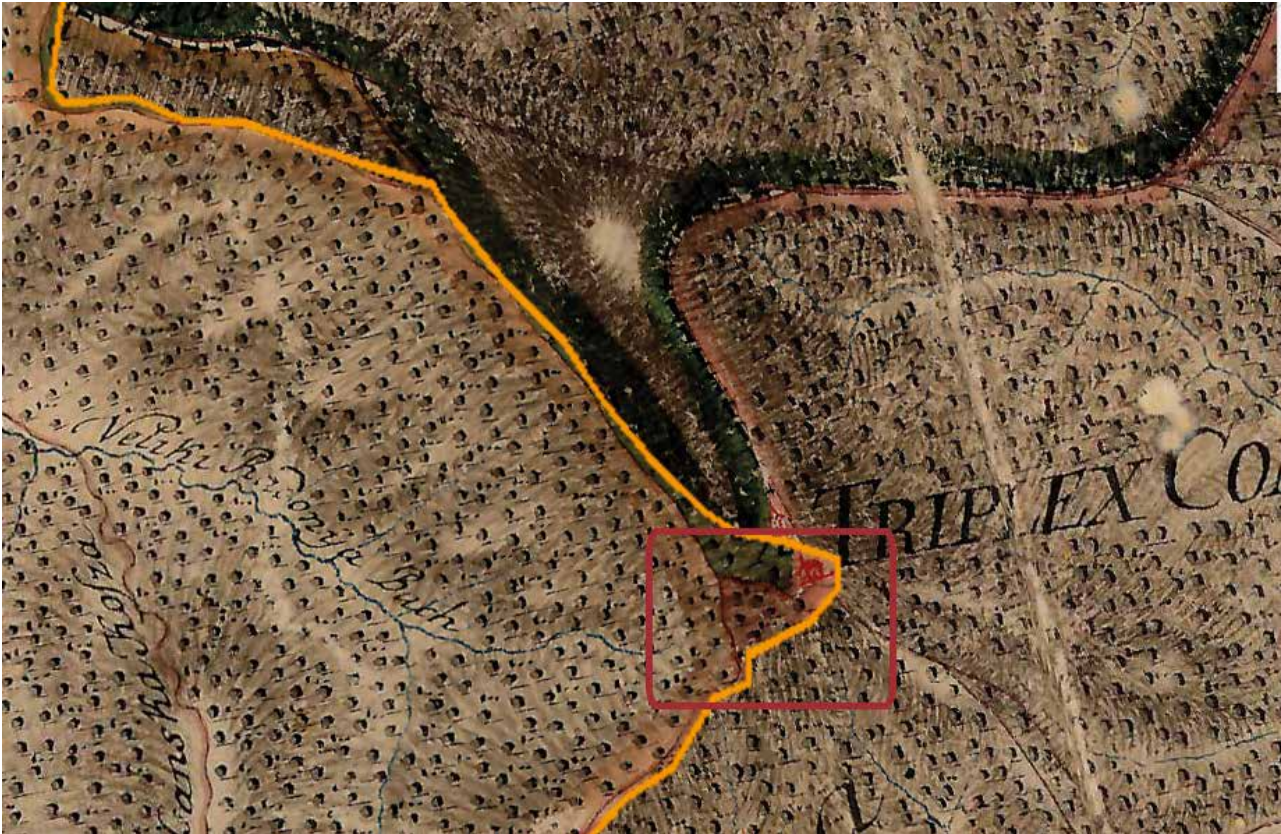
353 HOLJEVAC, ŽELJKO; MOAČANIN, NENAD, 2007., 54.

354 FRAS, FRANZ DE PAULA JULIUS, 1988., 226.

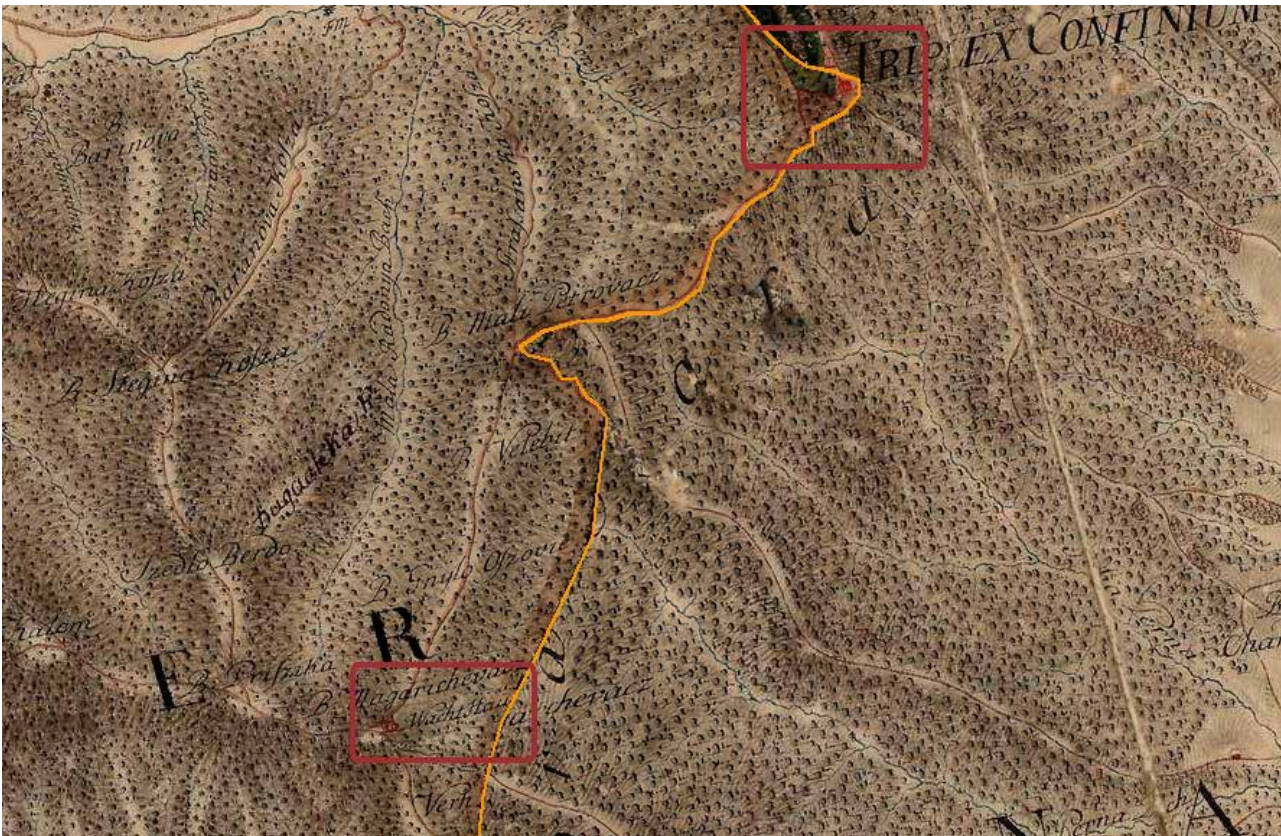
355 Druga topografska izmjera tzv. *franciskanska izmjera* provedena je u vrijeme cara Franje I. Izmjera Hrvatske, Slavonije i Vojne krajine provedena je u vremenu od 1865. do 1869. godine. U sklopu te druge izmjere izvršena je i ekonomska izmjera civilnog i vojnog dijela Hrvatske i Slavonije (tzv. *franciskanski katastar*). Treća topografska izmjera tzv. *francjozefinska izmjera* (1869. – 1887.) provedena je za vrijeme vladavine Franje Josipa I.

350 HOLJEVAC, ŽELJKO; MOAČANIN, NENAD, 2007., 44.

351 Isto, 54.

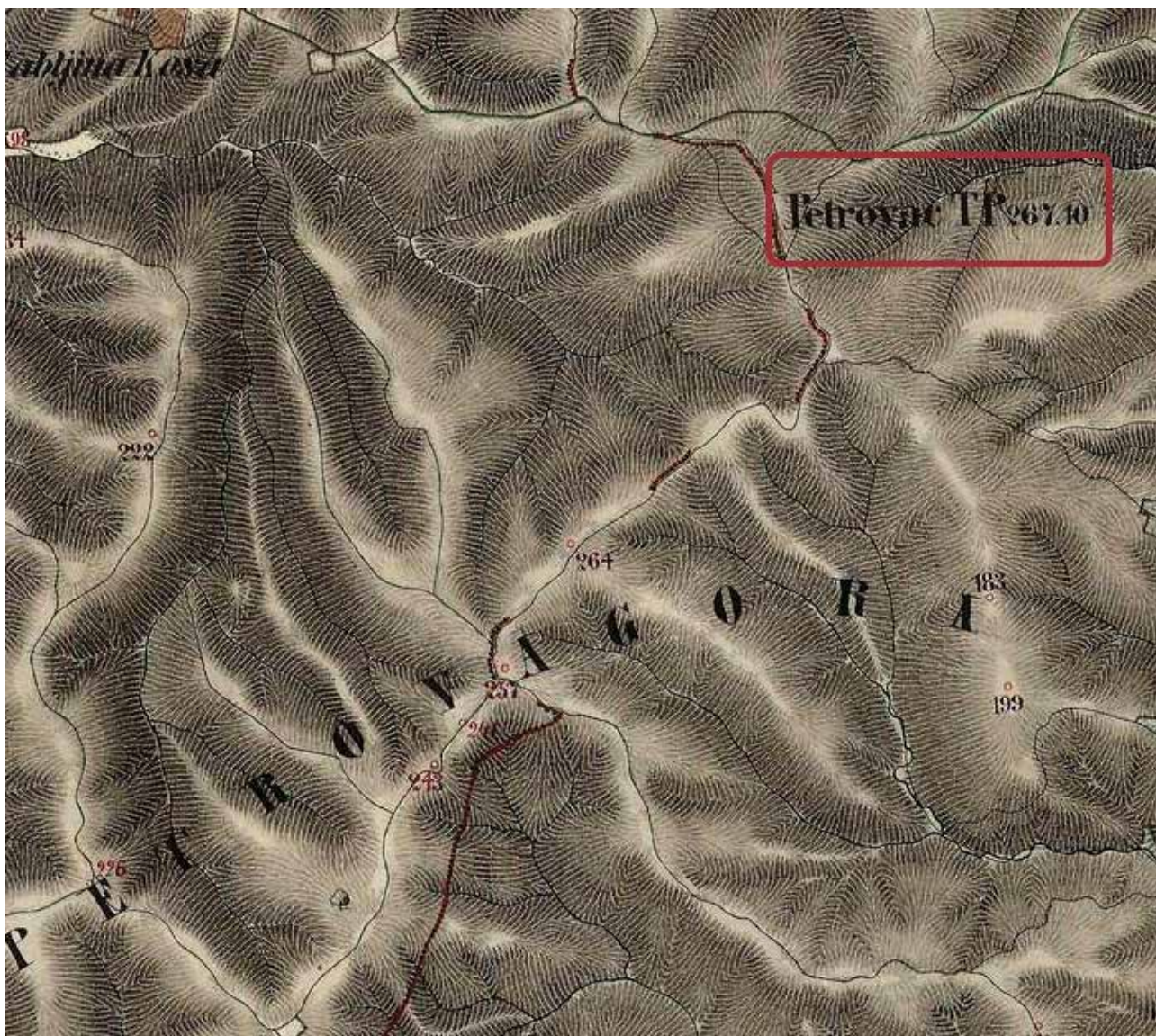

38 Prikaz područja Petrove gore s označenim položajem Petrovca na karti tzv. *jozefinske izmjere* (preuzeto s: www.mapire.eu; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)
Joseph II land survey map of Petrova Gora with the location of Petrovac (from: www.mapire.eu; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

39 Prikaz istočne granice Slunjske kapetanije s označenim položajem Petrovca na karti tzv. *jozefinske izmjere* (preuzeto s: www.mapire.eu; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

Joseph II land survey map of the eastern border of Slunj Captaincy with the location of Petrovac (from: www.mapire.eu; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

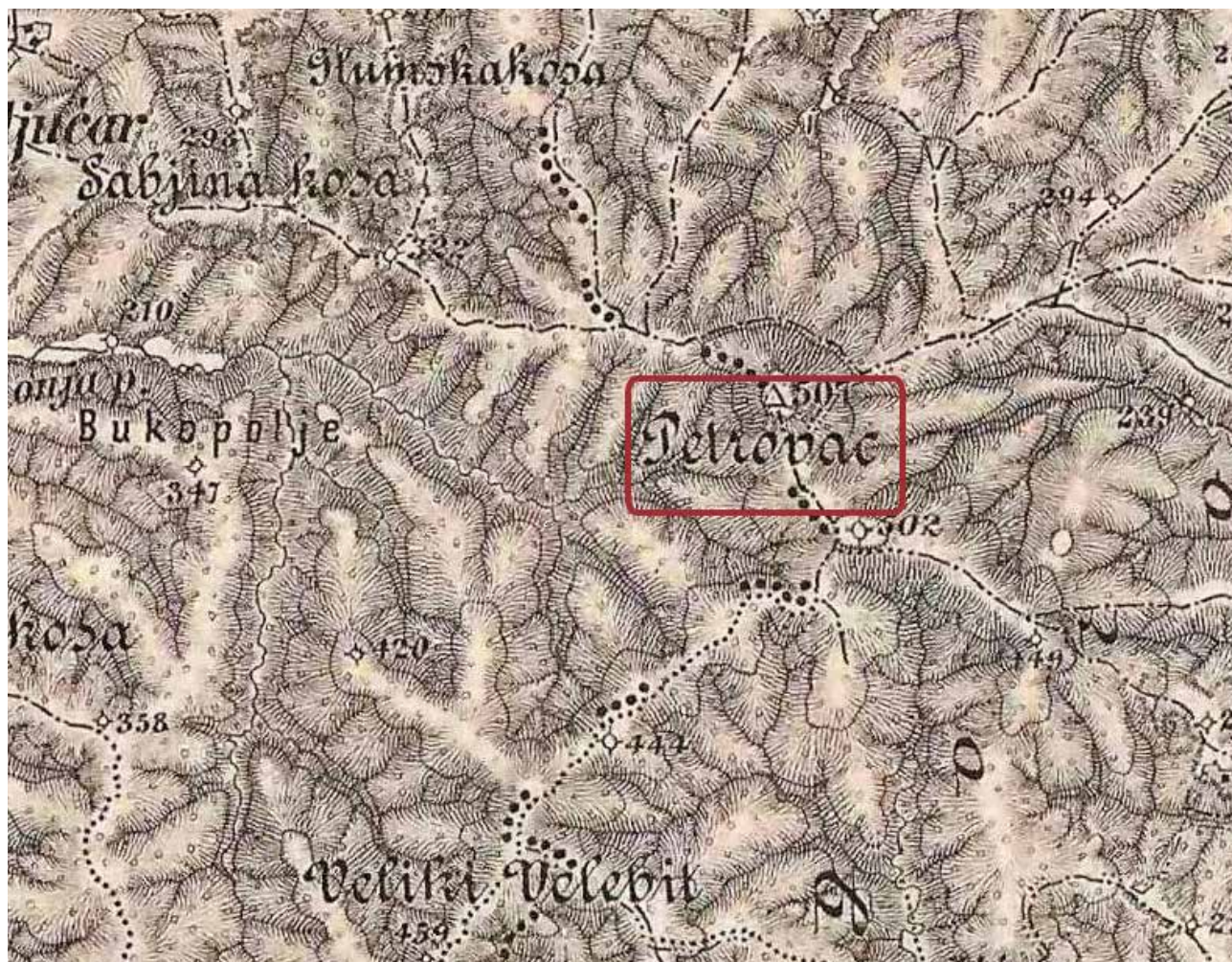
40 Prikaz područja Petrove gore s označenim položajem Petrovca na karti tzv. *franciskanske izmjere* (preuzeto s: www.mapire.eu; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

Francis I land survey map of Petrova Gora with the location of Petrovac (from: www.mapire.eu; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

O PETROVAČKOM HRAMU

Kao što je opisano ranije, tijekom istraživanja je utvrđeno da je samostanska crkva bila izmijenjena tijekom dvije kasnije građevinske faze (sl. 26). Tijekom prve faze lađa i manji dio svetišta prenamijenjeni su u čardak, dok je drugim građevinskim zahvatom bio obuhvaćen prostor svetišta. S obzirom na činjenicu da je čardak bio u funkciji sve do mira u Svištovu 1791. godine, drugu pregradnju treba datirati ili u posljednje godine 18. stoljeća ili pak u početak 19. stoljeća. Taj objekt iskoristio je u cijelosti južni zid svetišta samostanske crkve, dok je na sjeveru podignut novi zid, čime je prostor ranijeg svetišta proširen za oko 160 cm. Kako bi se prostor prilagodio novim (prostorno

ne pretjerano zahtjevnim) potrebama, zazidan je trijumfalni luk samostanske crkve. Ujedno je bio podignut i novi sjeveroistočni zid koji je u cijelosti prekrrio začelni, polukružni temelj apside. U sjevernom i istočnom kutu ovog kasnijeg objekta dozidane su (najvjerojatnije radi postizanja dojma poligonalnosti) trokutaste zapune. Uz jugoistočni dio bivšeg svetišta smješten je manji, pravokutni prostor. Nadalje, može se pretpostaviti da se ulaz u ovaj kasniji objekt nalazio na jugozapadnom dijelu južnog zida. Podacima dobivenim od Eparhije gornjokarlovačke i Mitropolije zagrebačko-ljubljanske potvrđeno je da je na Petrovoj gori jedno kratko vrijeme postojao pravoslavni hram. Hram se ne spominje na svojoj izvornoj lokaciji,

41 Prikaz područja Petrove gore s označenim položajem Petrovca na karti tzv. *francijefinske izmjere* (preuzeto s: www.mapire.eu; obrada: Lj. Gamulin, 2016.)

Francis Joseph I land survey map of Petrova Gora with the location of Petrovac (from: www.mapire.eu; edited by: Lj. Gamulin, 2016)

nego tek nakon što je njegova gornja, drvena struktura preseljena u Slavsko polje gdje je krajem Drugoga svjetskog rata porušen do temelja. Nažalost, ne postoji mogućnost potvrde tog podatka jer se na tom mjestu danas nalazi pravoslavno groblje. Petrovački hram uklopio bi se

prema svojem načinu oblikovanja u karakterističnu pravoslavnu sakralnu arhitekturu. Može se stoga s oprezom zaključiti da je na temeljima svetišta pavlinske crkve sv. Petra početkom 19. stoljeća sagrađen pravoslavni hram Silaska Svetog Duha.

O stanju bivšeg pavlinskog samostana u 19. stoljeću

Zanimljiv opis Petrovca jest onaj F. J. Frasa u *Topografiji karlovačke vojne krajine* iz 1835. godine: ... u blizini na brdu Petrovac nalaze se ruševine grada Petrovca, koji je dao sagraditi neki Petar izgubivši navodno pri građenju život. Na podnožju brda gdje je stajao grad, na maloj uzvišici nazvanoj Mali Petrovac, nalaze se nadalje tragovi zgrade koja je tu stajala i jedna većim dijelom zatrpana jama koja jer nekad bila vjerojatno bunar ili podrum. U pravcu prema Petrovoj gori nalaze se tragovi dvostrukih rovova napravljenih za vrijeme posljednjeg turskog rata, gdje su naše čete logorovale 4 godine.³⁵⁶

Iako je interpretacija F. J. Frasa vrlo slobodna, donosi nam vrijedne podatke o stanju pavlinskog posjeda, te o mogućem postojanju starog grada Zlata³⁵⁷, za koji je R. Lopašić pretpostavio da se nalazio na mjestu današnjeg Slatkog polja, smještenog u podnožju sjevernog obronka Petrove gore.³⁵⁸

.....
356 FRAS, FRANZ DE PAULA JULIUS, 1988., 226.

357 Iako su o tom starom gradu podatci vrlo rudimentarni, ipak je poznato kako se u njemu nalazila župna crkva Svih svetih u Zlatu. Crkva se spominje se u popisima Zagrebačke biskupije iz 1334. (*Item omnium sanctorum de Zlata*) i 1501. godine (*Anthonius plebanus ecclesie omnium sanctorum de Zlat. Martinus capellanus eiusdem.*), a pripadala je arhiđakonatu Gorica. LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 27 – 29, 223; ŠURMIN, ĐURO, 1898., 379; DOČKAL, KAMILO, 1953., 15 – 16, 18; BUTURAC, JOSIP, 1984., 81.

358 LOPAŠIĆ, RADOSLAV, 1895., 222.

O prezentiranju pavlinskog samostana i njegovih kasnijih pregradnji

Po dovršetku arheoloških istraživanja 2007. godine istraženi pavlinski samostan i njegove kasnije pregradnje u cijelosti su dokumentirani metodom 3D laserskog skeniranja. Napravljen je jedinstveni, georeferencirani 3D model u obliku oblaka točaka, nacrtana dokumentacija postojećeg stanja te konzervatorska studija s prijedlogom prezentacije pavlinskog samostana i njegovih kasnijih pregradnji kao konzervirane ruševine. Po dovršetku radova snimka izvedenog stanja također je napravljena metodom 3D laserskog skeniranja, a prema čemu je izrađena nacrtana dokumentacija (sl. 42, 43).

Pri izradi koncepta prezentacije najveći je problem predstavljalo usklađivanje građevinskih faza tj. izvorne kasnosrednjovjekovne samostanske crkve s dvjema kasnijim pregradnjama: čardakom i pravoslavnom hramom. Naime, pri gradnji gornje (najvjerojatnije drvene) zone čardaka, podignutog na zidovima lađe samostanske crkve, nije se interveniralo u srednjovjekovnu zidnu masu. Stoga je tu građevinsku fazu bilo moguće prezentirati ili rekonstrukcijom gornje zone ili pak vizualnim prikazima. Izgradnjom pravoslavnog hrama svetište pavlinske crkve znatno je izmijenjeno, a zazidavanjem trijumfalnog luka dokinuta je komunikacija s lađom. S obzirom na činjenicu da je od tri navedene građevinske faze ona prva određena kao nositelj najjasnijih vrijednosti, usvojeno je da će njeno prezentiranje biti primarno. Druga građevinska faza (čardak) prezentirana je kroz vizualne prikaze na interpretacijskim pločama. Posljednja, treća građevinska faza (pravoslavni hram) prezentirana je u nešto manjem opsegu kako bi se izbjegla vizualna kolizija s onom prvom.³⁵⁹

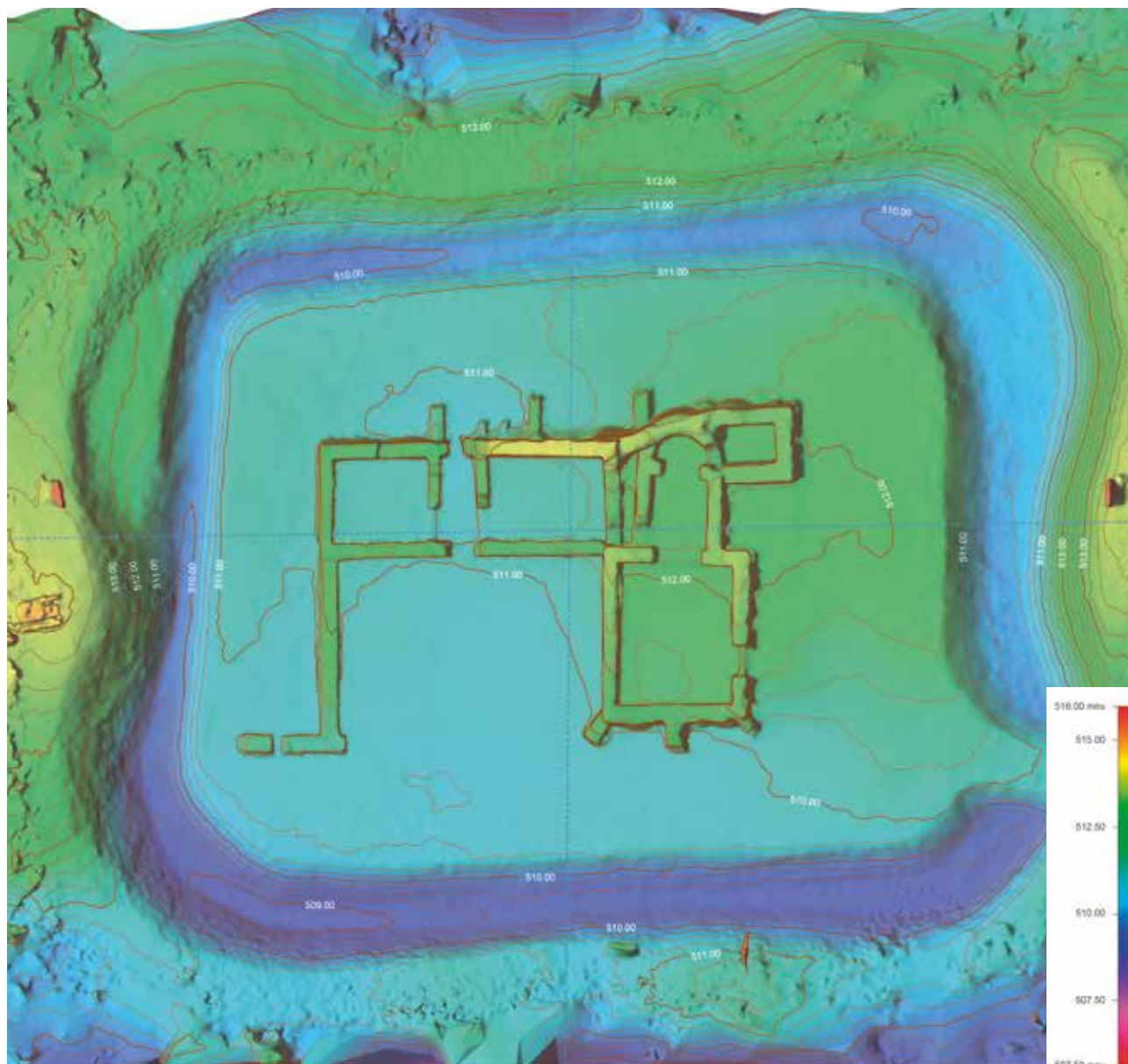
359 Dio zidova pravoslavnog hrama je snižen, a manji dio je u cijelosti razgrađen. Nadalje, pri građevinskim radovima konzerviranja i rekonstrukcije struktura pravoslavnog hrama korištena je drugačija boja veziva.

Građevinski radovi konzerviranja i rekonstrukcije³⁶⁰ izvedeni su od 2009. do 2015. godine.³⁶¹ Tijekom prve faze izvedeni su radovi na prezentiranju samostanske crkve i njenih kasnijih pregradnji,³⁶² dok su onom drugom bili obuhvaćeni radovi na drugim dijelovima samostanskog prostora.

360 Za građevinske radove konzerviranja i rekonstrukcije pavlinskog samostana korišten je kamen iz urušene mase te produžni mort. Mort jednakog sastava, ali sa sivkastim agregatom korišten je za konzerviranje zidova pravoslavnog hrama.

361 Sve je radove, u skladu s rješenjima Konzervatorskog odjela u Sisku, izveo građevinski obrt „Ingor“. Nazor su, uz djelatnike Konzervatorskog odjela u Sisku, provele djelatnice Hrvatskog restauratorskog zavoda (T. Pleše i T. Kučinac).

362 S ciljem što cjelovitijeg prezentiranja prve građevinske faze (pavlinska crkva) uklonjena je zidna masa kojom je bio zatvoren trijumfalni luk samostanske crkve, kao i istočna trokutasta zapuna uz začelni zid pravoslavnog hrama. Kako bi se postiglo jedinstvo prostora svetišta, zatvoren je zatečeni ulaz u pravoslavni hram. Ulaz iz hrama prema zvoniku nije zatvoren kako se ne bi dokinula njihova izvorna komunikacija. S obzirom na činjenicu da istraživanjima nije bilo moguće potvrditi na kojem su se dijelu sjevernog zida svetišta nalazila vrata prema kapitulnoj dvorani/refektoriju, njegovo je mjesto određeno u skladu s već postojećim otvorom na zapadnom dijelu sjevernog zida pravoslavnog hrama. Temelji začelnog zida svetišta samostanske crkve rekonstruirani su i ojačani s obje strane, ali tako da se nije narušila struktura začelnog zida pravoslavnog hrama. Kako bi se postigla jasnoća prezentiranja ovog dijela sakralnog objekta preko kojega je u pomaku izgrađen začelni zid pravoslavnog hrama, tjemeni je zid (koji se na unutarnjoj zapadnoj točki podvlači 20 cm pod začelni zid pravoslavnog hrama) rekonstruiran s istočne i zapadne strane na visinu rekonstruirane južne lezene. Ujedno je zapadna linija začelnog zida pravoslavnog hrama razgrađena i konzervirana te pomaknuta prema istoku za 20 cm (čime je dosadašnja širina tog zida od 90 cm sužena u zoni iznad začelnog zida svetišta na 40 cm). Nadalje, obje lezene su rekonstruirane na visinu rekonstruiranih zidova svetišta samostanske crkve. Zidovi zvonika pravoslavnog hrama konzervirani su na visinu davdesetak cm nižu od južnog zida svetišta samostanske crkve, s kontinuiranim blagim padom prema jugu.

42 Model terena pavlinskog samostana sv. Petra i njegovih kasnijih pregradnji nakon dovršetka radova (izrada: „Vektra d.o.o.“, 2016.)

Terrain model of the Pauline monastery of St. Peter and its subsequent alterations after the presentation completion (by: „Vektra“, 2016)

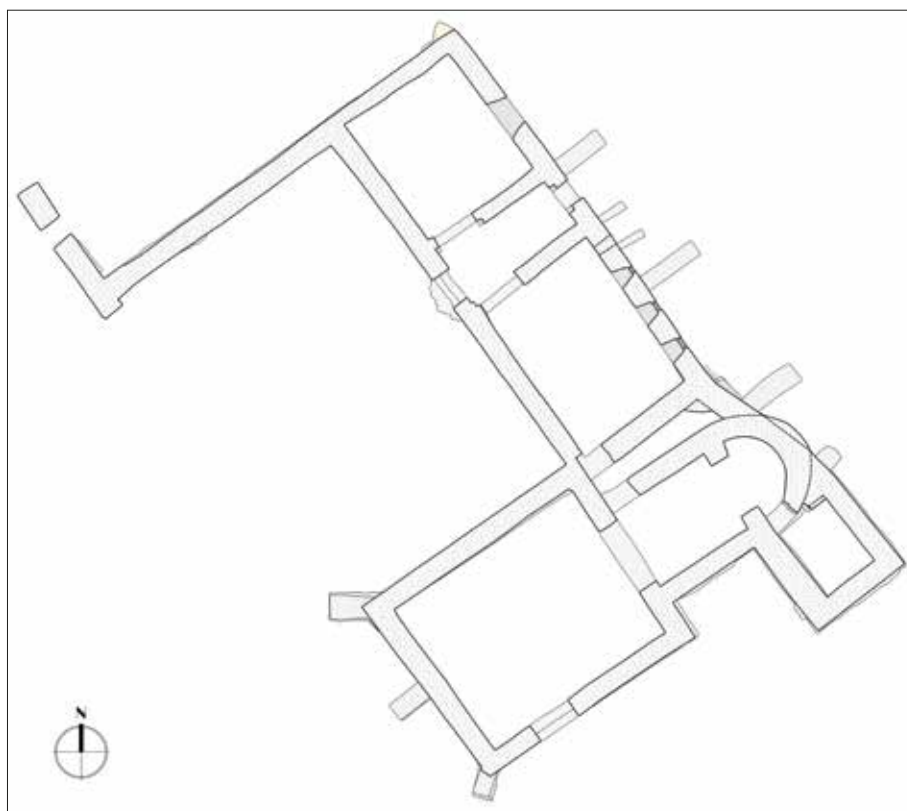
Posebna pažnja bila je usmjerena na način izvođenja radova te je pri konzerviranju ponovljena solidna, ali dosta neuredna izvorna gradnja. Pri rekonstruiranju je zadržan način gradnje, no korišten je tanji, pločasti kamen.

Prezentiranje otvora bilo je određeno vrlo lošim stanjem izvorno osrednje kvalitete kamena korištenog za arhitektonske profilacije te nemogućnošću određivanja njihovih točnih pozicija. Stoga su u prezentiranju vrata izvedene širine građevinskih otvora. Radi uporabnih datosti sva gazišta rekonstruirana su od sitnijeg, pločastog

lomljenjaka.³⁶³ Izuzetak u ovom jednostavnom, gotovo rudimentarnom prezentiranju otvora čine tri monofore ljevkastog presjeka³⁶⁴ na sjeveroistočnom zidu kapitularne dvorane/refektorija: profilacije su konzervirane, uništeni

.....
363 Radi anticipiranog problema s održavanjem nije prezentirana ni drvena, *in situ* pronađena greda (širina oko 20 cm) pronađena u gazištu vrata koja su povezivala hodnik i dvorište. S ciljem ukazivanja na drugačiji materijal, ova je greda prezentirana agregatom.

364 Ovdje treba napomenuti da je po dovršetku arheoloških istraživanja ustanovljeno da monofore nisu bile jednakih širina. Monofore su rekonstruirane kako slijedi: sjeverna monofora – unutarnji otvor: oko 80 x 140 cm; vanjski otvor: oko 25 x 92 cm; srednja monofora – unutarnji otvor: oko 86 x 143 cm; vanjski otvor: oko 35 x 100 cm; južna monofora – unutarnji otvor: oko 87 x 148 cm; vanjski otvor: oko 44 x 105 cm.

43 Tlocrt pavlinskog samostana sv. Petra i njegovih kasnijih pregradnji nakon dovršetka radova (izrada: „Vektra d.o.o.“, 2016.)

Ground plan of the Pauline monastery of St. Peter and its subsequent alterations after the presentation completion (by: „Vektra“, 2016)

dijelovi su rekonstruirani te su potom anastilozom oblikovana sva tri otvora³⁶⁵ (sl. 44, 45).

Iako je za zlatiski pavlinski samostan sv. Petra i njegove kasnije pregradnje osmišljen plan upravljanja,³⁶⁶ i prije njegovog implementiranja bilo je potrebno poduzeti sve raspoložive mjere kako bi se osigurao optimalni *modus operandi* njegovog održavanja. Pri osmišljavanju konkretnih mjera, pokušalo se uskladiti nekoliko čimbenika. Stručne su datosti, zajedno s realnim financijskim mogućnostima te argumentiranim i objektivno artikuliranim vrijednostima, usklađene s ekonomskim načelima i dugoročnim strateškim planiranjem te pragmatičnim odnosom spram potreba i mogućnosti.

Svjesnost o problemu održavanja posebno je naglašena kod građevina koje su prezentirane kao konzervirane ruševine (tj. kod onih objekata gdje ponovno zatrpavanje,

.....
365 Konzervatorsko-restauratorske radove na monoforama izveli su djelatnici Odjela za kamenu plastiku Hrvatskoga restauratorskog zavoda (pok. K. Klofutar, I. Jengi i D. Kačan).

366 Prema Konzervatorskom odjelu u Sisku upućen je 30. rujna 2014. godine prijedlog plana održavanja pavlinskog samostana sv. Petra na Petrovoj gori sa zahtjevom za izdavanje očitovanja i konzervatorskih smjernica. Prijedlog plana održavanja napravljen je temeljem glave IV. (Obaveze i prava vlasnika kulturnog dobra) stavka 2. (Obaveze vlasnika kulturnog dobra) članka 20. (Vlasnik kulturnog dobra obavezan je postupati s kulturnim dobrom s dužnom pažnjom, a osobito ga čuvati i redovito održavati te provoditi mjere zaštite utvrđene ovim Zakonom i drugim propisima) Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine br. 66/99, 151/03, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13). Istim je predloženo da se održavanje cijele zaštićene čestice uvede u gospodarsku osnovu UŠP Karlovac.

44 - 45 Pogled na sjeveroistočni zid kapitularne dvorane/refektorija prije i nakon dovršetka radova (foto: T. Pleše, 2006. i 2016.)

Northeast wall of the chapter house / refectory before and after presentation completion (photo by: T. Pleše, 2006 and 2016)

46 Pogled iz zraka na pavlinski samostan sv. Petra i njegove kasnije pregradnje nakon dovršetka radova (foto: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

Aerial view of the Pauline monastery of St. Peter and its subsequent alterations after the presentation completion (photo by: „Vektra“, 2015)

izgradnja nadstrešnica, potpuno rekonstruiranje i druge metode nisu realno izvediva opcija). Većina tih objekata je lokalnog ili regionalnog (vrlo rijetko nacionalnog) značaja, a često su smješteni na (danas) zabačenim lokacijama. Ujedno je pri njihovom prezentiranju gotovo nemoguće pratiti „zlatna počela konzerviranja“ jer je minimalne intervencije i tradicionalne materijale i tehnike moguće izvesti samo kada postoji jasan plan namjene te redovitog održavanja. Naime, upravo za konzervirane ruševine ne postoji mogućnost dnevnog održavanja, već se ono u najboljem slučaju obavlja jednom godišnje, a u većini slučajeva jednom u pet ili deset godina. Stoga je bilo potrebno usmjeriti osobitu pažnju na izvođenje zaštitnih kruna

i hodnih površina (pogotovo radi mikrolokacije objekta smještenog usred guste šume). Cilj je bio postizanje optimalnog omjera između uloženog s dugoročnim rezultatom tj. korištena su relativno skromna sredstva kako bi se postigla zaštita izvorne strukture, produžili intervali između dva održavanja te poboljšao vizualni dojam prezentiranog objekta.³⁶⁷

Pri prezentiranju konzerviranih ruševina u pravilu se koriste tri osnovna tipa zaštitnih kruna: konkavna, konveksna i neformirana. Sva tri tipa su podložna relativno

367 Sekundarni cilj ovog projekta jest stvaranje baze podataka o zaštitnim krunama i hodnim površinama. Tijekom desetogodišnjeg razdoblja monitoringa bilježit će se svi rezultati (kako pozitivni, tako i oni negativni). PLEŠE, TAJANA; HUIĆ, IRMA, 2016., 273 – 280.

brzom raspadanju (pri čemu vremenski čimbenik ovisi o kvaliteti materijala izvorne strukture te onog korištenog pri konzerviranju), a ponekad su i jedan od glavnih uzroka ubrzanog propadanja izvorne strukture. Izuzev svojih građevnih karakteristika, ovdje svakako valja navesti i onu estetsku, koja ponajviše utječe na iskustvo posjetitelja. Naime, konkavni i konveksni tip kod posjetitelja izazivaju dojam „prisilnog“ završetka, dok onaj neformirani izgleda kao „nedovršeni“ rad.³⁶⁸ Shodno navedenom je zaključeno

368 Hrvatski restauratorski zavod započeo je s provođenjem jednostavnog upitnika među posjetiteljima nakon obilaska konzerviranih ruševina (uzorak od pet objekata), a s ciljem prikupljanja podataka o estetskim vrijednostima postignutim po dovršetku konzervatorsko-restauratorskih građevinskih radova.

da je potrebno razviti novi tip zaštitnih kruna, a pogotovo onih koje se nalaze u zoni očišta: krune koja će imati bolja zaštitna svojstva po izvornu strukturu zida te kojom će se polučiti bolji estetski dojam, no bez narušavanja osnovnog podatka o samom objektu.

Slijedom navedenog, a prema uzoru na zaštitne krune koje se koriste u austrijskim regijama koje su klimatski podjednake onima na Petrovoj gori, izvedena je testna „ozelenjena“ kruna.³⁶⁹

I pri izvođenju hodnih slojeva vodilo se računa kako o prezentiranju izvorno korištenog materijala, tako o produžavanju perioda između održavanja. U natkrivenim dijelovima samostana (gdje su kao izvorni materijal korištene drvene daske) izvedena je tamponska hodna površina.³⁷⁰ U nenatkrivenom je dvorištu pak primijenjeno pojednostavljeno tamponsko rješenje sa završnim slojem agregata (dijabaz 8-16 mm).

Kako bi se prezentirani zlatki pavlinski samostan i njegove kasnije pregradnje što skladnije uklopile u pejzaž, već je tijekom istraživanja djelomično uređen širi okolni prostor (od podnožja Petrove gore postavljena je smeđa signalizacija, uređen je pristupni put te su uklonjeni montažni objekti uz makadamski put koji vodi od glavne ceste do samostana, a na njihovom su mjestu izgrađene drvene čeke). Nadalje, na širem je samostanskom perimetru uređen ornitološki park Petrovac s informativnim pločama, drvenim promatračnicama i klupama. Po dovršetku radova oko samostana je uređena edukativna staza s interpretacijskim pločama (sl. 46 - 70).

369 Na konzerviranim i restauriranim zidovima zvonika pravoslavnog hrama te zidova samostanskog krila i dvorišta izdana je (u jednakom slogu) 20 cm visoka konkavna struktura s upuštenim dijelovima te s izljevima za suvišak oborinske vode. U predmetnu je strukturu potom postavljen sloj ekspandirane gline, a na njega je stavljen sloj humusa u koji su posađene sadnice trajnica (čuvarkuća, lat. *Semperviva* i zimzelen, lat. *Vinca minor*). Navedene su biljke izabrane na preporuku djelatnika Botaničkog vrta u Zagrebu, a u skladu sa svojim karakteristikama (obje pripadaju u grupu jastučastih prekrivača tla, neosjetljive su na niske temperature, korijenje im je vrlo nježno i nije agresivno prema podlozi na kojoj rastu, izdanci su dugački do 20 cm te nisu zahtjevne za održavanje). Ovaj vazdazeleni, jastučasti završni sloj na konzerviranim zidovima ima, uz onu estetsku, i zaštitnu karakteristiku tj. znatno smanjuje negativne utjecaje atmosferilija. Prva kruna izvedena je 2012. godine. U proljeće 2013. godine ustanovljeno je kako su obje vrste izvršno podnijele zimu (tijekom zime 2012./2013. zabilježene su velike količine snijega). No, ljeto 2013. godine bilo je obilježeno izuzetno visokim temperaturama i vrlo dugim razdobljima bez padalina. Stoga je u rujnu 2013. godine zabilježeno da se *Vinca minor* gotovo u cijelosti posušila, dok je *Semperviva* u znatno boljem stanju. Radi bolje otpornosti *Semperviva* je izabrana kao jedina vrsta za izvođenje svih ostalih „ozelenjenih“ kruna na ovom objektu.

370 Tamponska hodna površina izvedena je kako slijedi: na kameni živac stavljena je zdrava zemlja s većim udjelom lomljenjaka, na nju je postavljena gusto tkana mrežica za sprječavanje rasta vegetacije, dok je kao završni sloj nanesen malč. Izborom malča, zbog njegove strukture i boje, postignuta je vizualna simulacija izvorne podnice od drvenih dasaka. Otpornost na vremenske uvjete bila je, uz antivegetacijsku karakteristiku, presudan čimbenik pri njegovom izboru za završni hodni sloj. Nakon dvije godine revidirano je ovo rješenje te je, s ciljem dodatnog suzbijanja rasta vegetacije, dodan vapneni estrih ispod završnog sloja malča.

47 - 49 Pogled sa sjeverozapada na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the northwest at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

50 - 52 Pogled sa sjevera na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the north at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

53 - 55 Pogled sa sjeveroistoka na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the northeast at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

56 - 58 Pogled s istoka na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the east at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

59 - 61 Pogled s jugoistoka na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the southeast at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

62 - 64 Pogled s juga na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the south at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

65 - 67 Pogled s jugozapada na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the southwest at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

68 - 70 Pogled sa zapada na pavlinski samostan sv. Petra po dovršetku istraživanja, po dovršetku građevinskih radova konzerviranja i prezentiranja te prikaz idealne rekonstrukcije (foto: M. Braun, 2007., T. Pleše, 2015., izrada: „Vektra d.o.o.“, 2015.)

View of the Pauline monastery of St. Peter from the west at the end of research, the end of construction work on conservation and presentation, and an ideal reconstruction (photo by: M. Braun, 2007, T. Pleše, 2015, reconstruction by: „Vektra“, 2015)

O neriješenim pitanjima umjesto zaključka

Unatoč sveobuhvatnim istraživanjima (arheološkim, povijesnim i arhivskim), ipak su neka pitanja ostala otvorena.

Kronološki prvo jest pitanje funkcioniranja vršnog platoa prije dolaska pavlina. Iz nevelikog je broja nalaza potvrđeno da je Mali Petrovac bio naseljavan kroz dugi niz stoljeća: od prapovijesti i antike do ranog srednjovjekovlja. Iako indikativni, pronađeni su nalazi nedovoljni za određivanje veličine i tipa naselja, kao i za pitanje njihovog međusobnog kontinuiteta.

Bez obzira na nemogućnost izvođenja gore navedenih zaključaka, razvidno je da je Mali Petrovac od prapovijesti do prijelaza ranog u kasno srednjovjekovlje bio kontinuirano naseljavan. Uzdignut na ravni Petrove gore, bio je od prapovijesti točka s koje su se sagledavale prostrane plodne doline spletova riječnih kanjona, brežuljci i brda zastrta u šume bukve, graba, jasena, brijesta i druge bjelogorice, gusto naseljenih dvopapkarima (srna, divlja svinja i dr.), karnivorama (divlje mačke, jazavci, kune, lasice, lisice i dr.), glodavcima (vjeverica, puh, zec i dr.), pticama (jastreb, kobac, škanjac, sova, vrana, svraka, fazan i dr.) i drugim pripadnicima raznolike faune. S te su se geostrateške točke s lakoćom nadgledali cestovni pravci koji su povezivali kontinentalna središta sa sjevernim jadranskim lukama, ali i s južnodalmatinskim gradovima do kojih su putovi vodili preko sjeveroistočne Bosne te se presijecali s onim panonskim upravo u neposrednoj blizini Petrove gore. Ravan Malog Petrovca bila je i u izravnoj vizualnoj komunikaciji s drugim takvim pozicijama na Medvednici, Samoborskoj, Moslavačkoj, Hrastovičkoj i Zrinskoj gori, Velebitu te Snežničko-gorskokotarskoj visoravni Dinarskog gorja. Radi tih je obilježja Mali Petrovac bio biran kao pozicija za izgradnju naselja u mirnim vremenima, za refugij u onim nesigurnim, te kao

vojno-nadzorna strateška točka. Vremena su se mijenjala, ere su se smjenjivale, no geostrateška odrednica ove pozicije ostala je konstanta koja je odredila povijest koja je uslijedila od vremena prvih pisanom riječju poznatih gospodara ovog platoa.

Indikativan je svakako podatak da niti jedan ulomak ranije keramike nije pronađen u nižim slojevima unutar samostana, već isključivo u jednom, zajedničkom sloju, zbijenom uz njegove temelje. Stoga se može pretpostaviti da je plato bio raščišćen prije izgradnje samostana ili da su ti raniji slojevi po uklanjanju sa svog izvornog mjesta bili iskorišteni za poravnavanje terena prije gradnje.

Neodgovoreno je ostalo i pitanje izbora vršnog platoa Malog Petrovca za osnutak samostana: jesu li pavlini ovaj posjed kupili ili su ga ipak dobili od nekog pripadnika lokalnog plemstva? Kupnja posjeda (i to na poziciji neuobičajenih svojstava za ovaj Red) bila bi izuzetak, bez obzira na činjenicu je li ovaj samostan imao (dokumentima potvrđene) pokrovitelje ili ne. Darovnica (ili neki njen kasniji prijepis) mogla je biti izgubljena tijekom napada osmanlijskih postrojbi kako na Zlat, tako i kasnije na Kamensko, kamo su zlatiski redovnici zasigurno bili prenijeli cijeli svoj arhiv. Stjecanje posjeda na Zlatu stoga svakako valja i dalje razmatrati kroz prizmu odnosa pavlina i vlasnika vlastelinstva Steničnjak.

Nejasna je ostala i slika o životu redovnika od stradanja samostana 1396. godine do izgradnje samostana u Kamenskom, pa čak i do sredine 15. stoljeća. Jesu li zlatiski redovnici samo formalno funkcionirali ili su pak samo preživljavali? Ovo je pitanje svakako potrebno sagledati unutar konteksta osnivanja samostana u Kamenskom, smještenog na istom vlastelinstvu, unutar svega jednog stoljeća.

U kontekstu šireg prostora potpuno je neistraženo ostalo i pitanje međuodnosa s okolnim naseljima te utvrdama i starim gradovima (npr. sa starim gradom Petrovcem koji spominju F. P. J. Fras i R. Lopašić).

Zlatska je malena zajednica zakoračila u 15. stoljeće s vrlo malim brojem posjeda, shodno tome i s vrlo malim prihodima, te gotovo bez pokrovitelja. Ako se tim činjenicama pridoda smještaj samostana te ga se kontekstualizira u onodobna vojno-politička događanja, razvidno je da je njegovo napuštanje bilo neminovno.

No, iako je upravo pozicija Malog Petrovca bila presudna za kob zlatkog samostana, upravo je zbog nje bio osiguran

kontinuitet u uporabi napuštenog zdanja: prvo u vojnoj, a kasnije ponovno u sakralnoj namjeni.

Bez obzira na brojne nepoznanice, ostavljene za daljnja interdisciplinarna istraživanja i propitkivanja, zlatki je samostan po dovršetku radova postao (za sada) jedini u cijelosti istražen kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan na onodobnome slavonskom prostoru. Ovaj značajni spomenik hrvatske kulturne baštine prezentiran je radi upoznavanja i boljeg razumijevanja povijesnog te povijesno-umjetničkog onodobnog – gotovo nepoznatog – kulturnog pejzaža, smještenog usred raskošnih prirodnih bogatstava Petrove gore.

SUMMARY

Petrova Gora, Monastery of St. Peter

Petrova Gora (Zlat, Slat Mountain, *Patur gozdia*) is one of the most beautiful and best preserved mountainous woodlands in Croatia, a habitat for numerous plant and animal species. Due to its large biodiversity, the central part of Petrova Gora was protected as an important landscape in 1969. Cultural and historical sights (Pauline monastery of St. Peter, Vojin Bakić's *Monument to the Revolution*, etc.), as well as recreational and education facilities (mountain trails of Petrova Gora, ornithological park Petrovac, etc.) are integrated within the Petrova Gora Tourist Centre, with headquarters in the Muljava hunting lodge.

Petrovac, Petrova Gora's highest peak, is a spacious forested plateau with two slightly pronounced heads of similar altitude (Veliki and Mali Petrovac). Long continuity of settlement at Mali Petrovac is confirmed by archaeological research that uncovered prehistoric (12th to 9th/8th century BCE) and Roman (1st to 4th century) finds. The top plateau was inhabited during the early medieval period. In the 14th century, Pauline monastery of St. Peter was built on Mali Petrovac. During the second half of the 16th century the monastery was converted into a military facility, while, at the end of the 18th century, it was repurposed into an Orthodox temple. Remains of the monastery, now in Sisak-Moslavina County (Economic Unit Petrova Gora, Forest Office Vojnić, Forest Management Subsidiary Karlovac, Croatian Forests), are protected as a cultural good (Z-3260).

First, partial research of the Pauline monastery of St. Peter was led by M. Kruhek (Croatian History Museum) in 1987 and 1988. After the end of research in 1988, the monastery was forgotten and overgrown with vegetation. Archaeological research, led by T. Pleše (Croatian Conservation Institute), continued in 2006 when Zlat monastery and its subsequent alterations were completely explored. Research was financially supported by the Republic of Croatia Ministry of Culture, with support from Croatian Forests, Forest Management Subsidiary Karlovac.

The Monastery of St. Peter on Petrova Gora was founded in 1303/1304 by Father Gerdas (Grdoš). According to Pauline chroniclers, Zlat monastery was raided already in 1393/1394 during dynastic struggles (although the attack was later attributed to mercenary, maybe Ottoman, troops from Bosnian territory). The monastery was devastated once more by Ottoman troops in the middle of the 15th century (1445 or 1448), when monks retreated to the safety of Pauline monastery in Kamensko. However, abandonment of the monastery may have been caused by insecurities caused by Ottoman incursions into surrounding areas. After the raid, consolidated Paulines from Zlat and Kamensko sent a request to Pope Nicolas V in 1451 for the permanent and legal merge of their estates. Pope Nicolas V permitted the requested merge and Paulines returned to Zlat in the last decades of the 15th century. However, they permanently abandoned the Zlat monastery again by the middle of the 16th century due to an increasing peril of Ottoman troops and sought refuge once more in the Kamensko monastery, never to return to their mountain property.

During this rather short period, Zlat monks had to acquire on their own most of their possessions, unlike their fraternal monasteries. They also did not manage to obtain privileges or a status of *locus credibilis*.

Petrovac (the name used from that time onwards for the abandoned monastery) was abandoned in 1583, and already in 1584 it fell under Ottoman authority. The former Zlat monastery obtained once more a defensive role after the movement of the demarcation line to the Una in 1654. It may be concluded that during that time one of the largest watchtowers (*chardaks*) in the wider area was constructed on the nave of the monastic church. Watchtower maintained its function until the Treaty of Sistova in 1791. Around the same time the resettlement of former soldiers (mainly of Eastern Orthodox faith) from the border zones into the wider area of Petrovac had begun. Therefore, at the beginning of the 19th century, the Orthodox Temple of the

Descent of the Holy Spirit was erected on the foundations of the church chancel with a rectangular bell-tower along the eastern part of the southeastern façade.

Zlat Monastery characteristics differ significantly from other Pauline monasteries in late medieval Slavonia: from the unusual choice of building site full of natural disadvantages to the odd layout. The unusual and asymmetric layout (which was primarily dictated by the geo-morphological determinants of the terrain disposition) of the monastery (surface area ca. 420 m²) – with the monastic church and a single monastery wing – was suited for the needs (and financial possibilities) of a small monastic community.

The monastic church enclosed the southeastern part of the monastery. Its longitudinal aspect was emphasized by roughly equal dimensions of the rectangular, single nave and the sanctuary enclosed by a shallow semi-circular apse. The southwestern façade was reinforced with rectangular counterforts due to geomechanical reasons. The main entrance to the church was therefore built on the western part of the southeastern façade. The northeastern façade was also reinforced with counterforts, in this case a support for low-quality masonry. Since none of the vault's architectural mouldings were found, it can be assumed that the monastic church had a simple, wooden coffered ceiling. Furthermore, the floor was most likely made of wooden slats.

The sole monastery wing was directly connected to the church. The capitulary hall/refectory was immediately adjacent to the sanctuary, which was separated from the kitchen by a corridor. This corridor connected these two rooms with the courtyard and the outdoor area. The northeastern door was also the only communication found between the monastery complex and the outside area. It may be assumed that there was one more door (a utility entrance?) on the (presumed) wooden, massive fence, which enclosed the monastery on the western side. Thus, it can be assumed that the northeastern door could have been the main monastery gate. Given the already mentioned characteristics of the entire complex, a larger and more notable entrance gate need not be expected.

It may be assumed that the sole wing had an upper floor (made of wood?) in which the dormitory was situated. However, due to the presumably small number of monks, it may be assumed that the kitchen was also used as dormitory.

Instead of the customary rectangular (or square) cloister with a well, the space enclosed by the northwestern wall of the church's nave, the southwestern façade of the monastery wing and the simple wall to the northwest enclosed a simple, rectangular courtyard. No wall on the western side was found, so it may be assumed that this area was

enclosed by a wooden fence. The courtyard also had no well because it was built on bedrock. Due to the simplicity of the solution of the entire monastery it may be assumed that the courtyard had an economic role. Since no architectural structures were discovered inside the courtyard during the excavations, it is reasonable to assume that there were no stone-built partitions in this area. By the same token, it may be concluded that most of the courtyard was not covered. The courtyard was certainly not paved; instead, embossed bedrock was used.

According to a review of the available comparative ground-plans (particularly those of the earliest Pauline monasteries), not a single architectural solution was found that would correspond to the one of Zlat. The most similar ground-plan solution is the Pauline Monastery of the Holy Spirit in Pilisszentlélek. However, their similarity does not lie in the likeness of their ground-plans, but in the fact that they both were founded around the same time (i.e. during the time immediately following the establishment of the order), which resulted in the need to accommodate architectural solutions to their financial abilities and modest needs.

However, despite comprehensive research (archaeological, historical, and archival), some questions remain opened.

First is the question about the function of the plateau before the arrival of Pauline monks. Small number of finds confirms that Mali Petrovac was inhabited throughout history: from prehistory and antiquity, to early medieval period. Although indicative, these finds are insufficient to determine size and types of settlements, understand their continuity or discover the fate of the last community before the dawn of the Monastery's foundation.

Regardless of the difficulty of making any of the above conclusions, it is clear that Mali Petrovac was inhabited from prehistory to the end of early medieval period. Its position enabled easy surveillance of road routes linking continental centres with northern Adriatic ports, as well as with south Dalmatian towns by way of routes through northeast Bosnia which connected to Pannonian communications in the proximity of Petrova Gora. The plateau of Mali Petrovac was in direct visual communication with other such positions on Medvednica, Samobor, Moslavina, Hrastovica and Zrin mountains, as well as Velebit Mountain and Mountains of Snežnik – Gorski kotar high plateau of the Dinaric Alps. Because of those features, Mali Petrovac was chosen as a position for building settlements in peaceful times, a refuge in precarious times, and as a strategic military and surveillance point. Times changed, eras passed, but the geostrategic determinant of this position remained a constant, defining the history of this plateau from time of its first recorded holders.

Furthermore, the question of choosing the plateau of Mali Petrovac for the founding of the monastery is still unanswered. Did the Pauline monks bought this property, or have they received it from a local noble family? Purchase of the property (in an unusual location for the Pauline order) would be an exception, regardless of whether this monastery had (documented) patrons or not. The charter (or its later copy) could have been lost during Ottoman attacks on Zlat and later Kamensko, where Zlat monks moved their entire archives. The acquisition of Zlat property should therefore still be considered through the prism of relations between the Pauline monks and owners of the Steničnjak estate.

It is still not clear how monks lived in the period from the defacement of the monastery in at the end of the 14th to the founding of the Kamensko monastery and the middle of the 15th century. Did they only functioned formally, or were they only barely surviving? This question certainly must be considered in the context of the establishment of the Kamensko monastery within only one century and located on the same estate.

In the context of wider area, the question of interrelationship with surrounding settlements, forts, and old

towns (eg. old town Petrovac, mentioned by F. P. J. Fras and R. Lopašić) is still completely unexplored.

A small Zlat community entered the 15th century with only a few holdings, resulting in low income, and almost no patrons. If these facts are connected to the position of the monastery and contextualised into military-political events of the period, the inevitability of its abandonment becomes clear.

However, even though the position of Mali Petrovac was crucial for the fate of Zlat monastery, it was precisely because of this that continuity in the use of the abandoned edifice was ensured: first for military and later for religious purpose.

Regardless of numerous unanswered questions, requiring further interdisciplinary research and questioning, Zlat monastery is (for now), after the completion of presentation, the only fully explored late medieval Pauline monastery in what was then Slavonia. This important monument of Croatian cultural heritage was presented for learning and understanding of, almost unknown, historical and artistic cultural landscapes of the period, amid the luxurious natural resources of the Petrova Gora.

POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURE

IZVORI S INTERNETA

Hrvatski biografski leksikon <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=4503>

Historical Maps of the Habsburg Empire www.mapire.eu

ARHIVSKI IZVORI

Hrvatski državni arhiv, fond Arhivska građa hrvatskih pavlina, *Elenchus / extractus actorum desolati Monasterii S. Petri de Monte Zlath*, HR – HDA – 659.

Hrvatski državni arhiv, fond Ujedinjena bansko-varaždinsko-karlovačka generalkomanda, HR – HDA – 426.

BENGER, NICOLAUS, *Chronotaxis monasteriorum Ordinis FF: Eremitarum s. Pauli primi Eremitae in provinciis Istriae et Croatiae*, oko 1740., Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, II. b.212

EGGERER, ANDREAS, *Fragmen panis corvi proto – eremitici seu Reliquiae annalium eremi-coenobiticorum Ordinis Fratrum Eremitarum s. Pauli primi Eremitae*, Viennae, 1663.

KOVACHEVICH, TOMO, *Monasteriorum in Croatia*, [s. a.], Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, III.d.8 s.a.

KRISTOLOVEC, IOANNES, *Descriptio Monasteriorum s. Pauli primi Eremitae in Illyrio fundatorum, tam per Turcas ab antiquo destructorum quam in praesentia existentium cum suis memorabilibus per Rssmum Patrem Fr. Joannem Kristolovecz Proto-eremitici Ordinis s. Pauli Generalem conciccata additis ad calcem notis historicis P. Fr. Nicolai Benger 1738*. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, R.4321

KRUHEK, MILAN, *Dnevnik arheoloških radova 1987. i 1988. godine*, rukopis (pismohrana: Hrvatski povijesni muzej, Zagreb), Petrovac, 1987. – 1988.

OROSZ, FRANCISCUS, *Synopsis annalium coenobiticorum Fratrum Eremitarum Ordinis s. Puli primi Eremitae*, Sopronii, 1747.

SMIČIKLAS, TADIJA (ur.), *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, Zagreb, 1904.

LITERATURA

ADAMČEK, JOSIP, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od XV do XVII stoljeća*, Zagreb, 1980.

ANČIĆ, MLADEN, Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu, *Radovi zavoda za hrvatsku povijest* 27 (1994.), 28 – 42.

ANDRIĆ, STANKO, Benediktinski samostan sv. Mihovila Arkanđela na Rudini, *Zlatna Dolina: godišnjak Požeštine* 4 (1998.), 31 – 57.

AUF DER MAR, CHRISTIAN; DIAZ TABERNERO, JOSÉ; MEIER, MOHAMED GABI, Archäologische Spuren einer Kulturlandschaft. Zur Nutzung und Begehung des Urserntals bei Hospental seit dem Mittelalter, *Historisches Neujahrsblatt* 103 (2013.), 125 – 197.

AZINOVIC BEBEK, ANA, *Novovjekovni nabožni predmeti nađeni prigodom arheoloških istraživanja na lokalitetima sjeverozapadne Hrvatske*, doktorski rad, Zagreb, 2012.

AZINOVIC BEBEK, ANA; KRMPOTIĆ, MARIJANA (ur.), *Stari grad Barilović. 10 godina arheoloških istraživanja*, Zagreb, 2014.

BAJALOVIĆ-HADŽI-PEŠIĆ, MARIJA, *Keramika u srednjovjekovnoj Srbiji*, Monografije 8, Beograd, 1981.

BALAŽIĆ, JANEZ; VÁNDOR, LÁSZLÓ (ur.), *Ljudje ob Muri / Népek a Mura Mentén / Völker an der Mur / Ljudi uz Muru*, Murska Sobota / Zalaegerszeg, 1996.

BALEN, JACQUELINE [et al.], Rezultati zaštitnih istraživanja na lokalitetu Ivandvor – šuma Gaj, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 42 (2009.), 23 – 72.

BALEN-LETUNIĆ, DUBRAVKA, Ostava kasnog brončanog doba iz Maličke, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 18 (1985. – 1986.), 35 – 44.

BEKIĆ, LUKA, Uvod u problematiku glinenih lula na području Hrvatske, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 37 – 38 (1999. – 2000.), 249 – 279.

BEKIĆ, LUKA, Clay pipes made in Zelovo, Croatia, *Society for Clay Pipe Research* 57 (2001.), 44 – 49.

BEKIĆ, LUKA, Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. *Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan*, Zagreb, 2006.

BEKIĆ, LUKA (ur.), *Utvrdna Čanjevo: istraživanja 2003.-2007.*, Visoko, 2008.

BEKIĆ, 2008.a = BEKIĆ, LUKA, Glinene lule s utvrde Čanjevo, u: *Utvrdna Čanjevo: istraživanja 2003.-2007.* (ur. L. Bekić), Visoko, 2008., 191 – 196.

BEKIĆ, 2008.b = BEKIĆ, LUKA, Usporedba keramike 8. stoljeća s Blizne i Šarnjaka kod Varaždina, u: *Srednji vek / Mittelalter. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino/ Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene* (ur. M. Guštin), Ljubljana, 2008., 107 – 112.

BEKIĆ, LUKA, Srednjovjekovna jama K12 s nalazišta Jalkovec – Police kod Varaždina, *Archaeologia Adriatica* 4 (2010. – 2011.), 227 – 241.

BELAJ, JURAJ, Interpretiranje novovjekovnih nalaza iz grobova crkve Sv. Martina na Prozorju, *Prilozi Instituta za arheologiju* 23 (2006.), 257 – 294.

BENAC, ALOJZ (ur.), *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, knjiga 4, Sarajevo, 1983.

BENE, SÁNDOR [et al.] (ur.), *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, Zagreb, 2012.

BENCZE, ZOLTÁN, Das Kloster St. Lorenz bei Buda (Budaszentlőrinc) und andere ungarische Paulinerklöster Archäologische Untersuchungen, u: *Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens* (ur. K. Elm), Berlin, 2000., 157 – 190.

BERANOVÁ, MAGDALENA, K otázce nádob na pití ve 13. a první polovině 14. stol., *Archaeologické rozhledy* 48 (1996.), 515 – 519.

BIKIĆ, VESNA, *Srednjovjekovna keramika Beograda*, Beograd, 1994.

BOBOVEC, ANA, *Rimski kompleks Ciglenice u Osekovu*, Kutina, 2008.

BROGIOLO, GIAN PIETRO (ur.), *Dalle domus alla corte regia: S. Giulia di Brescia, gli scavi dal 1980 al 1992: reperti preromani, romani e alto medievali*, Firenze, 2005.

BRUKNER, OLGA, *Rimska keramika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Beograd, 1981.

- BRUSIĆ, ZDENKO, Antička luka u Polačama na otoku Mljetu, u: *Archaeological Research in Dubrovnik and its Surroundings* (ur.: Ž. Rapanić), Zagreb, 1988., 139 – 151.
- RAPANIĆ, ŽELJKO (ur.), *Archaeological Research in Dubrovnik and its Surroundings*, Zagreb, 1988.
- BUDAK, NEVEN, Povijesni okvir, u: *Hrvatska renesansa* (ur. M. Jurković, A. Erlande-Brandenburg), Zagreb, 2004., 23 – 45.
- BUDAK, NEVEN; RAUKAR, TOMISLAV, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*, Zagreb, 2006.
- BUDAK, NEVEN, *Hrvatska i Slavonija u ranom novom vijeku*, Zagreb, 2007.
- BUGAR, ALEKSANDRA, *Ranija rimska keramika s lokaliteta sv. Križ – Sisak*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2000.
- BUGAR, ALEKSANDRA, Naselje ranog srednjeg vijeka Velika Gorica – Šepkovčica, u: *Srednji vek / Mittelalter. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino / Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene* (ur. M. Guštin), Ljubljana, 2008., 179 – 196.
- BUGAR, ALEKSANDRA, Dva srednjovjekovna bunara s lokaliteta Šepkovčica, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 44 (2011.), 161 – 178.
- BUNČIĆ, MAJA, Naseobinski pokazatelji kasnog srednjeg vijeka zagrebačkog nalazišta Stenjevec, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 43 (2010.), 69 – 110.
- BUTURAC, JOSIP, Povijesni priegled redovništva u Hrvatskoj, *Croatia sacra* 20 – 21 (1943.), 131 – 152.
- BUTURAC, JOSIP, Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. g., *Starine* 59 (1984.), 43 – 109.
- CEVC, TONE (ur.), *Človek v Alpah: destetletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah*, Ljubljana, 2006.
- COWGILL, JANE; DE NEERGAARD, MARGARETHE; GRIFFITHS, NICHOLAS, *Knives and Scabbards – Medieval Finds from Excavations in London 1*, London, 1987.
- CVITANOVIĆ, ĐURĐICA [et al.] (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, Zagreb, 1989.
- CVJETIČANIN, TATJANA, Basic Attributes of the Late Roman Glazed Pottery from Central and Southern Serbia, u: *Rumänisch-Jugoslawische Kommission für die Erforschung der Region des Eisernen Tores, zwischen 275–602 n. Chr., Archäologische Abteilung V, Rumanisches Institut für Thrakologie, Bucuresti*, 2003., 93 – 108.
- CVJETIČANIN, TATJANA, *Late Roman Glazed Pottery, Glazed Pottery from Moesia Prima, Dacia Ripensis, Dacia Mediterranea and Dardania*, Beograd, 2006.
- ČIMIN, ROBERT, Keramički nalazi s utvrde Čanjevo, u: *Utvrda Čanjevo. Istraživanja 2003-2007.* (ur. L. Bekić), Visoko, 2008., 121 – 189.
- ČIMIN, 2008.a = ČIMIN, ROBERT, Metalni nalazi utvrde Čanjevo, u: *Utvrda Čanjevo. Istraživanja 2003-2007.* (ur. L. Bekić), Visoko, 2008., 243 – 253.
- ČIMIN, 2008.b = ČIMIN, ROBERT, *Stolno posuđe od 15. do 18. stoljeća na području sjeverozapadne Hrvatske*, magistarsko delo, Koper, 2008.
- ČOVIĆ, BORIVOJ, Kultura polja s urnama, *Arheološki Leksikon BiH*, svezak 1, Sarajevo, 1988., 100 – 102.
- DEÁK, ANTAL ANDRÁS; LAPAINE, MILJENKO; KLJAJIĆ, IVKA, Johann Christoph Müller (1673 – 1721), *Kartografija i geoinformacije* 3 (2004.), 68 – 80.
- DELLA PORTA, CAROLA; SFREDDA, NICOLETTA; TASSINARI, GABRIELLA, Ceramica invetriata di età tardoantica – altomedievale, u: *Ceramiche in Lombardia tra II secolo a.C. e VII secolo d.C., Raccolta dei dati editi*, (ed. G. Olcese), Mantova, 1998., 233 – 251.
- DEMO, ŽELJKO, *Opatovina: tragovi povijesti izgubljeni u današnjosti. Rezultati arheoloških istraživanja pred crkvom svetog Franje u Zagrebu 2002. godine*, Zagreb, 2007.
- DRINBECK, JULIUS [et al.] (ur.), *Der Orden der Pauliner OSPE. Seine Geschichte, seine Aufgaben, seine Stellung*, Eisenstadt, 1984.
- DOBRONIĆ, LELJA, *Viteški redovi. Templari i ivanovci u Hrvatskoj*, Zagreb, 1984.
- DOČKAL, KAMILO, *Samostan Blažene Djevice Marije u Dubici 1244*, rukopis, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (XVI 29b.1), Zagreb, 1952.
- DOČKAL, KAMILO, *Samostan sv. Petra na Zlatu*, rukopis, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (XVI 29b.5), Zagreb, 1953.
- DOČKAL 1953.a = DOČKAL, KAMILO, *Samostan Majke Božje Snježne u Kamenskom*, Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (AHAZU XVI 29c.2), Zagreb, 1953.
- DRAGANOVIĆ, KRUNOSLAV [et al.] (ur.), *Povijest Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1991.
- DURMAN, ALEKSANDAR, O geostrateškom položaju Siscije, *Opuscula archaeologica* 16 (1992.), 117 – 131.
- DVORŽAK SCHRUNK, IVANČICA, Dioklecijanova palača od 4. do 7. stoljeća u svjetlu keramičkih nalaza, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 22 (1989.), 91 – 105.
- ELM, KASPAR (ur.), *Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens*, Berlin, 2000.
- ELM 2000.a = ELM, KASPAR, *Eremiten und Eremitenorden des 13. Jahrhunderts*, u: *Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens* (ur. K. Elm), Berlin, 2000.a, 11 – 22.
- EMPEREUR, JEAN-YVES; PICON, MAURICE, Les régions de production d'amphores impériales en Méditerranée orientale, u: *Amphores romaines et histoire économique: dix ans de recherche. Actes du colloque de Sienne, Collection de l'École Française de Rome* 114, Rome, 1989., 223 – 248.
- FADIĆ, IVO, Kasnoantička nekropola u Senju, *Senjski zbornik* 13 (1988.), 57 – 64.
- FADIĆ, IVO, Nalazi iz devastiranih antičkih grobova u Senju, *Senjski zbornik* 26 (1999.), 51 – 70.
- FILIPEC, KREŠIMIR, Srednjovjekovna keramika s lokaliteta Borinci – Crkvište – Crni gaj 1961., *Opuscula archaeologica* 34 (2010.), 255 – 284.
- FRAS, FRANZ DE PAULA JULIUS, *Topografija Karlovačke vojne krajine*, Gospić, 1988.
- FÜLÖPP ROMHÁNYI, BEATRIX, Die Pauliner in mittelalterlichen Ungarn, u: *Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens* (ur. K. Elm), Berlin, 2000., 143 – 156.
- FÜLÖPP ROMHÁNYI 2000.a = FÜLÖPP ROMHÁNYI, BEATRIX, *Kolostorok és társaskáptalanok a középkori Magyarországon*, Budapest, 2000.
- FÜLÖPP ROMHÁNYI, BEATRIX, Life in the Pauline Monasteries of Late Medieval Hungary, *Periodica Polytechnica – Architecture* 43/2 (2012.), 53 – 56.
- GABLER, DÉNES, Terra sigillata im Töpferviertel von Poetovio, *Arheološki vestnik* 37 (1986.), 129 – 168.

- GAVRILOVIĆ, SLAVKO, *Građa za istoriju Vojne krajine u XVIII. veku – Banska krajina 1690.-1783.*, Beograd, 1989.
- GIESLER, ULRIKE, Die Kleinfunde, u: Ad Pirvm (Hrušica nad Colom) (ur T. Ulbert), *Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte* 31 (1981.), 53 – 130.
- GJURAŠIN, HRVOJE, Zaštitna arheološka istraživanja u selu Koprivno sjeveroistočno od Klisa, *Starohrvatska prosvjeta* 32 (2005.), 163 – 193.
- GLAVAŠ, VEDRANA, Prometno i strateško značenje prijevoja Vratnik u antici, *Senjski zbornik* 37 (2010.), 5 – 18.
- GOLDSTEIN, IVO, Povezanost hrvatskih zemalja u ranom srednjem vijeku i lokacija bitke na Gvozdu 1097. godine, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 27 (1994.), 17 – 28.
- GRAČANIN, HRVOJE, Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji, *Scrinia Slavonica* 10 (2010.), 9 – 69.
- GREGI, ZORAN; JELINČIĆ, KRISTINA, O nekim manje poznatim antičkim lokalitetima u Zagrebu i okolici, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 43 (2010.), 153 – 191.
- GRGIN, BORISLAV, *Počeci rasapa: Kralj Matijaš Korvin i srednjovjekovna Hrvatska*, Zagreb, 2001.
- GUDELJ, LJUBOMIR, Velika Crkivica i groblje kod crkve sv. Jakova – zaštita istraživanja u općini Cisti Provo 2004. – 2005. godine, *Starohrvatska prosvjeta* 32 (2005.), 195 – 215.
- GUNJAČA, STJEPAN, *Ispravci i dopune starijoj hrvatskoj historiji* (tom IV), Zagreb, 1978.
- GUŠTIN, MITJA (ur.), Drobci nekega vsakdana / Bruchstücke eines Alltags, *Archaeologia historica Slovenica* 2, Ljubljana, 1997.
- GUŠTIN, MITJA (ur.), Srednjeveško Celje / Medieval Celje, *Archaeologia Historica Slovenica* 3, Ljubljana, 2001.
- GUŠTIN 2001.a = GUŠTIN, MITJA, Celjske čaše, u: *Srednjeveško Celje / Medieval Celje* (ur. M. Guštin), *Archaeologia historica Slovenica* 3 (2001.), 139 – 194.
- GUŠTIN, MITJA; JEZERŠEK, MIRJAM; PROŠEK, NATAŠA, Katalog keramičnih najdb iz Celja, Srednjeveško Celje / Medieval Celje (ur. M. Guštin), *Archaeologia historica Slovenica* 3 (2001.), 195 – 238.
- GUŠTIN, BRESSAN, KOMPLET 2001.a = GUŠTIN, MITJA; BRESSAN, FABRIZIO; KOMPLET, BOJANA, Kovinske najdbe iz Celja, u: *Srednjeveško Celje / Medieval Celje* (ur. M. Guštin), *Archaeologia Historica Slovenica* 3 (2001.), 239ff.
- GUŠTIN, MITJA (ur.), *Srednji vek / Mittelalter. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino / Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene*, Ljubljana, 2008.
- GUZSIK, TAMÁS, *A pálos rend építészete a középkori Magyarországon*, Budapest, 2003.
- HANULIAK, MILAN, Praveké včasnodejinné a stredoveké osídlenie v Chľabe, *Slovenská archeológia* 37 (1989.), 151 – 212.
- HAYES, JOHN W., *Late Roman Pottery*, London, 1972.
- HAYES, JOHN W., The Athenian agora. Roman pottery, fine-ware imports, *The American School of Classical Studies at Athens* 32, Princeton – New Jersey, 2008.
- HENEBERG, VEČESLAV, Gradine i gradišta po Medvednici, *Narodna starina* 8/20 (1929.), 129 – 136.
- HOLL, IMRE, *Mittelalterliche Funde aus einem Brunnen von Buda*, Budapest, 1966.
- HOLL, IMRE, Tischgerät im spätmittelalterlichen Buda, *Acta Archaeologica Hungarica* 56 (2005.), 311 – 384.
- HOLL, IMRE; PARÁDI, NÁNDOR, *Das mittelalterliche Dorf Sarvally*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- HOLJEVAC, ŽELJKO; MOAČANIN, NENAD, *Hrvatsko-slavonska Vojna krajina i Hrvati pod vlašću Osmanskoga Carstva u ranom novom vijeku*, Zagreb, 2007.
- HORVAT, ZORISLAV, Srednjovjekovna arhitektura pavlinskih samostana u Hrvatskoj, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786* (ur. Đ. Cvitanović et al.), Zagreb, 1989., 95 – 109.
- HORVAT, ZORISLAV, Grijanje u srednjovjekovnim burgovima kontinentalne Hrvatske: kamini, dimnjaci i kaljeve peći, *Prostor* 3 – 4 (1994.), 215 – 240.
- HORVAT, ZORISLAV, *Burgologija – Srednjovjekovni utvrđeni gradovi kontinentalne Hrvatske*, Zagreb, 2014.
- HORVAT, ZORISLAV; KRUHEK, MILAN, Stari gradovi i utvrđenja u obrani Karlovca u XVI i XVII stoljeću, u: *Karlovac 1579 - 1979* (ur. Đ. Zatezalo), Karlovac, 1979., 59 – 79.
- INALCIK, HALIL, *Osmansko carstvo: Klasično doba 1300.-1600.*, Zagreb, 2002.
- JELINČIĆ, KRISTINA, *Rimska keramika lokalne proizvodnje na području hrvatskog dijela rimske provincije Gornje Panonije*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2009.
- JELINČIĆ, KRISTINA, Stratigrafski prikaz lokaliteta, u: *Suhopolje-Kliškovac. Od mjestopisa do arheološke spoznaje* (ur. Ž. Tomičić, K. Jelinčić), Zagreb, 2011., 45 – 58.
- JELINČIĆ VUČKOVIĆ, KRISTINA, Rimska keramika s lokaliteta Petrovac, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 30 (2013.), 157 – 171.
- JESSOP, OLIVER, A New Artefact Typology for the Study of Medieval Arrowheads, *Medieval Archaeology* 40 (1996.), 192 – 205.
- JURKOVIĆ, IVAN, Turska opasnost i hrvatski velikaši – knez Bernardin Frankapan i njegovo doba, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* 17 (2000.), 61 – 83.
- JURKOVIĆ, MILJENKO; ERLANDE-BRANDENBURG, ALAIN (ur.), *Hrvatska renesansa*, katalog izložbe, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 2004.
- KARBIĆ, DAMIR; MILJAN, SUZANA, Knezovi Zrinski u 14. i 15. stoljeću između staroga i novoga teritorijalnoga identiteta, u: *Susreti dviju kultura: Obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti* (ur. S. Bene [et al.]), Zagreb, 2012., 15 – 43.
- KATIĆ, MIROSLAV, Kasnoantički grad na Jadranu – primjer grada Hvara, *Prilozi za povijest umjetnosti u Dalmaciji* 38 (1999. – 2000.), 19 – 49.
- KATAVIĆ, VEDRAN, *Pregled rimskog materijala izvan jugozapadnog dijela bedema antičke Siscije*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2001.
- KERMAN, BRANKO, Srednjeveška kovačnica in talilnica pri Gradu na Goričkem, u: *Drobci nekega vsakdana/Bruchstücke eines Alltags* (ur. M. Guštin), *Archaeologia historica Slovenica* 2, Ljubljana, 1997., 141 – 159.
- KLAIĆ, NADA, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*, Zagreb, 1976.
- KLAIĆ, VJEKOSLAV, *Povijest Hrvata*, knjige 3 i 5, Zagreb, 1981.
- KOLARIĆ, JURAJ, Historischer Überblick über die Pauliner in Kroatien, u: *Der Orden der Pauliner OSPE. Seine Geschichte*,

- seine Aufgaben, seine Stellung* (ur. J. Dirnbeck et al.), Eisenstadt, 1984., 53 – 68.
- KORDIĆ, ANA, Horreum – keramika, u: Pregled zaštitnih arheoloških istraživanja 1990. – 2000., Sisak, 40.
- KORDIĆ, ANA, *Keramika 3. i 4. stoljeća s lokaliteta Sv. Križ – Sisak*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2001.
- KOVÁCS, GYÖNGY (ur.), *Weitschawar/Bajcsa – Vár. Egy stájer erődítmény Magyarországon a 16. század második felében*, Zalaegerszeg, 2002.
- KOVAČEVIĆ, SAŠA, Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak – povijest i novi rezultati, *Prilozi Instituta za arheologiju* 18 (2001.), 63 – 78.
- KÖNIG, PETER, Spätbronzezeitliche Hortfunde aus Bosnien und der Herzegowina, *Prähistorische Bronzefunde* 20/11, Stuttgart, 2004.
- KRMPOTIĆ, LJUDEVIT, *Izveštaji o utvrđivanju granica Hrvatskog Kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*, Hannover–Karlobag–Čakovec, 1997.
- KRMPOTIĆ, MARIJANA, Kasnosrednjovjekovno i novovjekovno keramičko posuđe, u: *Stari grad Barilović. 10 godina arheoloških istraživanja* (ur. A. Azinović Bebek, M. Krmpotić), Zagreb, 2014., 76 – 91.
- KRUHEK, MILAN, Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj, u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786* (ur. Đ. Cvitanović [et al.]), Zagreb, 1989., 67 – 93.
- KRUHEK, MILAN, *Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća*, Zagreb, 1995.
- KRUHEK, MILAN, *Utvrde, granice i ljudi*, Karlovac, 1995.
- KRUHEK, MILAN, Samostan sv. Petra na Slatkoj, danas Petrovoj gori – povijest i arheološka istraživanja, *Lepoglavski zbornik* (1998.), 113 – 132.
- KRUHEK, MILAN, *Petrova gora: povijesno – turistički vodič*, Karlovac, 2005.
- KRZNAR, SINIŠA, *Arheološka slika kasnosrednjovjekovnih grobalja na prostoru sjeverne Hrvatske*, doktorski rad, Zagreb, 2012.
- KRZNAR, SINIŠA [et al.] (ur.), *Groblja i pogrebni običaji u srednjem i ranom novom vijeku na prostoru sjeverne Hrvatske. Zbornik radova prvog međunarodnog znanstvenog skupa srednjovjekovne arheologije Instituta za arheologiju*, Zagreb, 2016.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, IVAN, Opatija b.d. Marije u Topuskom – povjestna crtica, *Književnik: časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti* 1 (1864.), 78 – 97.
- KVASSAY, JUDIT, The Medieval Settlement at Csesztreg – Mihomi Erdő, *Anateus* 28 (Communicationes ex instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae) (2005.), 321 – 346.
- LOPAŠIĆ, RADOSLAV, *Spomenici hrvatske krajine I*, Zagreb, 1884.
- LOPAŠIĆ, RADOSLAV, Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskog zemaljskog arhiva u Gradcu, *Starine* 17 (1885.), 151 – 231.
- LOPAŠIĆ, RADOSLAV, *Spomenici hrvatske krajine II*, Zagreb, 1885.
- LOPAŠIĆ, RADOSLAV, Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskog zemaljskog arhiva u Gradcu, *Starine* 19 (1887.), 1 – 80.
- LOPAŠIĆ, RADOSLAV, *Spomenici hrvatske krajine III*, Zagreb, 1889.
- LOPAŠIĆ, RADOSLAV, *Oko Kupe i Korane*, Zagreb, 1895.
- LOŽNJAK, DARIA, Prilog poznavanju nalazišta ponad sv. Marije Okičke, *Opuscula Archaeologica* 26 (2002.), 313 – 329.
- LUKINOVIĆ, ANDRIJA, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije (1395.-1420.)*, Zagreb, 1992.
- LUKINOVIĆ, ANDRIJA, *Povijesni spomenici zagrebačke biskupije (1441.-1465.)*, Zagreb, 2004.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, NIVES (ur.), *Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području*, Zagreb, 1986.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, NIVES, Prilog poznavanju kasnog brončanog i starijeg željeznog doba na Kordunu i Baniji, u: *Arheološka istraživanja na karlovačkom i sisačkom području* (ur. N. Majnarić-Pandžić), Zagreb, 1986.a, 29 – 43.
- MAJNARIĆ-PANDŽIĆ, NIVES, Brodsko Posavlje u brončano i željezno doba – posljednja dva tisućljeća prije Krista, u: *Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu u povodu 750. obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda* (ur. Z. Živaković-Kerže), Slavonski Brod, 2000., 103 – 130.
- MALEKOVIĆ, VLADIMIR [et al.] (ur.), *Granice Hrvatske na zemljovidima od XII. do XX. stoljeća*, Zagreb, 1993.
- MÁLYUSZ, ELEMÉR, A szlaviniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban, *Levéltári közlemények* 6 (1928.), 87 – 203.
- MARDEŠIĆ, JAGODA, Afrička crveno glačana keramika, u: *Salona Christiana* (ur. E. Marin), Split, 1994., 265 – 270.
- MARDEŠIĆ, JAGODA; ŠALOV, TEODORA, Keramički nalazi s istraživanja bazilike u Erešovim barama – Vid kod Metkovića, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 94 (2001.), 105 – 163.
- MARIĆ, ZDRAVKO, Vis kod Dervente – naselje KBD, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 15 – 16 (1960. – 1961.), 151 – 172.
- MARIĆ, ZDRAVKO, Donja Dolina, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* 19 (1964.), 5 – 128.
- MARIN, EMILIO (ur.), *Salona Christiana*, Split, 1994.
- MAŠIĆ, BORIS, *Kasnogotički pećnjaci s Nove Vesi*, Zagreb, 2002.
- MAŽURAN, IVE, *Hrvati i Osmansko carstvo*, Zagreb, 1998.
- MINICHREITER, KORNELIJA; MARKOVIĆ, ZORKO, *Beketinci – Bentež. Naselja iz eneolitika, ranog i kasnog srednjeg vijeka*, Zagreb, 2013.
- MINIĆ, DUŠICA; VUKADIN, OBRENIJA, *Srednjovjekovni Stalać*, Beograd, 2007.
- MÜLLER, RÓBERT, A Mezőgazdasági vaseszközök fejlődése Magyarországon a késővaskortól a törökkor végéig, *Zalai Gyűjtőmenny* 19, Zalaegerszeg, 1982.
- NALASKOWSKI, JAN, Der Paulinerorden in Polen, unter besonderer Berücksichtigung der Bedeutung und der Rolle on „Jasna Gora“, u: *Der Orden der Pauliner OSPE. Seine Geschichte, seine Aufgaben, seine Stellung* (ur. J. Dirnbeck et al.), Eisenstadt, 1984., 29 – 42.
- NOVAK, ANA, *Topusko u razdoblju od dolaska cistercita do kraja srednjega vijeka*, magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2008.
- OLCESE, GLORIA, *Ceramiche in Lombardia tra II secolo a.C. e VII secolo d.C., Raccolta dei dati editi*, Mantova, 1998.
- OŽANIĆ, IVANA, Gradina Osječenica – antičko razdoblje, *Opuscula archaeologica* 22 (1998.), 27 – 80.
- VON PATEK, ERZSÉBET, A Pannoniai fibulatípusok elterjedése és erdete / Verbreitung und Herkunft der Römischen Fibeltypen in Pannonien, *Dissertationes Pannonicae* 19, Budapest, 1942.
- PAPAYIANNI, IOANNA [et al.] (ur.), *Proceedings of the 4th Historic Mortars Conference*, Thessaloniki, 2016.

- PAVLIČIĆ, MIRELA, Prikaz srednjovjekovnih pećnjaka s lokaliteta benediktinske opatije sv. Mihovila na Rudini, *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 1 (2012.), 231 – 246.
- PEACOCK, D. P. S.; WILLIAMS, D. F., *Amphorae and the Roman economy: an introductory guide*, London – New York, 1986.
- PERCAN, TIHOMIR, Antička fina keramika, u: *Tarsatički principij. Kasnoantičko vojno zapovjedništvo* (ur. N. Radić Štivić, L. Bekić), Rijeka, 2009., 69 – 98.
- PERKIĆ, DOMAGOJ, Pavlinski samostan u Kamenskom kod Karlovca, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 43 (2010.), 227 – 288.
- PERKIĆ, DOMAGOJ; LOŽNJAK DIZDAR, DARIA, Kasnobrončano-dobna ostava Siča/Lučica, *Opuscula archaeologica* 29 (2005.), 41 – 119.
- PETÖ, ZSUZSA ESZTER, *The medieval landscape of the Pauline monasteries in the Pilis forest*, MA Thesis, Budapest, 2014.
- PLEŠE, TAJANA, Monasterium de S. Petri in monte Zlat, *Opuscula archaeologica* 35 (2011.), 319 – 350.
- PLEŠE, TAJANA, Izazovi primjene načela kulturnog menadžmenta pri upravljanju nepokretnom kulturnom baštinom, *Menadžment – zbornik radova* (ur. G. Šiber), Zagreb, 2014., 668 – 675.
- PLEŠE, TAJANA; HUIĆ, IRMA, Coping with copings – Croatian experience in conservation and presentation of curated ruins, *Proceedings of the 4th Historic Mortars Conference* (ur. I. Papayianni et al.), Thessaloniki, 2016., 273 – 280.
- PLEŠE, TAJANA, Ordo Sancti pauli Primi Eremitae Monasteries and the shaping of the late medieval Slavonian landscape prior to the Battle of Mohács (1526), *Monastic Europe AD1100-1700: Communities, Landscape and Settlement*, (ur. E. Bhreathnach [et al.]), Brepols, u tisku
- POPOVIĆ, MARKO, *Maglički zamak*, Beograd, 2012.
- PORTULANO, BRUNELLA, La ceramica invetriata, u: *Dalle domus alla corte regia: S. Giulia di Brescia, gli scavi dal 1980 al 1992: reperti preromani, romani e alto medievali* (ur. G. P. Brogiolo), Firenze, 2005., 125 – 142.
- PREDOVNIK, KATARINA, Trdnjava Kostanjevica na Starem gradu nad Podbočjem, *Archaeologia Historica Slovenica* 4, Ljubljana, 2003.
- PREDOVNIK, KATARINA, Srednjeveška in novoveška lončenina s planin v Kamniško-Savinjskih Alpah, u: *Človek v Alpah: de-stoletje (1996-2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah* (ur. T. Cevc), Ljubljana, 2006., 182 – 208.
- RADIĆ, MLADEN; BOJČIĆ, ZVONKO, *Srednjovjekovni grad Ružica*, Osijek, 2004.
- RADIĆ-ŠTIVIĆ, NIKOLINA; BEKIĆ, LUKA (ur.), *Tarsatički principij. Kasnoantičko vojno zapovjedništvo*, Rijeka, 2009.
- RADOMĚRSKÝ, PAVEL; RICHTER, MIROSLAV, Korpus české středověké keramiky datované mincemi, *Sborník národního muzea v Praze* 28, 1974.
- RAUKAR, TOMISLAV, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*, Zagreb, 1997.
- RAUNIG, BRANKA, Neki manji i neobjavljeni nalazi bronzanog doba zapadne Bosne, *Arheološka problematika zapadne Bosne* (1983.), 71 – 78.
- RAUNIG, BRANKA, Prahistorijski nalazi na srednjovjekovnom gradu Cazin, *Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu* 48 – 49 (1996. – 2001.), 115 – 163.
- SEKELJ IVANČAN, TAJANA, *Early Medieval Pottery in Northern Croatia. Typological and chronological pottery analyses as indicators of the settlement of the territory between the rivers Drava and Sava from the 10th to 13th centuries AD*, Oxford, 2001.
- SEKELJ IVANČAN, TAJANA, *Podravina u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 2010.
- SEKELJ IVANČAN, TAJANA; TKALČEC, TATJANA, Kasno-srednjovjekovna stolna keramika s nekih gradišta iz okolice Kutine i Garešnice, *Prilozi Instituta za arheologiju* 19 (2002.), 165 – 194.
- SEKELJ IVANČAN, TAJANA; TKALČEC, TATJANA, Kasnosrednjovjekovni lokaliteti okolice Kutine i Garešnice s posebnim obzirom na neke primjerke stolne keramike iz Garić-grada i Popovače, *Zbornik Moslavine* 5/6 (2002. – 2003.), 25 – 44.
- SEKELJ IVANČAN, TAJANA; TKALČEC, TATJANA; ŠILJEG, BARTUL, Rezultati analize ranosrednjovjekovnih nalaza i nalazišta u okolici Torčeca, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 20 (2003.), 113 – 130.
- SEKULIĆ, ANTE, Pavlinski samostan u Dubici, *Croatica Christiana Periodica* 13/23 (1989.), 28 – 43.
- SEKULIĆ, ANTE, Pavlinski samostani u karlovačkom kraju, *Tkalčić – godišnjak Društva za povjesnicu zagrebačke Nadbiskupije* 11 (2007.), 79 – 101.
- SIJARIĆ, MIRSAĐ, *Hladno oružje iz Bosne i Hercegovine u arheologiji razvijenog i kasnog srednjeg vijeka*, Sarajevo, 2014.
- SMIČIKLAS, TADIJA, *Poviest Hrvatska. Dio prvi – od najstarijih vremena do godine 1526*, Zagreb, 1882.
- SOLDO, ANTE, Takse „servitium commune“ kod nas kroz XIV i polovicom XV stoljeća, *Arhivski vjesnik* 20 (2014.), 305 – 326.
- STARAC, RANKO, Rezultati prve faze arheoloških sondiranja na trgu Cimiter u Senju, *Senjski zbornik* 26 (1999.), 71 – 88.
- SZABO, GJURO, Spomenici kotara Ivanec, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 14 (1919.), 22 – 96.
- SZEBERÉNY, GÁBOR, Plemići, predijalci i iobagiones castri Ro-višća u 13. i 14. stoljeću, *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012.), 31 – 55.
- ŠWIDZIŃSKI, SEBASTIAN STANISLAUS, Die Augustinusregel im Pauliner-Orden, *Augustiniana* 18 (1968.), 29 – 38.
- ŠANJEK, FRANJO, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata (srednji vijek)*, Zagreb, 1993.
- ŠANJEK, FRANJO, *Kršćanstvo na hrvatskom prostoru: pregled religiozne povijesti Hrvata (7. – 20. st.)*, Zagreb, 1996.
- ŠEGVIĆ, NERA, *Analiza srednjovjekovnog keramičkog materijala s lokaliteta Ivanovci Gorjanski – Palanka*, diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2010.
- ŠIBER, GORDANA, *Menadžment – zbornik radova*, Zagreb, 2014.
- ŠIDAK, JAROSLAV, *Studije o „Crkvi bosanskoj“ i bogumilstvu*, Zagreb, 1975.
- ŠIŠA-VIVEK, MARIJA, *Oblici kasnosrednjovjekovnog posuđa na primjeru triju arheološki istraženih sela u Slavoniji*, doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, 2012.
- ŠIŠIĆ, FERDO, *Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Hrvatski saborski spisi*, knjiga 2, Zagreb, 1915.
- ŠIŠIĆ, FERDO, *Acta comitialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Hrvatski saborski spisi*, knjiga 5, Zagreb, 1918.

- ŠKILJAN, MAJA, *Metallica: predmeti od neplemenitih metala : zbirka predmeta iz svakodnevnog života*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2002.
- ŠPEHAR, PERICA, *Oruđe od metala sa beogradske tvrđave od antike do kraja 18. veka*, Beograd, 2007.
- ŠRIBAR, VINKO VILI, *Arheološko otkrivanje Otoka pri Dobravi – freisinškoga trga Gutenwerth. Katalog keramičnoga građiva iz leta 1967*, Ljubljana, 1972.
- ŠTULAR, BENJAMIN, *Lončenina z Malega gradu v Kamnik*, magistarski rad, Ljubljana, 2005.
- ŠTULAR, BENJAMIN, *Mali grad – visokosrednjeveški grad v Kamniku*, Ljubljana, 2009.
- ŠURMIN, ĐURO, *Hrvatski spomenici*, Zagreb, 1898.
- TICA, GOJKO, *Zgodnjesrednjeveško najdište Kompolje – Pod malnom*, u: *Srednji vek / Mittelalter. Arheološke raziskave med Jadranskim morjem in Panonsko nižino / Archäologische Forschungen zwischen der Adria und der Pannonischen Tiefebene* (ur. M. Guštin), Ljubljana, 2008., 157 – 170.
- TKALČEC, TATJANA, *Gotičke keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevca i Gudovca kraj Bjelovara*, *Prilozi Instituta za arheologiju* 18 (2001.), 213 – 234.
- TKALČEC, TATJANA, *Burg Vrbovec u Klenovcu Humskom: deset sezona arheoloških istraživanja*, Zagreb, 2010.
- TKALČEC, TATJANA, *Odabir mjesta za pokop djece u novom vijeku na primjeru Crkvara kod Orahovice*, u: *Groblja i pogrebni običaji u srednjem i ranom novom vijeku na prostoru sjeverne Hrvatske. Zbornik radova prvog međunarodnog znanstvenog skupa srednjovjekovne arheologije Instituta za arheologiju* (ur. S. Krznar [et al.]), Zagreb, 2016., 161 – 201.
- TKALČIĆ, IVAN KRSTITELJ, *O stanju više nastave u Hrvatskoj prije a osobito za Pavlinah, Rad Jugoslavenske akademije za znanost i umjetnost* 23 (1888.), 78 – 104.
- TKALČIĆ, IVAN KRSTITELJ, *Cistercijski samostan u Topuskom*, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 2 (1896. – 1897.), 110 – 129.
- TOMANIČ-JEVREMOV, MARJANA, „Ormož“, u: *Drobci nekega vsakdana / Bruchstücke eines Alltags*, *Archaeologia historica Slovenica* 2 (ur. M. Guštin), Ljubljana, 1997., 107 – 140.
- TOMBER, ROBERTA; WILLIAMS, DAVID, *Egyptian Amphorae in Britain and the Western Provinces*, *Britannia* 31 (2000.), 41 – 54.
- TOMIČIĆ, ŽELJKO [et al.], *Veliki Gradiš, Veliko Gradišće – plemićki grad Vrbovec kraj Huma na Sutli (Stanje istraživanja 2001. godine)*, *Prilozi Instituta za arheologiju* 18 (2001.), 253 – 274.
- TOMIČIĆ, ŽELJKO; JELINČIĆ, KRISTINA, *Suhopolje – Kliškovac. Od mjestopisa do arheološke spoznaje*, Zagreb, 2011.
- TOPIĆ, MIROSLAVA, *Stolno posuđe i glinene svjetiljke iz Augusteuma Narone*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 95 (2002.), 183 – 344.
- TÖRÖK, JÓZSEF, *Die Paulinerliturgie in Ungarn*, u: *Beiträge zur Geschichte des Paulinerordens* (ur. K. Elm), Berlin, 2000., 125 – 134.
- VIDOVIĆ, JOSIP, *Stoljeće čakovečke utvrde*, u: *Ljudje ob Muri/ Népek a Mura Mentén/Völker an der Mur/ Ljudi uz Muru* (ur. J. Balazić, L. Vándor), Murska Sobota/Zalaegerszeg, 1996., 143 – 162.
- VIDOŠEVIĆ, IRENA, *Rimska keramika s lokaliteta Starčevićeve ulice 37 u Sisku*, *Godišnjak gradskog muzeja Sisak* 3 – 4 (2003.), 11 – 74.
- VIKIĆ-BELANČIĆ, BRANKA, *Neka obilježja ranocarske keramike u jugozapadnoj Panoniji*, *Starinar* 13 – 14 (1965.), 89 – 112.
- VINSKI-GASPARINI, KSENIJA, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar, 1973.
- VINSKI-GASPARINI, KSENIJA, *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama*, u: *Praistorija jugoslavenskih zemalja* (ur. A. Benac), knjiga 4, Sarajevo, 1983., 547 – 646.
- VIŠNJIĆ, JOSIP, *Amfore*, u: *Tarsatički principij. Kasnoantičko vojno zapovjedništvo* (ur. N. Radić Štivić, L. Bekić), Rijeka, 2009., 121 – 152.
- VITEZOVIĆ RITTER, PAVAO, *Kronika aliti spomen vsega svieta vikov*, Zagreb, 1696.
- VRAMEC, ANTUN, *Kronika vezda znovič spravljenja kratka slovenskim jezikom po D. Antolu Pope Vramce kanoniku zagrebečkom*, Zagreb, 1908.
- VRDOLJAK, SNJEŽANA, *Tipološka klasifikacija kasnobrončanonodne keramike s lokaliteta Kalnik – Igrišće (SZ Hrvatska)*, *Opuscula archaeologica* 18 (1994.), 7 – 81.
- WIEWEGH, ZORAN, *Rimska keramika iz Siska s lokaliteta “Kovnica”*. Istraživanja iz godine 1985, *Opuscula archaeologica* 25 (2001.), 89 – 149.
- ZATEZALO, ĐURO, *Karlovac 1579 – 1979*, *Historijski arhiv u Karlovcu*, Karlovac, 1979.
- ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, ZLATA (ur.), *Zbornik radova sa znanstvenog skupa o Slavonskom Brodu u povodu 750. obljetnice prvoga pisanog spomena imena Broda*, Slavonski Brod, 2000.

BILJEŠKA O AUTORICI

Tajana Pleše rođena je 1976. godine u Zagrebu. Diplomirala je 2001. godine arheologiju i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na istom je fakultetu 2010. godine stekla titulu doktorice znanosti obranivši disertaciju u znanstvenom području humanističkih znanosti (matični broj znanstvenika 331081). Zvanje znanstvenog suradnika stekla je 2013. godine, a ono konzervatora savjetnika arheologa 2016. godine.

U Hrvatskome restauratorskom zavodu zaposlena je od 2002. godine (Služba za arheološku baštinu). Voditeljicom Odjela za kopnenu arheologiju imenovana je 2012. godine. U svibnju 2017. godine imenovana je ravnateljicom Hrvatskoga restauratorskog zavoda.

Od 2002. godine bila je članica stručnih interdisciplinarnih timova tijekom radova na brojnim kulturnim dobrima i voditeljica (parcijalno revizijskih) arheoloških istraživanja te građevinskih radova na konzerviranju i prezentiranju (uglavnom) kasnosrednjovjekovnih kulturnih dobara kao što su npr. pavlinski samostani na Moslavačkoj i Petrovoj gori, u Remetama, Strezi, Šenkovcu i Lepoglavi, benediktinska opatija na Rudini, stari gradovi Krčingrad, Garić, Zrin, Jelengrad i Košutgrad te utvrde i kule Klinac, Čuntić i Bršljanac.

Kako rezultati toga rada ne bi ostali poznati samo uskom krugu stručnjaka, u suradnji s djelatnicima lokalne samouprave osmislila je i nekoliko projekata kojima je cilj približiti hrvatsku kulturnu baštinu široj javnosti: *Arheološki park Iovia-Ludbreg*, *Putovima baštine Moslavačke gore*, *Utvrdre petrinjskog kraja*, *Stoljeće nakon Laszowskog* te *Baština Zrinskih – budućnost Banovine*.

Teme iz redovne djelatnosti objavila je u većem broju znanstvenih i stručnih časopisa, a redovito ih predstavlja i na domaćim te međunarodnim znanstveno-stručnim skupovima.

Članica je povjerenstva za izradu prijedloga standarda zanimanja konzervator – povjesničar umjetnosti za potrebe projekta *Usklađivanje studijskih programa iz područja društvenih i humanističkih znanosti s potrebama tržišta rada* (br. HR3.1.15-0008) u provedbi elementa projekta *Izrada prijedloga standarda zanimanja* te OMC radnih skupina Europske komisije *Skills, training and knowledge transfer: traditional and emerging heritage professions* i *Sustainable Cultural Tourism*.

Gostujuća je predavačica na Odsjecima za povijest, arheologiju i povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Predstavnica je Hrvatske u trajnom odboru međunarodne udruge „Castrum Bene“ te članica Hrvatskog arheološkog društva, povijesne udruge „Moslavina“ i društva „Terra Banalis“.

